

M. TREUMANN

JAHIMEESTE KÄSIRAAMAT

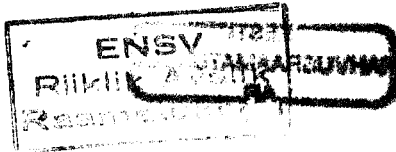

TALLINN
JAHIMEESTE SELTSI KIRJASTUS

M. Treumann

50 42315

Jahimeeste käsiraamat

Tallinn
Jahimeeste Seltsi kirjastus

Trükitud Riigi trükikojas

2-95-1124

Sissejuhatus.

Eesti jahikirjandus on kuni tänaseni äärmiselt kehv.

Ja seda ka loomulikult. Oli ju kuni viimaste aegade ni jahipidamise õigus peaaesjalikult ainult suurmaapidajate kates; talumaade jahioiguse asjus peeti pikki ja kulukaid protsessi, mis endises veneaegses kõrgemas kohtuasutuses — Senatis — kord suurmaapidajate, kord talunikkude võiduga lõppesid, vaadates selle peale, missuguse iseloomuga need nõudmised ja kaebtused olid. Jahioigus, kui piiratud õigus, — nagu ta seda ka igal maal on — jäi üksikute omanduseks, ja selle kõrval õitses salaküttimine, nii kui iga pahe seal oma õisi lopsakalt ajab, kus õigusline vahekord teatavatel aladel välja pole saanud areneda.

On täiesti arusaadav, et sarnastel tingimustel eestikeelsel jahikirjandusel vähematki alust polnud edenemiseks ja arenemiseks. Peale nõndanimetatud „jahikalendri“, mida meie tähtsraamatu „tegijad“ oma kalendrite sabadesse paigutasid, ehk mõne üksiku elementaarse sisuga kirjatüki kooli lugemisraamatutes, ei ilmunud midagi tähelepanemiseväärilist. Nii kui jahipidamise õigus ise väga piiratud oli, niisama ja veel rohkem piiratud oli jahiasjandusse puutuv literatuur.

Eesti vabariigi algusega, kus demokraatlikud reformid loodi mitte üksinda riigikorras, vaid ka maakorralduses, on jahiasjanduses suur pööre sündinud. Jahioigus on ühes teiste maatarvitamise-õigustega reguleeritud, Eesti maapidajale ühes loodusearmastajaga on võimalus antud seaduses ettenähtud korras jahilõbu maitsta. Ja selle järeldusel tekkib meil loomulikult terve kogu noori jahimehi nende ridadest, kes loodusest oskavad lugupidada ja looduslikult tervet lõbu — jahilõbu — hinnata mõistavad.

See asjaolu annabki põhjust eestikeelse jahikirjanduslise teose väljaandmiseks, mis käesoleva raamatu kujul „Jahimeeste käsiraamatuna“ ilmub. Kirjastaja, samuti ka autor, on kaugel sellest, nagu oleks käesolev teos mõni akadeemiline töö, aga kui ta meie kehvast jahikirjandusest tühja kohta täita suudab, siis oleks ta oma ülesande täitnud.

Ja loodame, et Eesti jahimeeste ringkond käesoleva raamatu soojalt vastu võtab. See annaks tõuget ja hoogu järgmistele teostele.

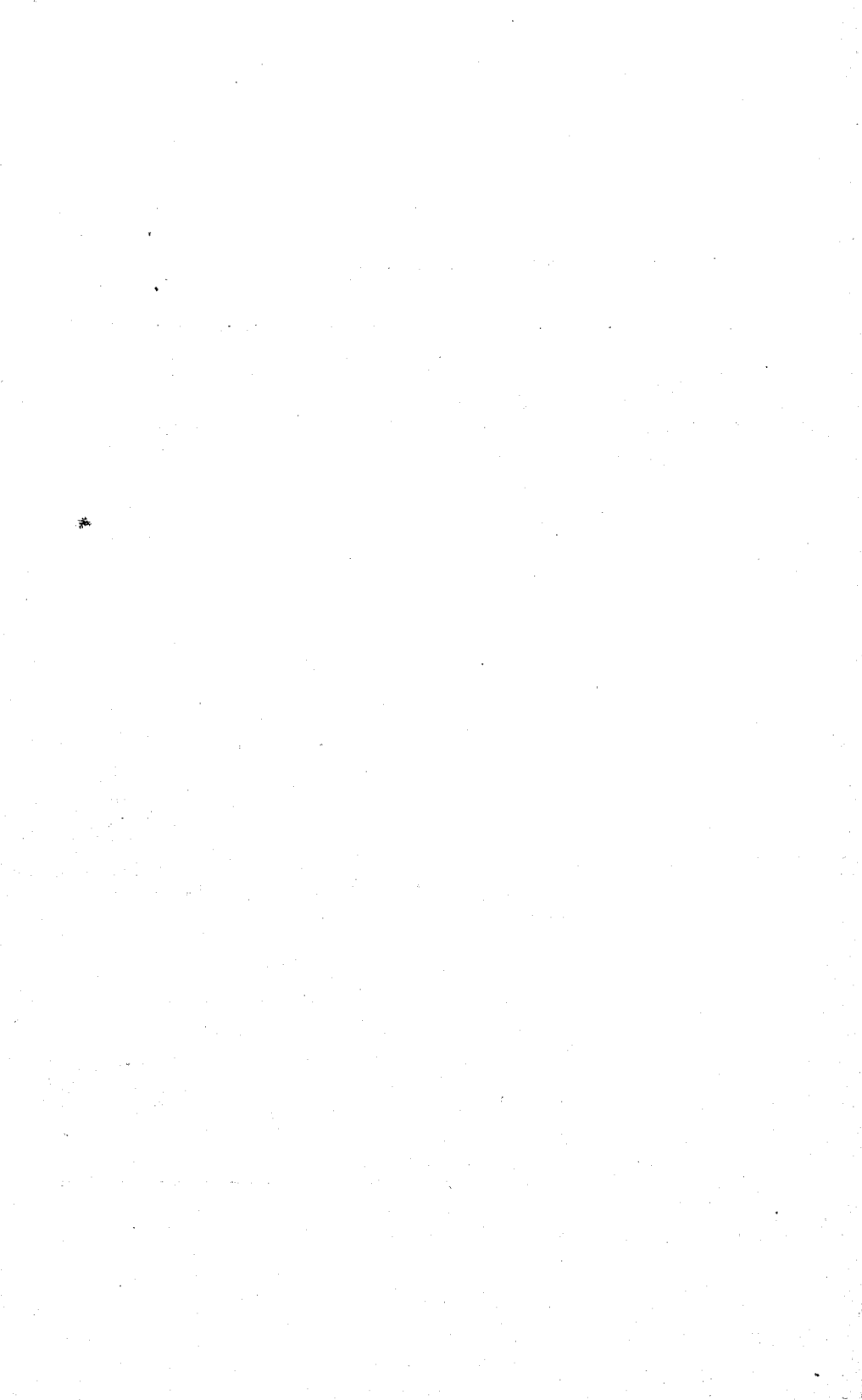
Tallinn, 1924.

JAHIMEESTE SELTS.

Eessõna.

Muinasaegadel, kui inimene veel põllutööd ja käsitööd halvasti oskas, oli ka Euroopas jahipidamine toidu peaallikaks, aga praeguseaja korrapärase ja haritud ilma aimate järele tohib jaht meie maal veel üksi lõbu ehk sport olla — ehk olgu siis, et teda mõnel muul otstarbel — kahjulikkude ja kiskjate ehk rööwloomade hävitamiseks ette võetakse. Jahilkäimine alustab harilikult kaasakiskuvat, waimustawat ja erutawat mõju jahimehe peale, ja sellepärast on siis nende hulk, kes jahimeheks saada ja kütid olla tahwad, suur. Kui inimene oma äranägemise ja oma äraelamise abil tahab ennast täiswärtusliseks jahimeheks harjutada, siis peab ta küll sellega leppima, et tal habe varbuni kasvab, enne kui ta oma eesmärgile jõuab. Väga palju aega raiskaks iga üksik ära, mille eest ta muud tasu ei leiaks, kui et ta vabas looduses kõndimise läbi oma tervist kosutaks, loodust tähelepannes oma meeli teritaks ja peasjalikult kättepüütavate loomade eluolu iseseisvalt tundma õpiks. Sellest ilmaaegsest ajaraiskamisest mööda aidata, — kodumaa küti nurklisi ja karedaid aimeid eurooplusele lähendada ja vähemalt ühte osa inimesi küti kõveraid radasid mööda loomast, loodusest ja loojast arusaamise teedele juhtida, on selle raamatukese eluülesanne.

Autor.

I. Missugust mõju avaldab jahipidamine jahimehe peale.

Et üks osa jahimehe tegewusest jahiloomade surmamises seisab, sellest on laialdaselt juurdunud arvamine, nagu mõjuks jahipidamine küti tunnete peale toorendawalt. See arvamine on ekslik. Kui jahimees oma jahiõhinas metslooma ehk lindu laseb, siis on ta kaugel kõigist metsikutest ja toorestest tunnetest, — ja just see on otsustandvalt tähtis. Ruttab kütt peale paugu mahalastud looma või linnu juure, siis valdavad teda kaks tunnet: halemeel lastud looma üle ja heameel oma osavuse üle, aga kumbki neist tunnetest ei või toorendawalt mõjuda. Isegi sel juhtumisel peaseb kütt toorestest tunnetest mööda, kui lastud loom silmapilkselt ei sure, vaid raskeltvigastatult elus vaevleb. Siin on iga õige jahimehe ülim kohus silmapilk looma kannatustele lõpp teha. See mõjub küti peale niisama rahustavalt nagu iga teiseigi kohuse täitmine. Teine asi on, kui toores inimene rahuliku südamega vaese looma kannatusi pealt vaatab, ilma et vaevaks võtaks tema kannatusi lõpetada, ehk koguni looma piina veel suurendab (nagu isaste põtrade suguliigete väljalõikamine enne surma). Sarnane inimene on juba iseenesest toores ja tema toorust jahipidamise arvele kanda ei ole enam mingit põhjust. Igatahes võib puhtatunnetega ja rikkumata inimene jahil oma normaalsesse raamidesse jääda, ilma et ta ise sealjuures tooreks läheks ehk et vaestel jahilooma maadel tema tooruse all kannatada tuleks.

Saksa rahvas peab metsaülemat üheks auväärilisemaks meheks, aga seesama vana metsaülem on elukutseline kütt, kuid sellest hoolimata ei tule ühelgi meele tema juurest toorest iseloomu otsima minna.

Jahipidamine on ühenduses rohke kõndimisega metsrägastikus, soodes ja rabades, kivide ja kändude vahel. Arusaadav siis, et sarnane tegevus teatavad elundid ja kehaosad, iseäranis jalad, hästi väljaarendab, sitkeks ja tugevaks teeb, mis iseäranis kõnnaku kindluses, kerguses ja osavas tasakaalupidamises avalduvad. Sisemistest organidest arenevad rohke vabaõhus liikumise järelalusena nimelt kops ja süda hästi välja. Aga ka käsi harjub kiirelt ja täpselt silma ja kõrvaga ühes töötama'sest alaline ümberkäimine laetud püssiga sunnib jahimeest ettevaatusele ja tähelepanemisele. Suuremate jahiloomadega kokkupuutumine kasvatab jälle jahimehes mehisust ja julgust, ühtlasi arendab jahiseltsiliste seas seltsimehelikku ühis- ja kohustunnet.

II. Kes on jahimeheks kohane.

Peab tunnistama, et jahipidamine ja kütiamet õige palju nõuavad ja meil harva neid leidub, kes kõigiti neid nõudmisi täita suudavad. Kes teadlik jahimees ja osav kütt tahab olla, peab eestkätt ka aineliselt jõukas inimene olema. Tundsin mehi, kes jahipidamiste peale suured varandused kulutasid ja sellele lõbule terved mõisad ohvriks töid, aga ma ei tunne ühtegi inimest, kes jahipidamisest ennast korralikult äraelatanud oleks ehk sellejuures veel jõukaks saanud. Nii siis, ainelise tulu pärast ärgu keegi jahimeheks hakaku.

Teiseks ärgu hakaku kirglike iseloomuga inimene kütiks. Kirglus viib liialdusele ja kirgline jahimees patustab kõige rohkem oma tervise vastu — patustab sellega ühes ka enda omaste vastu, kellel tema tervis kallis, — ta patustab lõpuks ka oma kirgluse tõttu seadusemääruste ja heakorra vastu, mille eest ta küll vastutust kannab, kuid mille järeldused veel pika aja jooksul tunduda võivad.

Kolmandaks ärgu hakaku ettevaatmata ja hooletu inimene iialgi jahimeheks. Hoidku ta ennast püssist eemale ja ärgu tehku temaga tegemist. Kuipalju õnnetusi on tulnud püssiga ettevaatmatalt ümberkäimisest! Ettevaatuse suhtes on see mees jahimeheks kohane, kes püssiga ümberkäies aastate jooksul kordagi püssiotsa ei lähedalolevate inimeste ega koduloomade poole pole pööranud. Pidagu seda igaüks meeles, et laetud püss pole mänguasi, ja mees, kes seda ei jõua meelespidada, ei kõlba jahimeeste hulka.

Ei kõlba jahimeheks ka puuduliku kuulmise ehk nägemisega inimene.

Lõpuks, nagu juba ülemal tähendasin, ärgu keegi kütiks hakaku, kes jahipidamisest omale ainelist tulu loodab. Ainelise kasu tagaajamine viib mehe kombe-, korra- ja seadusevastalisele jahipidamisele, teeb temast viletsa jahiloomade hävitaja ja metsavarga, kes oma halva eeskujuga ümbruskonna peale halvalt mõjub ja kelle halva tegevuse järeldusel meie metsad jahiloomadest lagedaks jäävad, nagu nad seda põtradest ja hirvedest juba jäänud ongi. Jahipidamine on suurtsugune lõbu; emaloomade ja emalindude hävitamine ehk jahipidamine keelatud ajal on iga tõsise jahimehe silmis lubamata ja toores nähtus, mida igalpool ja igalajal hukka mõista tuleb. Nii-samuti tuleb kõlvatuks teoks ja varguseks pidada, kui keegi maa-alal jahti peab, kus tal selleks õigus puudub.

III. Missuguseid nõudeid peab iga jahimees täitma.

Jga jahimees peab lastava linnu ehk metsalooma eluviisisid tundma; ta peab teadma, milajal ja milviisil saaki kõige paremini ja hõlpsamalt tabada saab; aga ta peab ka teadma,

et ta siis vilets lühikeselt-nägija, metsade rüüstaja, ühiskondline pahe ja madal loodusereostaja on, kui tema jahitegevuse tagajärjel metsloomade arv jäädavalt väheneb. Ma tundsin ühte salakütti ja nägin teda ühel augustikuul 30 linnuga noorlinnujahilt tulevat, aga nende lindude hulgas ei olnud ühteainust vana ema ja ainult 2 noort ematetre, kuna kõik teised kuked olid. Sellel mehel ei olnud kusagil õigust jahtipidada ja ta lasi seal, kus sai, aga ta ei lasknud isegi sel lubatud ajal ematetri ja vastas sellekohase küsimuse peale: „Kelle eest ma neid siis hävitan!“. See oli alles jahimeliselt õiges mõttes tehtud ja öeldud! Et see teada oli, et ta sel küttiselt ausal viisil jahil käis, siis ei oldud ka tema jälgede nuusimises iialgi nii südi, nagu seda harilikult salaküttide suhtes oldakse. Just hoolimata emaste loomade mahatapmine ja keelatud ajal jahtipidamine on need abinõud, mille varal metsloomad hävitatakse ja mis meie hariliku külaküti ja tema tegevuse nii inetuks kui ka kahjulikuks teevad! — Ei ole meie suurtel põdraküttidel mingisugust kasu sellest, et nad heal ajal 10—30 põtra aastas maha tapsid ja nüüd ammugi ühtegi põtra enam näha ei saa. Meeletute inimeste meeletu jahtipidamine on meie looduse kõige toredama looma — põdra — peaaegu täiesti hävitanud! — Oleks see toores põdralehmade — isegi tiinede lehmade — maha tapmine ja metsade täitmine põdra raiskadega ära olnud, oleks nüüd lugu hoopis teine; meie metsad kubiseksid nüüd põtradest, neid oleks nii palju kui metsad neid toita suudaksid. Jahimaade au alal hoida, jahiloomi kaitsta ja juure kasvatada püüabki iga korraldud riik jaht- ja metsloome kaitseasjadest abil. Iga mõistlik ja ausameelne jahimees peab nendest tõejasjadest arusaamiseni jõudma, kus metsikus nendel aladel lõppema peab.

Jahimees on kõige pealt inimene, ja igaüks, kes seda nime auga kanda tahab, ei tohi üleüldseid seltskonna huvisid, seadust ega inimsuse tarvilisi nõudeid jalge alla tallata! Üksi väga alaväärtusline inimene võib oma väiklased kaukakasud seltskonna kasudest kõrgemale seada; isegi kõrgema arenemise järgu loomade juures leiame juba omanduseõiguse aimeid ja selle õiguse maksvaks tunnistamist, — ja kui keegi inimene — selle pärast, et ta püssi kannab, arvab, et omanduseõigus tema kohta ei maksa, — see mees asub sellega varga seisukohale ja läheb sealt veel edasi, sest mõnigi varas asus kibedama häda sunnil vargile, kuna salakütt seda lõbu pärast teeb.

IV. Püss.

Püss on meie aja küti kõige tarvilisem abinõu, millega ta oma saaki surmab. Mis püss õieti on, seda teab juba iga inimene, ja ammugi igaüks, kes jahimeheks hakkab.

Püssa jagatakse nende „laadimise“ ehk „laengussepanemise“ viisi järele kahte liiki: eestlaetavateks ja takkalaetavateks.

Esimesed on n. n. tsilindriga (lendriga) püssid, millele laeng püssi raudade eest otsast sisse laetakse, kuna teise liigi püssid n. n. „takkalaetavad“ ehk padrunipüssid on. Nõndanimetatud „takkalaetavaid“ püssa (padrunipüssa, ружья центрального боя), laetakse sel viisil, et kogu laeng — pistong (tong), püssirohi ja haavlid ehk kuul või kartetshid ühe paksust papist ehk vaskplaadist valmistatud toru — padruni — sisse pannakse, kuna iga ülemalnimetatud aine vahele tropp paigutatakse ja pealt tropiga kaetakse, mis keelab sisselaetud aineid välja voolamast. Sarnane laetud padrun pistetakse püssiraua tagant otsast n. n. padrunikappi.

Takkalaetavate (tsentraalsüsteemiliste) püsside mehaaniline ehitusviis on sarnane, et püssi kerge on laengu kohalt avada, laengut iga silmapilk väljavõtta ehk ümber vahetada.

Otsastlaetavate püsside mehaaniliste omaduste ja tunnusmärkidega ei maksa raamatu ruumi raisata, need on ka igale vähikule juba enam-vähem tuntud ja teatud.

Püssid jagunevad veel oma eriülesannete kohaselt **haavli- ja kuulipüssideks**. Haavlipüsside rauad (tsilindrid) on võrdlemisi jämeda avausega, õhukeste seintega ja seest libedad. Kuulipüssidel selle vastu on rauad (tsilindrid) läbimõõdu poolest peenemad, paksu seintega ja seestpoolt spiraaljooneline. Peab meelespidama, et eriliselt kuulipüssa ainult takkalaetavate püsside liigist leidub. Ka haavlipüssist võib kuuliga lasta, kuid tema kuul ei jookse kaugele, tema löögijõud on nõrk. Ka ei ole haavlipüssi enese „tervisele“ kunagi kasuks, kui sellest kuuliga lastakse, sest kuuliga laskmine rikub haavlipüssi rauad seda enam ära, mida õhemad seinad neil on. Sarnane püss on pärast seda rikutud ja ei kõlba õieti ei üheks ega teiseks otstarbeks. Ka ei ole tema kordaseadimine nii lihtne ega kuluta asi.

Püssid jaotakse nende raudade (tsilindrite) arvu järgi veel: a) üheraudseteks, b) kaheraudseteks, c) kolme- ja d) neljaraudseteks. Tsilindrite arvu poolest ei ole, ehk on väga harva, teisa praktilisel tarvitusel. Kaheraudsetel püssidel on mõlemad rauad haavliraud, kolmeraudsetel harilikult kaks pealmist rauda haavli, aga alumine kolmas, kuuliraud. Võib ka vastupidi olla, kuid viimaseid näeme harva, sest nad pole praktilised.

Kuulipüssid ise jagatakse oma mehhanismi järgi veel mitmesse liiki; on — ja suures enamuses meil tarvitavad — niisugused, milledele laeng (padrun) raua tagumisest avausest käsitsi sisse pistetakse, on aga niisuguseid, millede padrunid mehaanilisel teel püssiraua sisse juhitakse (Mauseri ja Vinches-teri süsteemid jne.). Peale selle jagatakse takkalaetavaid haavlipüssa oma raua jämeduse või avause järgi teatavatesse liiki-desse, **kaliibridesse**; nii räägitakse kümne, kaheteistkümne, neljateistkümne, kuueteistkümne, kahekümne jne. kaliibrilistest püssidest, kuna kuulipüsside raua avausust millimeetriga mõõdetakse.

Haavlipüssi kaliibri määramises paistab nagu valitseks siin omavoli, sest numbriliselt vähem tähendab siin suuremat, ja numbriliselt suurem jälle vähemat kaliibrit. Nõnda on siis kümnekaliibrilise püssiraua avaus palju suurem kui kahekümnelja-kaliibrilisel. Tõepoolest on aga lugu nii, et kümnekaliibriliseks püssiks loetakse sarnast püssi, mille rauast ühest naelast Englise tinast valatud 10 ühesuurust ümargust kuuli läbijooksma mahuvad, kuueteistkümne-kaliibriliseks püssi — kui ühest naelast Englise tinast valatud 16 ühesuurust kuuli läbi jooksevad, kus juures iga kuul $\frac{1}{10}$ lb (Englise naela) kaalub.

Missuguse kaliibriline püss on tarvitamiseks kõige parem, s. o. missugune püss kõige kaugemale jookseb ja millel on tugevam löögijõud, selle kohta lähevad arvamised märksa lahku. On kaugele jooksvaid ja tugeva löögijõuga püssa peenrauaga püsside hulgas, samati nagu need ei puudu ka 10 ja 12 kaliibriliste seas. Käsiraamatus ettekirjutada, kui jämeda ehk peene raua püssi keegi jahimees enesele muretsema peaks, ei ole sünnis. On rohkem maitse asi, kas ühele või teisele peenemate või jämedamate raudadega püss meeldib. Häid ja halbu on mõlemate hulgas. Tuleb aga ka püssi ostmisel meelespidada: mis kallis, see kaunis, mis odav see mäda!

Püssi kaugemale ja koomale jooksus mõjub kaasa, kui püssiraua avaus eesotsast peenemaks jäetakse kui tagantpoolt. Nii ei ole kõikidel haavlipüssidel raua avaus mitte ühe jämedune (tsilindriline), vaid on tagant jämedam, eest peenem (koonusline). Sarnaseid püssiraudu nimetatakse choke bore. Harilikult on paremate ja kallimate püsside parem raud tsilindriline, vasak raud aga koonusline ehk choke bore. Laskmise juures tarvitatakse esiteks paremat rauda, aga kui pauk ei taba, siis saadetakse vasakust rauast veel üks kaugemale ulatav pauk põgenevale loomale järele.

V. Püssi hoidmine ja hoolitsemine.

Iga püss tarvitab hoolast ümberkäimist. Mida hoolsamini püssiga ümberkäiakse, seda pikem on püssi iga. On püssist lastud, siis tuleb peale jahti kohe raud seest ärapuhastada. Raudasid puhastatakse seest õlise tropiga, troppisid uuendatagu nii kaua, kuni nad rauast pinguli läbiaetult täiesti puhtaks jäävad. Püssi puhastamiseks võetagu ikka mõnda puhtamat õli, näituseks masinaõli, kuid veel parem on selleks n. n. Mars õli tarvitada. Iseäranis hoolt tuleb püssi lukkude eest kanda, et need mitte rooste ei läheks; neid ärgu katsutagu peale puhastamist mitte sõrmega. Peaks siiski juhtuma, et kusagil roosteplekk külge hakanud, siis õõrutagu seda kohta villase lapi ja soodaga, ehk kastetagu lapp piirituse sisse ja õõrutagu sarnase niiske lapiga nii kaua kuni rooste plekk kadunud on. Vanu sügavaid roosteplekkisid võib hädakorral gummiga välja nühkida, nagu kirja paberi pealt.

Tullakse püssiga õuest külmast sooja tuppa, siis lööb püss iseenesest sooja käes niiskeks ja märjaks ja peab teda selkorral niikaua kuivatama, kuni ta enam märjaks ei lähe, ja peale seda hea õliga üle õõruma. Püssi ei pea iialgi niiskes nurgas hoidma, vaid ahju ligidal, kus õhk hästi kuiv on, muidu läheb ta vägisi rooste ja rikki. Püssi juures valitsegu alati kõige kindlam kord. Eestlaetavat püssi ei pea iialgi külmal ajal laengus õuest tuppa toodama, muidu läheb laeng püssi sees „paatuma“ (roostetab sisse kinni) ja võib õnnetust sünnitada; laeng võetagu ehk lastagu seest välja. Ka takkalaetavast püssist võetagu tuppa tulles kohe padrunid seest välja, sest muidu sünnitab niiskus raua ja padruni vahele roostet. Hea on kui iga püssimees oma püssiga erandita kindlat korda peab ja ei iialgi juhtumise asi ei ole, kas püss kodu laengus või tühi seisab. Igatahes õigem on püssi ikka üksi tühjalt kodu pidada. Koguni lubamata olgu iga inimesele võõrast püssi seinalt maha võtta ja vaatlema ja ta kallal käsitsema hakata. Antakse püssile toas pikemat puhkeaega, siis olgu püssiraudadel ikka kaunis kindlad tropid ees, et niiskus, tolm ega putukad raua sisse ei peaseks. Kõige õigem on püssi tupes ehk kastis pidada, kuhu tolm ega kärpsed ligi ei pease. (Kärbse mustus sünnitab sügavaid rooste plekkisid). Püssi väljavaliku juures on veel selle peale vaja rõhku panna, kas püss hästi „palge hakkab“, see on: kas meie püssi palge lüües (sihtima hakates) ta küllalt ruttu märki saame või mitte. Siin avaldab püssi raskus ja tasakaalu seisukoht, pära ehk lae pikkus ja kõverus suurt mõju, ja leiame, et pikema kaelaga inimestele pikema ja kõvera päraga püssid paremini hakkavad; kuna nende vastandid lühikese kaelaga inimesele kohasemad on.

VI. Püssi tapmisvõime.

Omalt ajalt valitses arvamine, et eestlaetavad püssid (tongi-püssid) paremini lasevad ja paremini surmavad, kui n. n. takkalaetavad või padrunitpüssid. Püssi tapmisvõimet peeti niisuguseks salapäraseks asjaks, mille peale inimese mõistus ei pidanud hakkama. Räägiti isegi niisugustest püssidest, mis nii „valusa tulega“ olevat, et kui ka üks ainus haavel jänesele kõrvalesta riivanud, jänese elutult maha langenud. Üuema aja kriitiline vaim ei leppinud sarnaste „imedega“, tungis ka siin asja sügavusse ja leidis, et ka püssi asjus igal nähtusel oma põhjused on. Leiti, et püssi ehk padruni laadimisel laengu löögijõu kohta väga suur tähtsus on. Laeng peab sarnane olema, mis jõudu annab, sest mida tugevam laengu löögivõime, seda suurem on ka püssi tapmisvõime. On tingimata tarvis, et püssirohi võimalikult kindla ruumi sees olgu, kui tema plahvatus suurt jõudu avaldama ja haavlid võimalikult kaugele viskama peab. Seda tingimist ei täitnud takkalaetavate püsside padrunid kauemat aega, ja sellest siis ka tuligi, et paljud lihtsad

eestlaetavad püssid kallidest takkalaetavatest püssidest kaugemale lasksid ja nende laengutel tugevam jõud oli. Iseäralikku saladust ei olnud selles mingit. Tuleb alati tähelepanna, et püssirohi, olgu ta püssirauas või padrunis, igakülgselt kindlalt ümbritsetud oleks; selleks on vaja, et püssirohu peale pandav tropp võimalikult pingul ja pakil püssirohu peal oleks, kus ta oma kohalt enne ei nihkuks, kuni plahvatus teda sealt välja viskab. Nõrk tropp nõrgendab plahvatuse mõju, ja on plahvatuse jõud väike, siis ei lenda haavlid ega kuulid kaugemale ja nende löögijõud on väike.

Ehk küll kõik püssid surnud materjaalist — metallist — on tehtud, on neil siiski laadimise kohta oma erinõudmised. Iga püssi laskeheadus ja laengu löögivõime oleneb kahest nõudest: 1) haavlite jooksu suurest hoost, mis vähemalt poolest, kui mitte kogu loomast läbi peavad tungima, ja 2) püssi kokkujooksust. Mida suuremat hoogu rohulaeng haavlitele annab, seda sügavamale tungivad haavlid lastava looma kehasse; nad ei kriimusta üksinda pealmist pinda, vaid tungivad sisemistesse elunditesse — neerudesse, maksa, kopsu, südame, suurtest veresoontest ja peajust läbi, ja siis on surm silmapilkne. On aga haavlitel vähe jõudu, siis kriimustavad nad üksinda pealmist pinda, mis küll verejooksu annab, looma aga mitte niipea ei surma, ja kui juhtumise kombel linnul tiivaluu või loomal jalaluu terveks jääb, siis pühkigu kütt saagist suu puhtaks. Sealt siis need jutud — püssi „veristamisest“ ja mitte-tpmisest.

Iga püss annab ainult teatavatel tingimustel oma kõige tugevama ja hoogsama paugu välja ja selleks on tarvis, nagu juba varemalt tähendatud, et teatav kvantum püssirohtu hästi kindla tropi all teatava hulga haavlite ja kaunis kerge haavlitropiga laenguks oleks. Iga jahimees peab õppima oma püssi tundma. Selleks tuleb hoolsaid kavakindlaid proovilaskmisi teha, et otsusele jõuda, missuguseid laenguid püss nõuab. Sellest on vähe, kui üksik haavel sügavale sisselööb, — see haavel võib loomale vähemtähtsasse kehaosasse sattuda ja loom võib siiski elusse jääda. Sellepärast nõutakse, et haavli-laeng võimalikult kokku jookseks, et lastavat looma mitte üks, vaid hulk ehk kogu laeng haavlid tabaks. Siin tähendab just laadimine palju ja proovilaskmistel võime niisuguse laengu ülesleida, mille haavlid parajalt ehk küllalt tihedalt kokkujooksevad ja sealjuures ka küllalt sügavale sisselöövad. Niisugusid proovilaskmisi tehtagu järgmise kava järgi.

- A. 1. Väike rohulaeng, kerge rohutropp, väike haavli-laeng ja hästi kerge haavlitropp.
2. Väike rohulaeng, keskmine rohutropp, haavli-laeng ja tropp endised (p. 1).
3. Kõik niisamuti nagu p. 2 näidatud, ainult rohutropp hästi tugev.

- B. 1. Keskmise rohulaeng, kõik muu nagu esimese katse juures.
- 2. Keskmise rohulaeng, kõik muu nagu katse juures A. p. 2.
- 3. Keskmise rohulaeng, kõik muu nagu katse juures A. p. 3.
- C. 1. Tugev rohulaeng, kõik muu nagu katse juures A. p. 1.
- 2. Tugev rohulaeng, kõik muu nagu A. p. 2.
- 3. Tugev rohulaeng, kõik muu nagu A. p. 3.
- D. 1. Väike rohulaeng, kerge rohutropp, keskmine haavilaeng, kerge haavlitropp.
- 2. Kõik nagu eelmine, ainult haavilaeng tugev.
- 3. Kõik nagu eelmine, ainult rohutropp ja haavilaeng tugevad.
- E. 1. Keskmise rohulaeng, kerge rohutropp, väike haavilaeng ja kerge haavlitropp.
- 2) Keskmise rohulaeng kerge rohutropi ja kerge haavilaeng kerge tropiga.
- 3. Keskmise rohulaeng tugeva rohutropi ja tugeva haavilaengu ja kerge haavlitropiga, ja nõnda edasi.

Neile katsetele järgnegu teiste katsete read haavlitropi muudatustega, kuni kõige soovitamamad tagajärjed käes on, siis võetagu need laengud, mis kõige paremaid järeldusi andsid ja katsutagu üksikute tegurite (laengute ja troppide) väikeste muudatuste abil kõige viimase võimaluseni ja peensuseni ulatavalt kõige parema laengu üksikud osad kindlaks teha ja oma padrunisi jahi tarvis üksi nende mõõtude järele laadida. Väga sagedasti leiame, et kaheraudse püssi rauad üsna lahkuminevaid laenguid nõuavad, mispärast siis ikka mõlemate raudadega katseid tehtagu. Laengute lahkuminekku korral märgitagu ühe raua padrunid ära, et neile kindlalt vahet teha võiks.

VII. Püssi ja padrunite laadimine.

On meil laengu ja troppide küsimus korraldud, siis peame neid mõõtusid karvapealt iga laadimise korral tarvitama.

Kui niisuguseid padrunisi ei tarvitata, mis üksi ühe paugu tarvis tehtud on, siis peab tarvitatud padrunisi uuesti laadima; selleks tulevad padrunitest vanad tongid väljavõtta, padrunid puhtaks teha, uued tongid ja uus laeng sissepanna. Kes omale takkalaetava püssi ostab, peaks ka ikka täielise laadimisevärgi kaasa ostma; mille läbi padrunite laadimine palju kergendust leiab, aga ka koduste abinõudega võib padruni laadimisest jagu saada. Selleks võetagu üks tikunaaskel ja pandagu talle niisugune ümargune pea taha, mis parajasti padruni sisse mahub. Naaskel viilitagu nii peeneks, et ta padruni põhja keskmisest august umbes veerandtollil pikkuselt läbi läheb, ja ta ots viilitagu järsult ära, ehk õige vähe ümarguseks. Selle töö-

riista varal lüüakse vanad tongid seest välja, kusjuures tõmbi-otsaga naaskel padruni põhja keskmisest august läbi tongi alla tungib ja selle üles kergitab ja oma pesast välja viskab. On vana tong väljas, siis puhastatagu tongipesa ja sealolevad tuleaugud hoolega puhtaks ja pandagu uus tong sisse. Uut tongi võib vasaraga tongipõhja servade peale lüües sisse panna ja viimased löögid võivad alles tongipõhja keskohta minna. Kõigil selle tongi sissepanemise ajal seisku padrune ühe pulga otsas, muidu löövad tongi pihta löödud hoobid padrune põhja lotsi ja niisugune padrune ei lähe enam lahti. On tongid padrunitel sees, siis pannakse tarviline osa rohtu padrunitesse ja rohu peale hästi pinguli tropp. Üsna head rohutropid on poest ostetavad rasvatud tropid, kuid need olgu kahe kaliibrivõrra padrune kaliibrust jämedamad; 16 kaliibrilise vask padrune tarvis võetagu neljateistkümne kaliibri tropid j. n. e.

Ei ole õige väga jämedaid haavleid tarvitada, neid mahub palju vähem ühe laengu sisse ja on palju mõjusam, kui looma ühe jämedama haavli asemel kaks peenemat tabavad; pealegi kipub iga püss jämedate haavlitega palju laiemale laskma ja võib siis kergesti juhtuda, et lastav loom üsna haavelde vahele ja terveks jääb. Tarvitatakse laadimiseks peenemaid haavleid, peame neid vähem õõnmõõdu järele iga laengu tarvis võtma, sest mõõt peenemaid kaalub rohkem kui seesama mõõt jämedaid haavleid — ja siin peab just haavli laengu raskus rohulaengu jõuga teatavas vahekorras olema, kui laskmisest häid tagajärgi tahetakse saada. Haavlitroppideks võetagu papist tropid ehk muretsetagu omale sellekohane rummraud ja lööda-
dagu sellega kodu paksust papist tropid välja.

Hädakorral võib ka haavlitropiks pehmet ajalehe paberit tarvitada. Rohupealne tropp aga peab, nagu nägime, jõukogumiseks kaunis pingul padrune sisse minema.

VIII. Laskmise harjutused.

Üleüldine tõeasi on, et üksi harjutuse läbi meistriks saadakse, ja seda rohkem läheb harjutust vaja, mida kunstlikum töö on; tahab aga keegi heaks kütiks saada, siis peab see mees ennast väga palju harjutama. Harjutada võib ennast kahel viisil: esiteks jahipeal lindude ja metsloomadega, ja teiseks kodu märkilastes. Kes ennast jahil heaks laskjaks harjutada tahab, see peab vähemalt paar korda nädalas jahil käima ja palju paugutama, enne kui temast tavaline laskja saab. Üksi metsavahid ja metsateaduse õpilased, kes alati väljas ja metsades liiguvad, võivad loota selteel heaks laskjaks saada. Odam, kindlam ja rutem eesmärgileviiv on koduseharjutuse tee. Harjutusi algatagu püssi õieti „palgeviskamisega“. Kõige otsarbekohasem seisak püssilaskmise juures on järgmine: laskja seab vasaku jala ette, laseb selle jala põlvest sugupärast kõveraks ja toetab oma keharaskusega rohkem selle vasaku jala

peale; püssipära toetab ta tugevasti nii oma parema õla vastu, et pära pealmine serv õla kõrguseni ulatab, kuna pära alumine nurk kaenla alla läheb; parema käega hoitakse püssipära pealuse kohast kinni, kuna pahema käe peo õige seisukoht eelpool raagasi katvat sanga püssiraudade tagumiste otsade all just seal kohas on, kus püss tasakaalus seisab, — oma käed hoiab sihtija sealjuures nii, et nad õlast küünarnukini loodis on. See on kütiseaduste ehk reeglitekohane seisak. Oma vasaku silma pigistab sihtija täiesti kinni ja vaatab oma lahtise parema silmaga — pead sugu rindu ja paremale poole püssi peale lastes, et tema silm karvapealt püssiraua kõrgusel seisest just mööda püssirauda „kirpu“ ja kirbu taga veel märki näeb. Hoiab sihtija püssi sihtimise ajal takka liig kõrgel, siis ei näe ta kirpu püssiraua otsa pealt — hoiab ta püssi takka liig madalal, siis näeb ta püssirauda pealt ja seda ei tohi olla, sest tõepoolest ei jookse püss selles seisakus mitte enam märki, vaid laeng sattuks enam ehk vähem märgist kõrgemale. See on juba suur võit, kui niikaugemale jõutakse, et vähegi kiirelt püss õieti palgelüüakse — see on: et silm, püssiraud ja kirp korraga kõik õigel kõrgusel seisaksid. See harjutus on nii tähtis, et teda küllalt soovitada ei suuda! Tuhanded ja tuhanded korrad peab seda kordama, kuni käed sellega nii äraharjunud on, et nad kinnisilmi seda täiesti õieti teevad.

On see harjutus juba kaunis sula, siis võetagu järgmine harjutusejärele käsile, mis selles seisab, et iga püssi palgelüümisega ühes ka mõnda märki tabada püütakse. Siin peavad juba silm, püssiraud, kirp ja märk korraga õigesse joonde aetama. Pöösaste vahelt jooksvat väikest looma ehk lindu lastes ei ole aega kaua sihtida, siin peavad käed niivõrd harjund olema, et nad pea iialgi enam ei peta, siis võib ka seal kindlasti linnu mahalasta, kus teinemees veel püssi kobama hakkab, sellepärast on see harjutus veel hulga tähtsam kui endine. Sarnaste harjutuste ajal peab püss tingimata tühi olema ja peame märki, mille peale me sihime, igasugusest kõrgusest võtma, — peame puhu maha, puhu seinu ja puhu jälle lakke sihtima.

Arvab harjutaja ennast neis asjus küllalt harjutanud olevat, siis harjutagu ta ennast võimalikult kiirelt palja tongiga küünlatuld maha laskma. Esiteks harjutatakse seisvat tuld maha laskma, kui see juba peaaegu erandita õnnestab, siis asutakse liikuva tule laskmise harjutusele. Seda tehtagu nii, et keegi teine inimene küünlatuld mööda lauda laskja paremalt poolt pahemale poole edasi viib. Laseb harjutaja sel viisil tule peaaegu igakord surnuks, siis liigutagu tuld ühetasaselt laskja vasakult poolt paremale poole. Selle harjutusele järgneva laskjale ligineva ja laskjast eemalemineva küünlatule laskmiseharjutused. Kõige viimane tubane harjutus seisku selles, et ühest kitsast vahest tuli mööda tõmmatakse ja harjutaja tule selle vahepealt möödaminemise ajal surnuks laseb. Ka siin juhitaagu tuld puhu paremalt pahemale, puhu pahemalt poolt paremale

poole. Neile harjutustele järgnegu jooksvate (visatavate) rataste, kaikade ja kivide laskmine täie laenguga. Kui inimesel selleks aega ja tahtmist on, siis saab ta juba paari kuu jooksul sel viisil harjutades üsna heaks laskjaks. Kuid ühte asja peab siin tähele panema: harjutatagu ikka ühe ja sellesama püssiga, muidu ei avita harjutamine midagi, sest iga püss „hakkab“ omal viisil palge ja nende kõikidega ennast äraharjutada on siiski võimata.

Nende harjutuste peale läheb mõnisada kuni paartuhat tongi, mõnikümmend kuni sada täit laengut vaja, ja on selle asja kohta see arvamine tingimata õige: kes laengut hoiab, sellest ei saa iialgi head laskjat. Püssiga väljaskäies olgu varesed ja harakad alaliseks laskmiseharjutuse märkideks. Küti kommete järele ei halastata nende loomade peale ja nad on ka tõepoolest palju suuremad röövikud, kui seda harilikult uskuda teatakse; tungivad nad ju isegi vägise koduste kana-poegade kallale, kuna tetrede ja püüde poegi ükski nende eest ei kaitse ja asub harakas talvel isegi vana-püü, (nurmkana) kallale ja võtab ta tingimata omaks saagiks.

Nõudis meilt meistriks saamine harjutust, siis nõuab meilt ka harjutust meistriks jäämine. Kes terve aasta enam püssi ei lasknud, see imetleb küll väga oma uute laskmiste tagajärgede üle, kus jälle pauk paugu järele metsa läheb, sellepärast harjutatagu igaüks, kes laskmiseosavust unustada ei taha, ennast vahetevahel omas kunstis. Kiiret laskmist nõuab kütilt jooksvate väikeste loomade ja lindude lennustlaskmine — isearanis veel tihnikus.

See oli haavlipüssiga harjutamine, kuulipüssiga harjutamine sündigu juba teisel viisil. Ehk seda küll harva juhtub, et kuulipüssiga kiirelt laskma peab, ei nõua ka siin rohke harjumise tagavara leiba. Tahame kuuliga lagedal seisvat märki lasta, siis paneme püssi õigel viisil palge ja sihti, — kusjuures pahem käsi ikka sellel kohal püssiraua all seisku, kus püss tasakaalus on, aga sihime sealjuures jalga 3—4 allapoole märki ja tõstame pikkamisi püssi eestotsa, kuni püss täiesti märgis on ja laseme paugu just sel silmapilgul, kui püss märki jõuab. Üksi see on õige kuuliga laskmise viis. Hakkaksime kuulipüssiga otsekohe märki sihtima, siis leiaksime, et meie eneste hingamisliigutus meid sihtimises tublisti segab ja püss sedavõrd tuikuma hakkab, et laskmine sugugi enam kindel ei ole. Harilik on see, et mida kauem sihime, seda halvem laseme. Tahame liikuvat märki lageda maa peal kuuliga tabada, siis võib seda kahel viisil teha: esiteks nii, et me püssiga märgiliikumise kaasa teeme ja selle edasiliikumisega ühel ajal püüame püssi täpisealt märki saada ja selle püüde kordaminemise silmapilgul ka püssi „lahti laseme“; teiseks niiviisi, et me sihti seatud püssiga märgi (jooksva looma) parajasse kõrgusesse sihime ja niipea kui märk püssi ette jõuab, siis paugu lahti laseme. Muidugi tuleb silmaspidada märgi kaugust ja liikumise kiirust ja sedavõrd ka ette võtta. Sel viisil märki tabada on

kergem. Metsas tihnikus on võimalik ainult viimast sihtimisviisi tarvitada, kus puude ja põõsaste vahelt selget kohta mööda oodates märgile ette sihitakse ja alles sel silmapilgul püss lahti lastakse, kui märk õieti püssi ette jõuab. Kasvab märgi ja küti vahel rohkesti raagu, siis teadku kütt, et nendest läbilasta ja märgile õieti pihta saada väga haruldane juhtumine on, ja seda võimatam on, mida lähemal kütile need märkivarjavad võsud kasvavad; see maksab niisama haavli kui ka kuulipaugu kohta, viimase kohta veel seda kindlamini Iga oksakene ja võsukene, mille külge haavel ehk kuul puutub, muudab selle sihti ja kurssi; niisugusel korral ei lasta üleüldse mitte, ehk vähemalt mitte meie haruldasemate ja toredamate metsloomade peale.

IX. Jahikoer.

Koer ei ole inimesele mitte ükski sõbraks ja seltsiliseks saada osanud, vaid on talle mõnes asjas tingimata tarviliseks abimeheks tõusnud. Vilets oleks, näituseks, iga jahimehe lugu, kui tal koera ei oleks. Koer oma viledate jalgadega ja hea haistmistunde abil ei otsi mitte ükski metsalooma üles, ta ajab selle isegi kütile ette, ehk juhib kütti eksimata kindlalt metslooma juure.

Meie maadel tarvitatakse koera kolmesuguse jahi tarvis: 1) hagijaid, kes metslooma kütile ette ajavad, 2) niisuguseid koeri, kes maa-alustes koobastes elavaid ehk hädakorral sinna peitu pugevaid metsloomi sealt välja ajavad, ja 3) linnukoeri, kes kütile ära näitavad, kuskohal ehk missuguses põõsas linn asub.

Hagijaid tarvitatakse nimelt hirvede, rebaste ja jäneste etteajamiseks. Meie maal on peaaesjaliselt kolme tõugu hagijaid tarvitusel. 1) Kostroma hagija tõug. Need on keskmise kasvuga, tugeva kehaehitusega ja laia rinnaga koerad, käpad ja lõugade ümbrus kollased, kummalgi kulmul must täpp, mis pärast neid ka „neljasilmaga“ koerteks nimetatakse. 2) Poola hagijas; ta on esimesest kõrgem, aga mitte nii laia rinnaga, kollakasvunane koer, kelle nina, rind, käpad ja sabaots sagedasti valged on, kuna selg enam ehk vähem mustjam. 3) Inglise hagijad; need on kaunis suurte kõrvadega ja suure ninaga kolmekarvalised neljasilmaga suured, tugevad koerad. Kõige paremaid hagijaid olen ma mõlemate viimaste tõugude hulgast leidnud. Peale nende nimetatud tõugude leiame vahest väikesi Inglise hulgujaid, harjaskarvalisi hagijaid ja ühte musta lappidega halli hagijast, kuid need on vähema tähtsusega tõud. Üsna suurepäralisi hagijaid annab veel määrakoera ja hagija paaritus. Need koerad ei jõua metsloomale nii väga kannule, mis pärast see vähemaid tuurisi ehk ringisi teeb ja vähematest metsadest nii kergelt välja kaugele ei jookse, nagu ta seda alati siis teeb, kui väle hagijas teda „ajab“. Kõik hagijad on

kaunis toored ja vaimliselt vähese arenemisega loomad; nad ajavad metslooma selles mõttes taga, et teda kätte saada ja kikkavad ise sealjuures. Iseäralist, kunstinõudeid täitvat õpetust neile anda ei saa, mis neile aga andma peab, see on — võimalikult rohkesti ajamise harjumist. Ei ole kerge noorel koeral arusaada, kas ta mitte „vastu jälgi“ ei aja, see tähendab, kas ta mitte sinnapoole ei jookse, kuspoolt metsloom tuli. Pealegi on noore koera haistmistunne hoogsa ajamise jaoks veel väljaarenemata. Suurt kergendust noorele hagijale ta õpipoisi ajal annab see, kui teda selles töös mõni pikkamisi aga kindlasti ajav vana hagijas juhib, kes ennast eeljooksvast noorest segada ei lase. Selle õpetaja varal harjub noor koer peagi ilma vigadeta ajama ja tehtud vigasid ruttu ise parandama. Veel on üks asi, mis noore hagija käest palju harjutust nõuab, see on — väsimatus ja püsivus. Ei ole noorel loomal kerge asi päevotsa tuhatnelja mööda halba metsamaad ümberjooksta, selleks tarvitabki iga hagijas harjutust. Suurepäraliselt elustab ja vaimustab noort hagijast see, kui ta lastud looma kätte saab, ja hoidku, kui see rebane on, kes teda sealjuures veel hammustama juhtub, seda tasub hagijas oma eluaja teistele rebastele sellega, et ta neid viimase võimaluseni ulatava visadusega tagasihutab. Lastakse noore hagija kaasabil jännes maha, siis lastagu hagijast seda surnud jänest veel omakord murda, kuid see kehtku võimalikult lühike aeg, et koer jänest ära lõhkuda ei saaks, misläbi ta jännesid sööma harjuks; siis võetagu jännes, lõigatagu lõhki, antagu terve jänese sisekond koerale tema ajamise palgaks, isegi pea ja käppadega võib sedasama teha. Tehtakse nii, siis ei vaimustata sellega koera üksi uuele väsimata ajamisele, vaid sarnane suutäis on koerale suureks kosutuseks, mida talle tingimata tarvis läheb. Nii siis, kes hagijaga jänest ajab, ärgu jätku koerale tema teenitud palk andmata, muidu peab ta sellega leppima, et ta koer keskmiselt ehk koguni alla keskmist ajab.

Hagijaga jahipidamise juures on jahisarv ehk pasun väga tarviline asi. Kui ka mitte igamehe asi ei ole oma koera pasunajärele ajama õpetada, mis küll iseäranis raske ei olegi, siiski on koerale oma peremehe pasunahääl suureks seltsiks — nimelt võõrastes metsades, kus koer eksimist kardab. Niipalju võib igale hagijale pasunakeelt kätte õpetada, et ta kolmest asjast arusaab: 1) kui teda värskede jälgede peale kutsutakse; 2) kui tale seltsiks ja elustamiseks ette puhutakse ja 3) kui teda metsast koju kutsutakse. Üsna tormid hagijad harjuvad nende märguandmistega ära, kui neid igal jahil (iga asja tarvis oma lugu) korratakse. Juhtub kütt ise ühes koeraga aetava metslooma ülesajama ehk teda nägema ja mitte lasta saama, siis harjutatakse koerale selleks veel iseäraline kutsehüüe selgeks; aga seda kutsehüüet tarvitatagu tingimata üksi neil nimetatud juhtumistel ja mitte muulajal, muidu harjub koer sellega, et teda selle hüüdega petetakse ehk isegi kinni võetakse, ja ta ei mõtlegi tulevikus enam selle pealeligi tulla.

Jahilt koju tulles antagu koerale tunnipikkuse puhkeaja järele kerge kõhutäis head söömaaega ja ärgu jäetagu väsinud koera ööseks õue külma kätte, ehk ärgu selle üle imestletagu, kui koer siis jalust kangeks jääb ja pikaliselt kõhima hakkab.

Teine selts jahikoeri on niisugused, kes koobastes asuvaid metsloomi sealt väljaajavad — ehk kelle abil neid sealt kätte saab; need on määrakoerad ja Inglise foxterrierid. Esimesed on lühikeste kõverate jalgadega, pikkade vorstisarnaste kehadega koerakesed. Puhtavereline määrakoer avaldab oma välimuses ja kehaehituses suuri peensuse märkisi. Karv on tal läikiv ja peenike, nahk õhuke ja lahtine, nina pikk ja peenike, kõrvad kaunis suured ja peaaegu palja, siidipehme nahaga kaetud, saba on juurikast kaunis tugev ja lõpeb peaaegu nõeltevõlvilt. Koerake on harilikult hästi jonnakas, tige ja sõnakuulmatu. Puhtavereliselt määrakoeralt nõutakse, et ta oma saba võimalikult sirge hoiaks, mitte aga kõveras ega ka ühe külje poole lüängus, vaid otsekohe keha keskkohal.

Teine liik koobastesse tungijaid koeri on n. n. foxterrierid. Need on enamasti valge ja mustakirjud, harva kolmekarvalised, väheldased, väikeste kõrvadega väga elavad koerad. Harilikult näeme neid üsna lühikeste sabadega, sest et kord viisiks võetud neil juba mõne nädala vanuselt suurem osa saba maha raiuda. Määrakoerad ja foxterrierid tungivad suure õhinaga rebaste ja määrade (määr, mäur, ehk mäger) koobastesse, lähevad seal nende koobaste elanikkudega elu ja surma peale võitlusse, püüavad neid sealt välja ajada ehk vägisi välja tirida. Iseäralist õpetust neile koertele ei anta — mida tigidamad need loomupoolest on, seda mõjusamalt töötavad nad ka koopas. Kassidega elavad mõlemad koeratõud alalisel sõjajal. Foxterrieride hulgas tuleb küll suuremaid ja vähemaid loomi ette, kuid tõupoolt ei näi neil vahet olevat, kuna määrakoerte hulgas kindlad tõulised vahed valitsevad. Suurem hulk määrakoeri on kollakate käppadega ja lõugadega neljasilmalised mustad koerad. Peale nende on veel üks tõug olemas, kes täiesti endise sarnane, kuid aga endise tõu musta karva asemel kohvipruuni ehk tõmmu karva kannab. Siis on veel olemas üks tõug üsna kollase karvaga, tugeva kontidega ja suurte laiade kõrvadega, ja teine — kolmekarva kirju tõug, millel põhikarvaks hall, plekid mustad, lõuad ja käpad kollased.

Viimaks vaatleme veel meie maa vaimliselt kõige rohkem arenenud looma — linnukoera. See loom jaguneb kahte suurde liiki: pika karvaga ja lühikese karvaga linnukoer. Pika karvaga linnukoeri — setterisi — on jälle väga mitut tõugu; nende kõikide kodumaa on Inglismaa saared; sellepärast siis räägitakse ka Inglise, Shoti, liri ja Gordoni setteridest; nad kõik on iseäranis head pardikoerad, võivad väsimata ja kauakestvalt (oma pika karva abil) külma vee sees ujudes lindusi tagaajada, ilma sellest jooksvat ehk mõnda hingamisorganide haigust saamata; aga ka metslindude jahil on setter väga suurepäraline koer. Üksi mustakarva setter kannatab palava ilmaga palavuse all

rohkem kui teised jahikoerad ja väsis niisugusel korral ennem kui teised. Suurem hulk setterisi on keskmise suurusega valge ninaga, valge rinnaesisega ja valgede käppadega punased koerad (liri setter), kuid ka punasekirjuid (Shotti) ja mustasi (Gordon) tuleb ette. Puhtverd setterid on väga ilusad koerad, kuid nende pika karva pärast on neil palju kirpa, ka on nad hulga kangekaelsemad kui lühikese karvaga koerad, mispärast nende õpetamine vahest õige raske on. Lühikese karvaga koerad on kõik ühest pointeri tüvest võrsunud, kuid mitmesuguste olude all elades on nad pika aja jooksul niihästi oma sisemiste kui ka välimiste omaduste poolest kaunis tähtsalt lahku läinud. Tähtsal moodsul on selle arenemiskäigu peale loomade pere-meeste omadused mõjunud. Saksa lühikese karvaga koer on omas välimuses karedamaks ja tüsedamaks muutunud; Prantsuse lühikese karvaline on vähemaks ja elavamaks läinud, üsna õrn loomake, ja Inglise oma on kaunis pikajalgne, uhke, aga sügavtundelise hingega koer. Peab ütlema: ta on üks tähtsamatest „gentlemanidest“ koerte hulgas, ja kes omale mitte üksi väga head ja toredat linnukoera, vaid sellega ühes ka kindlat ja truud mõistlikku sõpra soovib, see muretsegu omale Inglise pointer. Iseäranis meeldivad on nende koerte kerged ja paenduvad elegantsed liigutused. Saksa lühikese karvaga linnukoer on harilikult peenetäpiline tähnik-kirju, võib aga ka üsna pruun ehk tõmmu olla, kuna Inglise pointer alati suure pruuni plekiline on, kusjuures valgel karval sugugi ehk võimalikult vähe väikesi täppisi sees tohib olla. Ka võib pointeri terve keha peaaegu pruun olla, kuid jalad, tagumine pool saba, rinnaesine, kõhualune ja sugupärast ka ninaots on harilikult valged. Vaatab pointer midagi suure tähelepanekuga, siis koguvad kortsud tale otsaette.

X. Linnukoera õpetamine.

Igal linnukoeral on suur hulk õppida ja just see teistest rohkem õppimine, mida ta põlvest põlve kordama on sunnitud, ja alaline mõistliku inimese juhatuse all olek ja sellega ühes-töötamine, need ongi tegurid, mis meie tänast linnukoera on teistest kaugelt kõrgemale arenemisjärgule aidanud. Meie aja linnukoera ei ole siis ka enam kunst õpetada. Igalt linnukoeralt nõutakse, et ta linnud üles otsiks ja linnu ligidust tundes nii kauaks seisma jääks kuni kütt juure jõuab ja teda nüüd linnule pikkamisi ligineda käsib, kuni lind üles lendab. Need nõuded on siis ka igale puhtaverelisele linnukoerale nii sisse kasvanud, et iga paari-neljakuune linnukoera kutsikas neid täpselt täidab. Näeme siis ka väikseid kutsikaid tundide viisi õues varblaste ja kana-poegade ees värisedes, sihtides ja vaarudes seismas, isegi ühte esimest jalga katsutakse oma esivanemate tõsise töö sarnaselt üleval hoida, kuid see paneb esiotsa kehakese vaaruma ja ei õnnesta hästi, aga peagi teeb harjutus ka siin

meistriks — kuid pikapeale läheb sarnane tegevus loomakesele igavaks. Esiotsa hakatakse linnukesele küll tasa-tasa järele hiilima, kuid sellest kasvavad pikapeale kinnipüüdmise mõtted välja ja loomake hakkab linnukesele järele kargama ja teda taga ajama — kuid see on nüüd juba sest tigidast. Hoiatame kutsikat selle eest, et ta linnukesele järele kargama ei hakka, siis ei ole meil pea midagi enam, peale piiramata sõnakuulmise, loomale juure õpetada. Looma hingeelu tundja inimene võib veel peale selle — nim. lühikesekarvalise koerale — suure hulga kõiksugu vigurisi ja kunsttükka kätte õpetada, kuid tingimata tarvilised ei ole need mitte, nende ainus tähtsus seisab selles, et loom rohkema õppimise abil harjub oma õpetaja tahteavaldustest kergemini arusaama, ja et noor koer neil korradel, kus tema hingeelu nõuetekohast õpetusviisi tarvitati, seda rohkem oma õpetajat austama ja armastama hakkab. Apporteerimistest, ehk lastud loomade ja lindude küti kätte toomisest ei pea ma midagi, ja võtan parema meelega puhta lastud linnu maast ära, kui et ma koera teda ära ilastada lasen — pealegi pikendaks apporteerimine nende lindude ja loomade piina, kes veel elus on.

Noore koera õpetamise ülem siht on sõnakuulmine, ja peab siis algõpetuse juures sihikindlalt seda silmas pidama, et selle nõude täitmisel võimalikult kaugele jõutakse. Koera tõukohane ehk tüübiline kehaehitus ja ilu, tema haistmistundmine ehk nina on küll väga head omadused, mida igalt linnukoeralt nõudma peab, kellelt järeltulevat sugu kasvatada tahtakse, aga jahil, kus koera eest lindu lasta tahame, peab koer inimese juhatusel järele töötama, peab sõnakuulelik kuni viimase võimaluseni olema; ja seda sõnakuulmist peame koerale juba varakult kätte õpetama. Õpetamise juures peetagu seda meeles, et koer inimese keelest sugugi aru ei saa ja sellepärast täitsa ülearune ja õpilase arusaamist segav on, kui me õppijale koerale pikki suusõnalisi juhatusi anname. Iga käsk, mida koerale anname, olgu nii lühike kui võimalik; kõige parem — üksainus sõna ehk hää, see jääb koerale palju kergemalt meeles kui pikad jutlused. Üksikud käsud, mida koerale anname, mingi kõlaliselte üksteisest hästi lahku, ja tehtagu iga suusõnalise ehk häälelise käsu andmise korral ka käega teatav — koerale selgesti nähtav — liigutus. Sel viisil saab koer kahekordse käsu, ühe suusõnalise ja teise nähtava. Need käeliigutused ehk nähtavad käsud mingi kujuliselt hästi lahku, et õpilane neist selgesti aru saaks ja neid ära ei vahetaks. Kahekordse käsuandmise tulu on ka kahekordne: koer õpib käskudest rutemini arusaama, õpib oma juhatajat silmas pidama ja ta nähtavaid käskusi täitma, ta harjub nendega nii ära, et pärast kuuldavaid käskusi ega mingit karjumist enam vaja ei ole. Noore linnukoera õpetamine põhjenegu ikka kolmel alusel: 1) arm, 2) järjekindlus ja 3) hirm. Tahab keegi koera õpetama hakata, siis muretsegu ta esmalt selle eest, et see koer teda väga armastama hakkaks; ta tehku oma tulevase

õpilasega võimalikult palju tegemist, vallatagu ja mängigu temaga, antku koerale kõige paremaid ja maitsevamaid suutäisi üksi tema käsi, ta sügagu ja silitagu, paitagu ja kaisutagu sagedasti koera, lubagu, et koer oma pea ta sülle paneb ja teinekord isegi terve kehaga sülle ronib; see meeldib koerale väga — ja kui koer juba kõigest hingest kedagi armastab, siis püüab ta ka suure hoolega selle tahtmist täita, mis õpetamisele ja õppimisele suureks kergenduseks on. Tahame kellelegi sõnakuulmist külge harjutada, siis ei saa me seda ei inimeselapse ei koerakutsika juures ilma järjekindlusetu teha. Mis kord keelatud on, see peab ka ikka keelatuks jääma, ja ei tohi siin enam milligi tingimisel erandit olla. Keelatud olgu üksi see, mida lubada täiesti võimata — sedamööda oleks siis vabadus hästi laialine, — aga keelu täitmine olgu täieline. Õpetust algagu kõige kergemate ja kõige tarvilisemate õpeasjadega, et hirmuandmise ehk karistamise vajadus, nimelt esialgu, võimalikult kõrvale jääks ja teadku igaüks, et karistamisel üksi seal eluõigus on, kus ta sõnakuulmatusele ehk mõnele muule lubamata üleannetusele jalamaid järgneb. Hirmunud loomakest selle eest nuhelda, et ta aru ei saa, mis temalt tahetakse, on samati rumal kui toores. Õpetust võib juba 2—4 kuuse kutsikale andma hakata. Esimene õpeasi olgu „psst ei tohi“ ehk: „psst lase olla“. Selleks pannakse kutsukesele leiva ehk saia palake tolli 6—12 nina ette eemale maha, kükitatakse ise sinna juure ja üteldakse loomakesele „psst ei tohi“ ehk „psst lase olla“ kui see palakest võtma tuleb ja lükatakse teda seal juures mitu korda käega tagasi, ja kui see pealetungimist veel ei lõpeta, siis lastakse loomale ühe sõrmega kergelt nipsu vasta suud ja korratakse tagasilükkamist ja keeldu, ähvardades teda tuttavalt viisil ülespoole tõstetud esimese sõrmega, kuni loom seisatama jääb ja mitte enam saiatüki kallale ei kipu. Kui loomake saiatüki ees juba kuni $\frac{1}{4}$ minutit ilma kallaletungimata oodanud on, võetakse see saiatükike ehk veel parem, natuke liha ja antakse suure kiiduga ja silitamisega loomale oma esimese õppimise palgaks kätte. Seda harjutust korratakse nüüd igapäev söömaegadel ja lastakse loomakest viimaks kuni 5 minutit saia ees seista, aga ühtegi korda ärgu jäetagu looma ilma kiiduta ja tasuta, kui ta oma asja hästi tegi. Pärastiste harjutuste kordadel ei ole õpetajal vaja enam seal juures kükitada, vaid ta peab vähehaaval eemale jääma, aga oma õpilast teravalt silmas pidama, et see kordagi saiatükki ise ära võtta ei saaks, — peaks see siiski juhtuma, ehk kallaleminemise himuavaldused väga elavad olema ja loomake keelust hoolimata vägise tale ligi tükkima, siis peab temaga taplema, ta kuklast kinni võtma ja teda teise, tühja tuppä 10-meks minutiks üksi kinni panema, kus ta üsna vakka peab olema ja karjuda ega käratseda ei tohi. Seda karistust võtavad väiksed koerakesed väga südamesse ja täidavad oma ülesannet teinekord palju paremini. Hoiatan tungivalt karmimate karistuste eest; need teevad väikese õpilase

kergesti araks ja sunnivad teda oma õpetajat kartma ja ta ees, ära pugema — ja see oleks suureks õpetamise takistusekst sest õpetust võiks alles siis jätkata, kui usaldus jälle täieline. Võib juba õpetuse tagajärgedega üsna rahul olla, kui loomake 2—3 nädala jooksul „psst, ei tohi“ täiesti respekteerib. Iga noore koera õpetaja tehku omale seaduseks mitte enne uue õpeainega algada, kui vana veel täiesti käes ja luusse ja veresse läinud ei ole. Ajajooksul ärgu tarvitatagu „psst, ei tohi“ ja näpuga ähvardamist mitte üksi saia, kondi ehk lihatüki võtmise keeluks, vaid keelatagu tale kõik, mis keelda tarvis, üksi sel viisil.

Ümbes niisama raske kui „psst, ei tohi“, on ka koerale toa puhtakspidamist õpetada. Seda ärgu hakatagu üsna väiksete (alla 3 kuu) kutsikate käest nõudma, muidu kestab selle asja õpetamine tüütuseni kaua. Õpetust hakatagu sellega, et kutsukest hästi silmas peetakse ja niipea, kui ta aset otsima hakkab, haaratakse ta kinni ja viiakse välja, kuhu ta niikauaks peab jääma, kuni tarvidused toimetatud, — aga siis lastagu ta kiiduavalduste all kohe jälle tuppa, et tal külmal ajal väljas külm ei hakkaks, mis teda õuet kartma sunnib ja mis meie sihile just vasta töötaks. Mõne päeva sarnasel viisil töötamise järele võib teda valjuma hüüde abil mustuse tegemise hakatuse korral juba rohkem ehmatada, kuid väljaviimine sündigu ikka ilma loomakesele häda tegemata, muidu hakkab ta seda väljaviimist kartma ja kõrvale hoidma. Ei peaks need abinõud aitama, siis võib isegi väike vits appi tulla, mida aga üksi mustuse tegemise korral tarvitatagu, aga mitte enam peale seda. Mõned kutsikad harjuvad juba paari päeva jooksul tarve korral ukse juure minema ja õue laskmist nõudma, milkorral looma soovi jalamaid täidetagu ja tale peale seda veel kiitust jagatagu.

Kolmas harjutus sisaneb selles, et õpetatavat looma maoli maha vajutatakse ja sealjuures tale „vakka“ ehk „maha“ öeldakse. Niipea kui koer maoli on, siis saagu ta rohke kiidu, meelituste ja ainelise palga osaliseks. Seda „maha“ korratagu nagu iga teist harjutustki mitu korda päevas, aga mitte väga palju üksijärgi, mis looma ära tüütaks ja õppimise temale vastikuks teeks, — selle eest peab kogu harjutuste aeg hoolega hoidma. Niipea kui see harjutus koeral selge, lastagu ta söömaajal oma peremehe kõrval maoli maas lamada, — aga selleks peab koer juba vähemalt pool aastat vana olema, — ja antagu tale sinna kiitust ja palka oma maaspüsivuse eest. See olgu üks neist harjutustest, mille varal noorelt koeralt kauem kestvate käsupäralist tegevust nõudma hakkame. Ühel ajal öeldud „vakka“ ehk „maha“ sõnaga tehtagu ülevallt alla vaov käeliigutus, kuni koer juba sellest liigutusest täiesti aru saab mis talt nõutakse, ja seda liigutust nähes juba kohe maha heidab. On koer oma esimese ja teise harjutuse täiesti, nii hästi käeliigutuse kui sõna peale kätte õppinud, siis võib teda juba ühte ja teist vahelduseks korrata lasta.

Neljas harjutus olgu otsimise õpetamine. Selleks võetagu esialgu kas mõni lihakont ehk natuke toorest tai- ehk taruliha, veetagu seda mööda põrmandat üle toa ja peidetagu kuhugile tooli ehk laua jala taha, ehk inimese jala alla ära, kutsutagu õpilane tuppa ja juhitud sõrmega liha jälgede peale, üsna ligidalt näidates ja ühtepuhku sõnu „otsi, otsi“ korrates, kuni otsija liha ehk kondi tõesti üles leiab, — aga siis kõlgu ka kohe vali „psst, ei tohi“. Koer jääb siis kondi ette seisma, mispeale liha ehk kont ära võetagu ja loomale otsimise palgaks rohkete kiiduavaldustega suhu antagu. Neid katseid korratagu paar korda päevas, kuni loom seda otsimist täiesti oskab; siis aga mindagu aegajalt raskemate otsimiste õpetuste peale üle; ärgu veetagu enam liha ehk konti mööda maad edasi, vaid pandagu käest kuhugile tooli ehk laua peale ja käsutagu koera suusõnal ja sõrmega elavalt sinna ja tänna näidates otsida. Otsimine kestku kuni otsitava ülesleidmiseni. Kui kondi ja liha otsimine õpipoisil juba täiesti selge, siis võib nende asemele vähem lõhnavad ained, nagu leib ja kuivand leiva kooruke asuda. Otsimise harjutusi tehtagu võimalikult palju, sest sellega ühes arendame ka koera haistmistunnet väga mõjuvalt. Isegi vanu koeri lastagu sihikindlalt ikka jälle otsida, ja ärgu ilialgi otsimist enne lõpetatagu, kui otsitav asi leitud on. Ilialgi aga ärgu olgu kordaläänud otsimise lõpul kiituse jagamisega ihnus. Kiitusel ja armuavaldustel on juba vähe vanemate koerte juures sagedasti suurem mõju, kui otsitaval kondil ehk lihal — ja seda nimelt hea toidu peal üleskasvanud koerte juures. Ligi aastavanust koera võib juba kõikisugu mittedõdavaid asju üles otsida lasta, kuid neid antagu koerale enne ärapeitmist nuusutada ja vaadata, — ja kui koer esimest korda niisuguse asja üles otsib, siis antagu tale aine- list ja hingelist tasu lahtise käega.

Otsimise harjutusele järgnegu ehk ühinegu sellega koera inimese juure kutsumine. Seda saame sel viisil kätte, et me koera kohe peale otsitava asja leidmist oma juure kutsume, mis koer ka heal meelel teeb, kus teda leidmise eest kiidame. Juure kutsumiseks tarvitame sõna „siia“, kus juures pahema käega oma pahema jala kõrvale maha näitame. On koer meie juure tulnud, siis kiidame teda ja läheme temaga seltsis (esialgu rohkem teda juhtides, kui tema juhatusel järele) leitud asja — kondi, liha ehk leiva juure, võtame selle sealt ära ja anname oma käega koera kätte. Seda juurekutsumist ärgu jäetagu milligi tingimisel tegemata ehk vahele, sellel on pärast suur tähtsus, sest iga linnukoer peab tingimata kutse ja käsu peale juure tulema, teiseks õpib koer sel viisil iga otsimise ja leidmise, (ka linnu leidmise) järele küti juure tulema, sellest teatama. On need harjutused toas kõik täieliselt ära õpitud, siis peab neid veel õues vabas looduses kordama, milleks kevadene aeg kõige kohasem on. Õues kordamise juures leiame sagedasti, et asi sugugi nii ladusasti ei lähe kui varem toas, kuid kõikumata järjekindlus ühes mõistliku pikameele,

rohke armu ja tarbekorral ka natukese hirmuandmise varal jõuame kindlasti oma sihile. Hirmuandmise kohta pean veel kord tähendama, et seda üksi kangekaelsuse ja üleannetuse tasuks tarvitada tohime. Ei tohi unustada, kuidas valjem karistus looma peale mõjub. Üksainus valusam hoop mõjub juba väikese kutsika peale nii, et ta kaua aega ikka ette selili maha heidab, kui temaga tegemist teed. Niisugune hirmunud loomake ei õpi enam midagi ja tema rahustamine kestab sagedasti nädalad. Isegi pooleaastased ja vanemad kutsikad on väga hellad valjema karistuse vastu ja satuvad sagedasti — nimelt pointer ja emased kutsikad — niisuguse, neid täiesti valdava, hirmutunde alla, kus nad veel üksi ahastava, viliseva pilguga inimesele paludes otsa vaatavad ja enam midagi teha ei julge. Heal koeraõpetajal peab peale rohke pikameele ja kannatuse, hulk arusaamist looma eluavalduste kohta olema; ta ei tohi kärsituks minna, kui õppimine korraga küllalt kiirelt ei edene, vaid peab sel korral õpetuse rahulise südamega pooleli jätma ja võib seda alles mõne tunnilise vaheaja järele jätkata. Juurekutsumist kergendab rohkesti veel see, kui me esiotsa kutsutava koerale pikkamisi vastu läheme.

Olgu siinkohal veel tähendatud, et kõik õpetused ja nõuded pehme, sõbraliku häälega ja lahke näoga tulevad ettekanda, et õpilane ei milligi tingimisel hirmunud olekusse ei sattuks, mis õpetust väga takistaks ja koera iseloomu peale halvasti mõjuks. Kui selviisil koera õpetatakse, siis võib selle peale julge ja kindel olla, et see tee mitte üksi kõige otsem, vaid ühtlasi ka kõige õigem on. Kes omale ise linnukoera õpetab, see hakaku teda juba kolme kuni neljakuuselt natukehaaval õpetama; on parem kui algaimed loomal juba kauem aega enne jahileminekut selged on, kuid hulga hõlpsam on vanemaid, umbes aastast koera õpetada; tõsise iseloomuga tarka aastast pointeri võib üheainsa nädala jooksul jahivalmis koeraks teha, tale täielist tubast ja metsaõpetust kätte anda. Tubase õpetuseandmise juures on veel ühe tähtsa asja peale rõhku panna, see on õpipoisi mängult tõe peale ülemineku juhtimine. Seda üleminekut, kus nali ja mäng kohuseks muutuvad, peab osav koeraõpetaja oma õpilasele nii hõlpsaks tegema, et viimane seda üleminekut ei märkagi; muidugi mõista, peab niisugune üleminek pikkamisi.sündima. Kõik läbi võetud õpetused võtab juba iga koer kaunis healmeelil tõsiselt omaks, kuna juurekutsumisele suurem hulk koeri vähemalt üks kord vastupanna ja jalgadele tuld anda armastab. Et seda mitte sündida ei saaks, selleks võetagu koer õues nõõriotsa ja kutsutagu siis juure, ei taha koer tulla, siis tõmmatagu ta nõõripidi ligi, paitatagu ja silitatagu teda ja antagu talle mõni maitsev suhupiste. Seda harjutust korratagu üksijärje juba korda 10. Viimastel kordadel võib kutsuja hääel juba hästi käskivaks ja kurjaks minna ja võib koerakesele isegi vitsa näidata, aga peale juuretulemist tuleb teda seda rohkem kiita. Kui juuretulemine väga pikkamisi edeneb, siis aidatagu ikka üksi

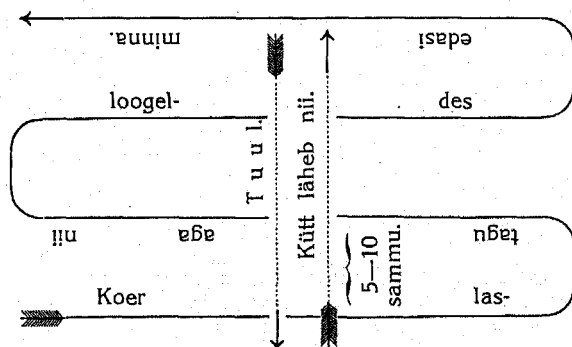
nöörist järele ja kiidetagu ja paitatagu teda peale juuretulemist ikkagi rohkesti. Nagu sellest näeme, peab linnukoer isegi siis oma õpetaja ehk peremehe juure tulema, kui tal selle poolt head lootat ei ole, ja kui ta tulla ei taha, siis tõmmatagu ta igakord nõõripidi juure, kuni tal sellest tõmbamisest villand on ja ta paremaks arvab ise kutsuja juure minna. Õigem on siiski selle vägise juurekutsumise harjutusele käekõrval nõõriotsas kõndimiseharjutust eelkõige lasta, muidu mõjub nõõr kui halb uudis ligitulemise harjutusi kaua takistavalt. Nõõri- ehk ketiotsas käima õpetamine on väga lihtne talitus. Õige on siiski selleks harjutuseks ketti tarvitada, sest iga koer võtab esimeste harjutuste kordadel hammastega nõõrist kinni ja hammustaks selle ka peagi pooleks. Harjutus algagu sellega, et koer ketiotsa võetakse ja siin rahustades ja vaigistades kinni peetakse. See kestku ainult paar minutit, siis hakatagu pikkamisi edasi minema ja kutsutagu koera meelitades kaasa; teeb ta edasiminemises takistust, siis meelitatagu teda ikka edasitulemisele ja hoitagu ka seistes kett sedavõrd pingul, et loomal selles seisakus mitte hea olla ei ole, küll ta siis peagi edasi tuleb, ja peaks loom väga äritatud saama ja isegi mõne kukerpalli tegema, siis seisku õpetaja natuke aega paigal ja püüdku loomakest rahustada, sest vaene loom ei või ju arusaada, miks teda korruga sel viisil kõõripidi tagaveetakse ja millega sarnane lugu lõppeda võib, ja püüab loomusunnil oma elupäästeks vastu hoida; aga niipea kui loomake märkab, et sellega muud ei nõuta, kui oma õpetaja jalakõõrval käimist, siis lõpeb ka iga vastupanek. Igal tingimisel — juuretulemist ärgu nõutagu nooremalt kui ligi aastavanuselt koeralt. Tahame koerale veel apporteerimist ehk asjade kättetoomist õpetada, siis olgu see alati üks viimastest õpeasjadest, millest alles aastase koera rohkemarenenud mõistus tarvilise kergusega üle saab.

Apporteerimist ehk asjade kättetoomist õpetatakse koerale järgmiselt: võetakse 5—6 tolli jämedune jalapikkune ümargune puutükk ja tehtakse see keskpaigast umbes viie tolli pikkuselt $1\frac{1}{2}$ tolli jämeduseks, kaetakse peenem koht $\frac{1}{2}$ tolli paksuselt pikutipandud õlekihiga ja seotakse õled peene kõva nõõriga ümbert kinni, siis võetakse see puutükk, visatakse mõni samm eemale ja lastakse mõnda last seda puutükki endale kätte tuua, mispeale last hästi kiidetagu ja temale mõni maitsev suutäis antagu. Kõike seda tegevust korratagu korda 4—10, siis on koer juba hästi rahutu ja kipub lapsega kaasa teatavat asja ära tooma; nüüd lubatagu talle seda. Alguses paneb avitaja laps ehk teine inimene selle puu keskkoha koera suhu ja aitab puud õpetaja kätte viia, kes siis asja koera suust ära võtab ja koerale natuke sooja liha ehk kondikese palgaks annab. Seda tegevust korratagu üksijärje kuni paarkümmend korda, kui koer puutükki mitte varem iseseisvalt tagasi ei too. Kõige selle tegevuse juures peab koeralt pärastpoole nõudma, et ta toodavat asja suust maha ei pane ega ka ei näri. Harilikult kulub aastavanuse pointeri apporteerimise õpetuseks $\frac{1}{2}$ tundi ära.

Igakord, kui puu eemale visatakse, ärgu lubatagu koerale kohe ega jookstes selle järele minna, vaid lastagu teda mõni silmapilk enne oodata ja siis üsna pikkamisi puu järele minna, mille juures käsusõna „tasa!“ tarvitatagu. Kui koer oma asja hästi ei tee, siis lastagu jälle teine inimene puu endale kätte tuua, kiidetagu ja paitatagu teda nüüd hästi rohkesti ja antagu koera nähes tale jälle tükk lõhnavat liha palgaks, kuna koer seda kõik vakka pealtvaatama peab. Puutüki asemel võib ka riidekaltsusi ja kontsusi apporteerida lasta. Apporteerib koer asja juba mõni aeg laitmatalt, siis lastagu teda peale asja kätetoomist ise edasikõndides asja veel mõni samm kaasas kanda ja pikendatagu aegamööda, koera harjumise ja jõu kohaselt, seda kandmiseaega. Sel viisil õpetatud koera võib lastud lindusi isegi veest kätte tuua lasta. Kestev kandmine arendab koera jõudu ja õpetab teda pead kõrgemal kandma, mis läbi koera tublidust ja ilu märksa tõstame.

Koera õpetagu ikka üks inimene; täiesti lubamata on, et mõni teine — nimelt lapsed — vaheajal õpetust jätkavad, sest see õpetus ei oleks muud kui sõnakuulmatuse õpetus.

On tubane õpetus — nimelt sõnakuulmine — koeral täiesti käes, siis mindagu metsa lindude hulka õpetust jätkama. Õige aeg selleks on, kui koer vähemalt 7 kuud vana ja noored linnud (tedred) alles väikesed, see on juuni kuul. Siin lastagu koer esiteks tükk aega (10—20 minutit) jalakõrval käia, alles siis lubatagu tale otsima minna. Selleks valitagu niisugune heinamaa koht, kus koer 30—40 sammu kauguselt täiesti kätte paistab (mitte tihnikus). Koera ärgu lastagu üle tähendatud kauguse õpetajast eemale minna. Õige päevaeg esimesteks harjutusteks on enne keskhommikuaega, kus veel kaste maas on, ehk jälle hiline pärastlõunat, kus linnud jälle samati nagu hommikul liikumas ja toitu otsimas on. Koera juhitagu otsimise juures ikka vastu tuult minema, mis tale linnu haisutundmist palju kergendab. Järgmine joonistus näitab meile niisugust koera vastutuult otsidalaskmise kava. Sel viisil koera otsima

õpetada ei ole kuigi raske, tarvitab ainult teda esitsa käeganäitamiste abil ikka vaheldades pahemale ja paremale poole otsima saata, ja peagi märkab koer ise, et see otsimiskava kõige ots-

tarbekohasem on. Esitsa huvitab noort koera iga väike linnuke sedavõrd, et ta nende ette loomusunnil seisma jääb; neil korradel kutsutagu ta linnu juurest ära ja tehtagu tale häbi. Juhtub koer viimati tedre ehk selle perekonna haisu ninasse saama, siis on isegi esimesel korral juba koera erutus palju suurem, ta jääb juba kaugemalt seisma ja nagu ei julgeks sammugi enam edasi astuda. Niipea kui kütt arvab koeral lastava linnu ees olevat, käskigu ta kohe koera seisma ehk paigale jääda, astugu koera juure ja kiitku ja silitagu teda, alles siis käskigu teda „tasa“, „tasa“ edasi astuda. Ei tihka koer siiski tasa edasi astuda, siis lükkagu kütt oma põlvega koera edasi ja käskigu vahetpidamata koera „tasa edasi“, „tasa edasi“ minna, kuni koer ja kütt linnule nii ligidale tulevad, et ta üleslendama on sunnitud. See on ärritav silmapilk niihästi koerale kui kütile, ja juhtub väga sagedasti, et koer omas jahiõhinas linnule järele kargab, aga sellepeale peab koeraõpetaja ettevalmistatud olema, tal peab piits kaasas olema, millega ta, niipea kui koer edasi hüppab, tale paraja hoobi annab ja õige valjusti „maha“ ehk „lase olla“ hüüab. Ei karga koer linnule mitte järele, siis rahustatagu koera, paitatagu ja kiidetagu teda. On kütil kindel arvamine, et noor koer söödavate ehk lastavate lindude ees seisab, siis on veel õigem lindusi mitte ülesajada lasta, vaid koer tagasi oma juure kutsuda, teda kiita, temaga väike ring teha ja teda natuke teisest kohast jälle lindude ligidale minna lasta; sedasama võib veel kolmas kord teha ja alles siis lindudele sedavõrd ligineda lasta, et nad üleslendama on sunnitud. Peale koera lindude juurest tagasikutsumist peab igakord natuke aega viidetama, mida koera rahustamiseks tarvis läheb. Tahab koer teise ja kolmanda linnu ülesajamise korral järele karata, siis tehtagu järgmiselt: niipea kui koer lindu märkab, asugu kütt üsna koera juure ja mingi koeraga seltsis linnu poole, sealjuures võtku kütt koerasabast pahema käega tugevasti kinni, kuna ta koeraketi mõlemad otsad paremas käes nii hoitku, et terve kett silmuse sünnitaks, sel viisil minnakse edasi kuni lind üleslendab ja koer tale jälle järele kargab, sel silmapilgul tõmmaku kütt koera sabapidi järsku tagasi ja andku tale ketisilmusega tubli löök. Vaevalt leidub koera, kellele niisugust karistust teistkorda vaja läheks. On lind üleslänud, siis kutsutagu koer kohe tagasi oma juure ja rahustatagu teda, ärgu lastagu aga kohe linnu tühja aset nuusutama minna ehk lastagu koer peale linnu äraminekut kohe maha heita. Peaks noorele koerale vana tedrekukk ette juhtuma, kes kaua mööda maad edasi jookseb, enne kui ta üles lendab, sellega koera kaua enese järele kõndima sunnib, mis koera ägedaks teeb, siis on õige koera tagasi kutsuda ja nende jälgedele pealt üsna ära viia. Sedasama teeb ka raba- ehk sookana.

Peaks noor koer lastava linnu haisu peale mitte ise eemale seisma jääma, siis nõudku õpetaja talt seda, ja üksi „tasa edasi“ käsu peale tohib koer võimalikult pikkamisi linnule läheneda ja peab viimaks linnu lähedal — ilma lindu ülesajamata —

jälle seisatama ja niikaua paigal püsima, kuni kütt teda edasi-nihkuda käsib. Täidab noor koer esimese kahe ehk kolme linnu juures vigata oma kohut, siis ärgu temaga enam mängitagu, mindagu koju ja tuldagu alles siis jälle metsa tagasi, kui noori linda luba lasta on; etendab koer ka siis oma osa õieti ja laseb kütt linnu maha, siis sundigu kütt koera kohe maha heitma ja sellesse olekusse vähemalt mõneks minutiks jääma ja ärgu lubatagu tale milgi tingimisel kohe lastud linnu juure minna, ka siis mitte, kui koer kättetoomist oskab, vaid see sündigu alles paari-minutilise vaheaja järele. Kui koeraõpetaja seda nõuet ei täida, siis ärgu ta ka pahaks pangu, kui ta koer pärast iga paugu ajal linnule järele kargab. See järelekargamine on nimelt sellepolest paha, et linnu perekond sagedasti korraga üles ei lenda, vaid seda ükshaaval teeb; lasi nüüd kütt esimese üleslendaja maha, siis võiks ta seda ka veel mõne teisega teha, kui koer vakka seisma jääks; kargab aga koer mahalastud linnule järele ehk kallale, siis hirmutab ta sellega ka kõik teised linnud üles ja kütt võib neile praegu tühjastlastud püssiga ainult järele vahtida. Noort koera katsutagu ikka noorte tetrede abil õpetada, need lasevad koera kõige lähemale ja ei jookse koera ees — peale vana kuke — mööda maad niikaua ega kaugele, nagu seda põldpüüd ehk nurmkanad, metsised ja rabakanad teevad, mis noort koera kärsitaks teeb ja teda lubamata kiirele järelejooksule ahvatleb. Üldiseks juhtnööriks soovitaksin ma koeraõpetamise juures põhimõtet võtta, koerale hästi palju vabadust anda ja õpetusega mitte vara peale hakata, kui koer veel rumal on; varane õpetamine ei ole sugugi igamehe asi ja võib sellel läbi kõige paremate annetega koer nii rikutud saada, et tast enam iial tavalist jahikoera ei saa. Õpetuse juures oldagu viimase võimaluseni järjekindel ja ärgu koerale seda iialgi lubatagu, mis kord ennem keelatud oli. Koera ei pea iialgi üle kolme korra üksijärje ühte ja sedasama asja käskima ehk keelama, ja seda tehtagu ikka ühevaljuse tasase häälega; ei pane koer seda tähele, siis kutsutagu ta kohe oma juure ja antagu tale vähemalt üks häbistav manitsus. Peks jäägu alati viimaseks abinõuks.

Ei peaks lähekonnas koera õpetamiseks noori tetri leiduma, siis võib koera ka löokeste varal väljaõpetada. Eõokesel on umbes samasugune hais kui lastavatel lindudel. Nagu juba eelpool tähendatud, ei peaks lühikese karvaga linnukoera pardi-jahiks tarvitama, ta ei kannata külma vee sees viibimist välja ja hakkab pödema, sellepärast muretsegu see, kes omale pardi-koera soovib, selleks kohane setter (pikakarvane). Tahetakse setteri ainult partide tarvis pidada, siis ei ole tale suuremat õpetust vajagi, üksi sõnakuulmine olgu täielik; tahetakse teda aga ka metslindude jahil tarvitada, siis peab ka setter oma täielise õpekava läbitöötama. Peab ütleva, et setterite omadustes rohkem vaheldust leidub kui pointeri omades. Mõned neist on aimamata hellad ja nõuavad väga ettevaatlikku ja õrna juhtimist, kuna teised vahest üsna kangekaelsed, salalikud

ja tigidad on. Siin peab õpetuseandmine igakord õpilase omaduste kohaselt kujunema, peab õrnema loomaga ka õrnemalt ja karmimaga karmimalt talitama, kuid ühesugust hoolekandmist nõuavad meilt kõikide jahikoerte ninad. Ei aita hea õpetus üksi kuigi kaugele, kui loodus koerale head nina ei annud, ehk kui inimesed oma teadmatusega ehk üleannetusega looduseanded ära rikuvad. Antakse noorele koerale rohkesti võimalust õues värske õhu käes elada ja ilutseda, kus tuhat asja ta huvitust äratavad ja teda nuusutamisele, s. o. haistmistunde harjutusele sunnivad, siis areneb koera haistmistunne loomulikult ja me näeme poolaastast koera juba üsna hästi haisu tundvat; peame aga kutsika sumbunud õhuga haisevas laudas ehk halvaks läinud õhuga, täissuutetatud tubades, siis areneb koera haistmistunne ehk „nina“ ka hästi pikkamisi ja halvasti. Linnu haisu tunda ei ole koeral sugugi kerge ja nõuab see nina haistmiselunditelt suurepäralist ja ülipeenikest arenemist, kui loom juba paarikümne ehk isegi rohkema sammude kaugusele peab haisutundmise abil lindu ära tundma. Koera nina ehk haistmistunde kohta maksavad järgmised seadused: mida suurem (pikem ja kõrgem) koera nina, seda suurem ja seda paremini väljaarenenud on ka ta haistmistunde erielund — nina haistmisnahk; seda tõendab meile ka tegelik elu, mis näitab, et kõik väikese (peene ja lühikese) ninaga koerad halvad haisutundjad on. Tahame oma koeratõu loomulikku haistmistunde annet tõsta, siis paaritame neid ainult võimalikult suurte ja arenenud ninaga koertega. Aga sugugi vähem tähtis ei ole iga üksiku koera nina ehk haistmistunde eest hoolitsemine; see hoolitsemine langeb kahte osasse: 1) nina halvade ehk kahjulikkude mõjude eest kaitsemine ja 2) haistmistunde arendamine. Kahjulikkude mõjude hulka arvatakse kõik nina vigastused, nina peale löömine, kauakestvad nina limanaha katarrid ja nimelt kanged haisud. Kui me koera karbooli, kreoliini, tōkati ja jodofõrmi kange haisu sees peame ehk tale tubakasuitsu näkku ehk ninasse puhume, siis ei ole meil enam mingit lootust, et see koer veel linnu õrna lõhna tunda võib, teda võime veel värskest tōkatiga sisse määritud saapaid ülesotsida lasta, aga mitte enam linnujahil tarvitada, ehk olgu siis, et me koera peale seda õige kaua kõigi kangede haisude eest hoiame ja sel viisil ta haistmistundele jälle regenereerida ehk uuesti loomulikku korda jõuda võimalust anname. Peab tunnistama, et see juba suur võit on, kui koerte loomulikku haistmistunnet ära ei rikuta, siiski on haistmistunde arendamine niisama huvitav kui tänulik töö. Kui me väikest paarikuuset kutsikat tähelepaneme, siis leiame peagi, et ta isegi lihalõhna mitte rohkem kui paari jala kauguselt tunneb, aga haistmistunne kasvab ühes koerakesega, ja kui me tale veel rohkesti haisutunde harjutusi pakume ja ühes sellega teda kõige selle eest hoiame, mis tema haistmistunnet nürida võib, siis võime peagi selle meele arenemises üsna üllatavaid tagajärgi kätte saada. Igale kütile on see üsna tuttav asi, et mida rohkem koe-

raga jahil käid, seda paremaks ka koera nina läheb. Iga hagijas ajab sügisel jahi algul palju halvemini kui pärastpoole ja peale jõulu ja noorelinnu jahi algul peab iga koer linnule palju ligemale minema, et haisu tunda, kui selle jahi lõpupoole. Võiks ütelda, et iga linnukoer, kes jahi algul linnuhaisu allatuule alles 20 sammu kauguselt märkab, selle jahi lõpul samasugustel tingimistel seda haisu juba vähemalt 40 sammu pealt tunneb, see on, kui me selle koeraga vähemalt 1—2 päeva nädalas jahil käime; seda haistmistunde peenenemist võime üksi harjutuse arvele panna.

Kui me siis tulevikus hea ninaga koeri saada tahame, siis teame, kustkohast ja milviisil me neid saame: me kasvatame neid ise.

XI. Jahipidamine.

1. Karujaht.

Et karu meil Eestis väga haruldane nähtus on ja harva võimalust leidub ta peale jahti pidada, siis võime sellest meie maa kõige huvitavamast jahist õige lühikeste juhatustega mööda minna.

Ehk karu küll röövloomade hulka loetakse, tuleb seda siiski väga harva ette, et ta koduloomi murrab. Noor karu elab peasjaliselt marjadest, heinputkedest ja mitmesuguste taimede juurtest, ainult vana karu harjub vahest liha sööma ja võtab siis ka mõne kodulooma õnneks. Sügisel armastab niihästi noor kui vana karu kaeru ja tungib metsanurkades kaerapõllule, kus ta üheainsa õõga väga palju kaera mahatallata võib. Karu armastab suurte soode ja rabade ligiduses suurtes vagusates metsades ja paksudes padrikutes elada, mispärast ta peale jahti pidada ka mitte kerge ei ole. Talveks ehitab karu omale pesa, kuhu ta talvekorteri jääb. Tuleb sügisel vara lumi maha, siis algavad karul halvad päevad: inimesed hakkavad ta jälgi ajama ja kipuvad ta kasuka kallale, ja see on siis seda kergem, sest karu ei armasta jälgi teha ja asub peale tugevamat lumesadu ehk selle ajal pesategemisele ja pesasse. Leiab kütt niisugusel juhtumisel karu jäljed, siis on tal juba põhjust arvata, et jälgede tegija ka enam väga kaugel ei ole ja ta hakkab ettevaatlikult jälgimööda järele minema. Niipea kui jäljed paksemasse metsasalka, rägastikku ehk tihnikusse lähevad, siis ei lähe kütt sinna enam järele, vaid piirab selle koha kaugelt ümber, — leiab ta, et jäljed sellest piirist enam välja ei lähe, on tal teada, et vana metsakuningas selle piiri (tihniku, rägastiku) sisse oma talvekorteri asutas. Nüüd läheb kütt ruttu koju ja katsub teiseks päevaks rohkesti kütta ja muid abilisi siia saada; siis seab ta kütid ühteritta, 50—100 sammu vahet jättes, varjatud kohtadele üles, läheb teiste abilistega kaugelt alttuule karust mööda ja seab seal oma mehed, parajaid vahesid jättes, jälle rinda, ja nüüd algab märguandmise peale „ajamine“. Vilunud jahikor-

raldaja jääb ise ajajate keskkoha ja juhib siit ajamist, et see hästi ja korrapäraselt käiks, et ajajad üksteisest ette ei jõuaks ega taha ei jääks. Küttide rea ülesseadmise juures tuleb seda silmaspidada, et kütid üksteiseni nägema ulatavad ja nende vahele niisuguseid kohtasid ei jää, kuhu kõrvuseisvatest küttidest kumbki lasta ei saa; peale seda ei pea neid otse ei pealetuule ega ka just allatuule ülesseadma, sest allatuule ei taha karu sel korral heal meelel minna, ja vastutuult minnes tunneks ta küttide haisu ja ei läheks küttide rea peale, vaid pörkaks kõrvale. Ärgu püütagu niisugusel korral karu ka lageda poole ajada, sinnapoole ta juba milgil tingimisel minna ei taha, loomusunnil jookseb ta palju ennem metsapoole, — ja iseäranis healmeelil läheb ta tuldud teed mööda tagasi. Nagu näeme, on jahikorraldamine, küttide ja ajajate õige ülesseadmine ja nende õige kokkutöötamine kaunis keeruline asi ja nõuab üksteisele vastutöötavate mõjude hoolast ja osavat korraldamist ja täielist ümbruskonna geograafilist tundmist. Ajajad hoidku mõlemapoolt serwadest natuke ettepoole, et ajajate rida natuke loogamoodiliselt — õõnes külg eespool — edasi nihkuks. Kütid hoidku endid võimalikult varjatud kohtadel täiesti vakka, et harilikult õige ettevaatlikult liginev karu nende siinolemisest milgil kombel aimu ei saaks, muidu ta juba kütirea peale välja ei tule. Küttidele liginevat karu ei pea kaugemalt ku 60 sammu pealt laskma; tuleb ta otsekohe küti poole, siis sihitage tale rindu valge täpi pihta; tuleb ta natuke viltu küti poole, siis lastagu ta paarikümne sammu peale läheneda ja püütagu esimene pauk tale peaaugesse ehk kaela üdisses saata, milkorral ta surm silmapilkne oleks. Ei peaks kütt ennast ja oma püssi täiesti usaldama, siis püütagu juba ennem lasta ja sihitage sel korral südame kohta. On karu elukardetavalt haavatud, siis tuleb ta harilikult kütile kallale; selkorral ärgu oldagu teise paugu andmisega rutulik, vaid lastagu loom nii ligi tulla, et kuul pealuust ehk kaelaluust enam mööda ei pääse. Ligineb karu kütile selkorral neljakäpakile, siis lastagu ta paraja kauguseni (umbes 10 sammu), siis tõusku kütt järsku püsti, mis peale ka karu tagumiste jalgade peale püsti tõuseb ja selviisil kütile ligineb, — nüüd on õige aeg viimase paugu andmiseks ja see sihitage kas otse südamesse ehk eestpoolt kaelast sisse kaelakondi pihta. Karujahil võib alati seda juhtuda, et wastased „sülitse“ kokku lähewad, sellepärast ärgu võetagu selleks jahiks mitte ainult püss, waid ka tubli külm sõjariist kaasa. Pealegi on niisugusel korral mõlemapoolsed seltsimehed silmapilk abiks ja aitavad võitlust inimese kasuks lõpetada. Maas lamawale karule ärgu ennem liginetagu kui ta oma surmavõitluse lõpetas, ta võib viimast jõudu kokkuvõttes veel surres suuri üllatusi teha. Mida rohkem küttisid ja ajajaid karujahist osa wõtavad, seda kindlamini võib loota, et vähemalt ükski jahiseltsiline meie metsade walitsejaga tegemist teha saab. Ei ole võimalik niisugust suurt jahti toime panna, siis wõetakse seda ka kahe ja kolme mehega ette. Sel korral katsutakse

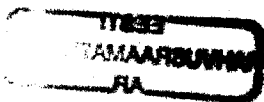
suure ettewaatusena, jälgesid ja tuult tähele pannes, nii kaugele edasi tungida, kuni kindlaks teha võib, kus kohal just karupesa on, siis piiratakse see ümber ja hakatakse tale igast küljest ligemale minema, kani karu üht ehk teist liginejat märkab ja pesast välja jookstes teiste küttide ette läheb. On ka niisuguseid juhtumisi, kus karu kütti nii oma pesale ligineda laseb, et teda otsekohe omas pesas mahalaskma ulatatakse. On veel teisa karulaskmise viisisid, nagu kuuwalgel kaera põllu juures varitsemine, karujaht sellekohaste koerte abil jne. Kõigist neist läheme mööda, — nad on enam ehk vähem lihtsad karu tapmised, milledele õieti jahi nime anda ei või; pealegi on meil karusid juba nii vähe ja ei tee nad kellelegi kahju, sellepärast ei sooviks ma kellelegi seda halva kuulsust, et tema meie kodumaa kõige suurema metsade toreduse ja kuninga — meie viimase karu — ära hävitas. Peaasjalikult olen ma karujahi kohta sellepärast selle lühikese juhatause annud, et mõne elukutselise küti — metsavahi — käest kohusetäitmise nimel karujahi korraldamist nõuda võidakse.

Karude paaritamise aeg on meil harilikult mai kuu lõpust Jaanipäevani, ja nende noorsugu ilmub küünlakuul. Karuema toob enamasti 2—3 poega ilmale. 6—10-ne puudalisi karusid arvatakse meil keskmisteks, kuna neid, kelle raskus üle 10-ne puuda utatab, juba suurteks loetakse. Harva on Virumaal üle 15-ne puuda raskeid karusid lastud.

2. Hundijaht.

Hunt on meie kodumaa kõige kardetavam röövloom, kes lambast ja koerast kuni härja ja hobuseni kõiki murdma valmis on, kuid õnneks neile loomadele ja kahjuks küttidele on ta siin õige haruldaseks nähtuseks saanud. Oma loomu poolest on hunt arg ja ettevaatlik ja võtab julgemaid röövkäikusid ainult mitmekesi ette. On karu rohkem suure laane elanik, siis elutseb hunt päeval heal meelel tihnikutes ja padrikutes, kust ta õõseti saagipüügile välja rändab.

Kõige kohasem jahipidamise viis on klaperjaht; kuid siin peab õige ettevaatlikult toimetama, ei tohi püüda hunti ei vastu tuult, ega ka vastu lagedat ajada. Leitakse hommikul padrikusse minevaid ja sealt mitte enam väljatulevaid hundi jälgi, siis puhkab ta selles padrikus. Kui tuul ja maakoht seda lubavad, siis aetagu ta nüüd sinnapoole välja, kust ta padrikusse läks; kuid ajajate ülesseadmisega tarvitagu aga siin iga ettevaatust; ajajad asugu võimalikult vaikselt alttuule minnes oma kohtadele; ajajad seatagu loogamoodi, mõlemad servad ettepoole ulatades, üles ja ajamine sündigu ilma suure kärata. Hea on, kui kütid ka vara ja vaikselt küllalt oma kohtadele asuvad. Vaikselt ja tasa hunti ajades laseb ta oma käiku ka lippude läbi juhtida, kuid suure rutuga ei hooli ta neist enam, nimelt siis mitte, kui lipud kõrgel seisavad.

Teine hundilaskmise viis on laskmine raisa juurest. Selleks otstarbeks asetatakse mõni suurem raisk metsa heinaküüni ligidale (30–40 sammu) allapoole kuupaistet (põhjapoole) maha. Asub hunta siin ligikonnas, siis asuvad nad ka varsti raisa kallale; kuid lasta näeb neid üksi kuuvalge ilmaga; selleks kohane on talvine aeg, kus nende jäljed lume peal näha on. Tunnistavad jäljed, et hundid juba raisa kallal on käinud, siis on paras aeg valvama hakata. Valvama tuldagu alati hobusega ja võetagu paar hangutäit hobuse ehk veise sõnnikut — sedamööda kas hobuse või veise raisk söödaks — omale küüni kaasa. Siia sõidetagu juba päikese loojamineku eel, mil korral kütt küüni värava juures ree pealt maha karaku ja kohe küüni mingu, kuna hobusemees edasi suuremat ringi tehes koju tagasi pööraku. Küünis valmistatagu omale võimalikult hea ase, et terve öö võimalikult liigutamata võidakse paigal püsida. Auk, mille kaudu lasta kavatakse, olgu tolli 3 lai ja umbes 1½ tolli kõrge. Küünist ärgu lahkugu kütt enne poolt koitu. Jõutakse valvamisel kõiki neid nõudeid hästi täita, siis ilmub vana kriimsilm juba esimesel, ehk kõige hiljem teisel ööl; ei ilmu ta aga mitte, ehk tuleb ainult siis saagile, kui kütti seal ei ole, siis on viga igatahes küti ja mitte hundi juures. Veel on vaja meeles pidada, et kütt oma näoga mitte laskeaugu ligidale ei lähe ja laskmise korral sellega lepib, kui püssiraua ots juba toll ehk paar laskeaugust läbi ulatab.

Kolmas hundilaskmise viis on n. n. hundisõitmine. Selleks on valge talvine öö kohane. Võetakse üks tuust pikki heinu ja seotakse tugeva nõoriga hästi tugevasti risti-põigiti kinni; see tuust seotakse paarikümne sammu pikkuse kõie otsa võimalikult tugevasti kinni, kuna kõie teine ots ree külge kinnitatakse. Tarvitatakse selleks ilma kanakorvita (kreslata) lahtist rege, siis seotagu kubu ehk vihk õlgi ettepoole ree peale, mille peale istutakse, ja teine sarnane kinnitatakse tugevasti ree tagumise otsa peale, mille vastu kütt oma jalgu toetab. Ette pandagu võimalikult julge ja vagane hobune ja kaasa võetagu koer ehk seapõrsas. Viimased tulevad muidugi kaelarihma ja keti, ehk jälle koti abil sedavõrd kindlustada, et nad käest jooksu ei pease, kuid põrsa nina olgu kotist tingimata väljas. Soovitav on, kui sarnasest jahist kolm meest — kaks kütti ja üks hobuseajaja — osa võtavad. Nüüd sõidetakse sel viisil varustatult metsa teesid ja rabaäärseid heinamaid mööda, lastakse heinavõi õletuust kõie pikkuselt loha järele jooksta ja karjutatakse koera ehk põrsast, teda kõrvast näpistades, iga paari-kolme minuti pärast. Kuuleb hunt koera ehk põrsa kisa, siis tuleb ta täie hooga ligi ja harilikult takka järele, tormab otsekohe järelveetava tuusti kallale, ja nüüd, ehk silmapilk enne tuustist kinnihaaramist, on laskmiseks õige silmapilk käes. Meeles pidada tuleb, et hundil visa hing on, sellepärast on soovitatav siin mitte laengut hoida, vaid talle ka siiski kaks pauku anda, kui ta juba esimese paugu peale nähtavasti langes. Selles mõttes on ka soovitatav, et sellest jahist kaks kütti osa võtavad

ja heal juhusel talle ühe kogupaugu kaela saadavad. Muidugi mõista, et kütid tagurpidi ree peal istuvad, milleks neil siis ka jalatuge tarvis on, et paugust kohkunud hobuse kargamise korral mitte ree taha huntide kätte maha kukkuda. Ei pea unustama, et hundi hais iga hobuse aimamata määranu erguaks teeb ja sedamööda peab ka hobuseajaja tugev ja osav mees olema. Hundi lastagu ikka üks ehk kaks null haavlitega.

3. Ilvesejaht.

Ilves on iseäranis kardetav jänestele, hirvetalledele ja ka põdravasikatele. Seda väga harva leiduvat suurt kassitõu esitajat on korraldatud jahi varal raske tabada. „Lappidest“ see elukas peaaegu sugugi ei hooli, mis ta peale „klaperjahi“ tegemist märksa raskendab; pealegi tarvitab ta palju ajajaid, kui ta nende vahele ennast ärapeitma ei pea. Üksi vähemates metsades, üksikutest väikestest rabadest laseb ta ennast kaunis hõlpsasti ajajate varal ühest rabast teise ajada. Niisugustes vähemates metsades on teda ka võimalik väledajooksuga hagiijate abil puu otsa ajada, mil korral koerad puu alla haukuma jäävad, kuni kütt tuleb ja ta sealt maha toob.

4. Rebasejaht.

Rebase peale peetakse väga mitmel viisil jahti: 1) lastakse teda sööda (raisa) kallalt; 2) söidetakse tale juure; 3) aetakse teda hobusega küti ette; 4) lastakse teda pesast ja aetakse suusade abil taga; 5) aetakse ja võetakse teda koopast välja; 6) lastakse teda hagiijate eest; 7) aetakse teda inimeste ja riidelappide varal küti ette; 8) meelitatakse teda kana kisa abil juure ja 9) tapetakse teda mürgiga. Õieti ei ole rebane kuigi kahjulik loom, — nimelt peame seda siis tunnistama, kui me kõik need hiired arvesse võtame, mis üks rebase perekond aasta jooksul ära hävitab. Lindusid saab rebane harva kätte, rohkem teeb ta juba linnu pesadele ja jänestele kahju. Kui me aga selle peale mõtleme, kui palju siilisid ta ära kägistab, siis võiksime tale mõnegi patu andeks anda, ehk küll siil meie linnupesade kõigekurjem hävitaja on. Kus siilisid palju, sealt hävinevad tedred, püüd ja fasaanid kindlasti. Kõige kohasem rebase püüdmise aeg on sügisel ja talvel.

Tahetakse rebast sööda (raipe) kallalt lasta, mida ainult kuuvalgetel öödel teha võib, siis viidagu looma raisk mõne küüni juure ja pandagu sinna paraja laskmise kaugusele küüni põhjapoolle külge maha (vastu kuud on halb sihtida) ja käidagu seda iga päev vaatamas, kuni selgub, et rebased raisa juure jälgi on teinud, siis mindagu juba enne päikse loodet sinna küüni ja jäädagu surmavaikselt valvama. Inimene tehku

omale võimalikult mõnus ase, et tal pärast enam mingit kohendamist tarvis ei ole. Ka püss olgu valmis luuramise augu peal, ja inimene istugu sellest august nii kaugel, et ta püssi ots sihtides auku ulatab. Küti kohalt ei tohi küün kusagilt läbi paista, sest rebane tuleb sagedasti ja isegi enamisti enne küüni juure ja hulub ning luurab siin, — märkab ta siin midagi kahtlast, siis ei lähe ta enam sööda kallale, vaid kaob kui tina tuhka. Varitseja kütt ei pea ka oma näoga laskeaugu ligidale tulema. Kes rebasega tahab tegemist teha, see ärgu silmapilgukski unustagu, et selle looma kõik meeled, peale haistmistunde, nii üliteravad on, et me seda omale ettekujutada ei jaksagi. Oleme sel viisil oma vastasekohaselt ettevalmistatud, siis ei tule meil ei tea kui kaua oodata: veel enne kui ehakuma kustub, tuleb juba rebane oma söömaajale. Jääb aga rebane selleks ajaks tulemata, siis on ta arvatavasti juba midagi märkanud ja ei tule wist enam enne poolööd. Kes hiljem varitsema läheb, see ärgu mingi enam üksi, vaid lasku ennast kas jala ehk hobusega sinna saata. Juba ämaruse algul on rebane liikumas, ja kui ta siis aru saab, et inimene küüni juure läks ja sinna ka jäi, siis laseb ta kaua enese tuleku peale oodata, ehk ta ei tule seekord ka sugugi; tuleb aga küti saatja küüni juurest pea jälle ära, siis ilmub ka rebane varsti julgesti. Igatähes on see kaunis vaevarikas ja lõbuta jahipidamine, mida selle hooleks jäetagu, kes teisiti teha ei suuda.

2. Rebasele lähedale sõita on üksi talve ajal ja suurematel lagendikkudel võimalik. Rebasele lähemale jõudes ei pea iial otse tema poole sõitma, vaid ikka natuke tast mööda tüürima. Mängib rebane sel korral ehk hiirega, siis võib tale korra ja rohkemgi ümber sõita ja seal juures ikka natukehaaval ligemale ja ligemale ja viimaks kuni paraja laskmise kauguseni jõuda. Selle ligisõitmise juures peab väga selle eest hoidma, et tale mitte otsa ei vahita, sest harilikult kardab iga metsaloom just inimese silmi. Õigem on, kui seda sõitu kaks inimest ühe ree peal teevad, — üks ajagu hobust ja teine olgu püssimees; viimane libisegu laskmise silmapilguks ree pealt maha, hobusemees aga mingi ühtejärgi ikka edasi.

3. Hobusega aetakse rebast järgmisel viisil küti ette: näitab rebane ennast kusagil lagedal (veebuarikuul magab ta sagedasti põllul kivi ehk kartulihuniku otsas), siis sõidutab hobusemees püssimehe kaugele lagendiku veere mõne kivi, kartulihuniku, paksu pöõsa ehk puu taha ja hobusemees ise sõidab № 2 all õpetatud viisil rebase juure ja laseb ta juba seal maha, kui rebane teda nii lähedale laseb, — ei lase ta aga mitte nii lähedale ja paneb jooksuma, siis sõitku hobusemees temaga ühes ja püüdku teda peidus oleva küti juure ajada, mis vähese harjumise järele iga kord õnnestab. Rebane jookseb esiteks kaunis väledalt, siis peab ka inimene oma hobust sellekohaselt liikumisele sundima; viib, näit., rebase jooksu kurs ehk siht peidusolevast kütist väga kaugelt pahempoolt mööda, siis peab hobusemees püüdma rebast küti ja enese vahele saada ja re-

basest veel sugu möödagi ajama, mispeale rebane kohe parempoole hoidma hakkab, — läheb ta aga liig kaugele sinna poole, siis püüame tale ka selle külje poole natuke ette peaseda jne. kuni rebane küti juures on. Kui rebasele esiteks juure sõita, siis jookseb ta kiiremalt minema ja põikleb ka järsumini ühelt-poolt teisale, — aga ta harjub peagi ajamisega ära ja sörgib pärast sammu 40—50—100 hobuse ees ja laseb nüüd oma kurssi tagant kergesti tüürida.

4. Lastakse rebast magamise pealt. Kui öösel värsket lund sadas, siis võetakse hommikul väljalt metsa minevad värsked rebase jäljed üles ja minnakse suusade peal jälgi mööda järele, kuni jäljed näitavad, et rebane juba hüppeid on teinud, siis teadku kütid, et ta enam kaugel ei ole, ja jätku jäljed sammu 10—15 oma vahele ja mindagu tasa ja ettevaatlikult edasi kuni magava rebase juure. On ilm pehmepoolne ehk tuuline, ehk sajab natuke lund, siis laseb rebane harilikult nii ligi, et teda magamise pealt ehk asemelt väljakargamise juures lasta võib; ei peaks see aga õnnestama, siis ei ole see suurem õnnetus; nüüd hakkavad mõlemad kütid üksteise jälgedes käies rebasele jälgi mööda järele minema, kuni rebane terve ringi on valmis käinud ja nüüd suusade jälgedes edasi sörgib. Neist jälgedest ei lähe nüüd rebane enam niipea välja ja laseb ennast vähemalt korda kolm siin ringi ajada. Kuid seda ei ole sugugi tarvis: nüüd asugu üks kütt sammu 10—20 endiste suusa jälgede kõrvale hästi varjatud kohta ja teine kütt mingu nüüd rebasele järele. Umbes poole tunni pärast näeb varitseja rebast suusa jälgi mööda lähemale sörkivat. Nüüd võib teda kõige parajamast kaugusest maha lasta. Mida sügavam ja pehmem lumi, seda kindlamini hoiab rebane suusa jäljed kinni.

5. Aetakse rebaseid koopast välja. Kus maapind seda iganes lubab (mitte liig vesine ei ole), seal asutab iga rebane ehk rebasepaar omale ühe maaaluse koopa, kus nad iga kiu-satuse ja tagaajamise eest kaitset leiavad. Kuid inimese kirgus ei anna vaesele metsloomale ka siin asu. Leiab inimene, et rebane koopas on, siis asub ta ka sinna tale kallale. Ta toob oma määrakoerad ja foxterierid ja saadab need koopasse rebase järele, kuna ta ise nii kaua õues püssiga vahti peab, kuni võitlus koera ja rebase vahel all kestab. Harilikult annab rebane kui mõistlikum järele, kargab august välja, et ennast põgenemise teel peasta. Aga oh hädal siin püüab haavililaeng teda tabada. On aga „Rebasepere“ perenaisel hiljuti noortsugu tulnud, siis ei luba looduse seadused tale enam plehkupanemise peale mõtelda, vaid sunnivad teda oma kõige kallima rebase varanduse, oma laste, oma rebasesugu tuleviku eest elu ja surma peale võitlema, — ja kui niisuguste varanduste eest sel viisil võideldakse, seal ei jää ka võit harilikult tulemata, ja loodetava rebase asemel ronib verine ja lõhutud koer koopast välja — ehk kõngebki teinekord koopasse. Kui rebast väga väledad ja ägedad hagijad taga ajavad, siis peastab ta ennast nende eest viimaks ka oma koopasse.

6. Mõned hagijad ajavad rebast niisama nagu jänest taga. Hagijate ees jookseb rebane ka ringi ja teeb teise ja kolmanda ringi kaunis kindlasti neidsamu jälgi mööda; seda teades jäävad kütid endiste jälgedele peale parajasse kohta — nagu mõni kitsam tihnik — varitsema ja ootavad siin võimalikult tasa ja varjatud, kuni rebane uuesti siit läbi tuleb. Mida pikalisemalt hagijas rebast taga ajab, seda vähema ringi rebane teeb; ajab koer rebast väga väledalt taga, siis võib juhtuda, et ta ühe päeva jooksul veel tagasi ei tulegi; seda tuleb nimelt siis ette, kui mets väheldane ja harv ja maa mitte mäginine ei ole. Kui iganes võimalik, siis ärgu lastagu rebase peale ialgi otse eest, vaid ikka kõrvalt ja püütagu laengud tale ikka ette kehasse saata.

7. Ka inimesed ajavad rebase kütile ette. Leitakse, et rebase jäljed ühte padrikusse ehk vähemasse rabasse viivad, aga sealt enam välja ei tule, siis on kindel, et rebane seal sees on. Niisugusel korral võib teda inimeste abil niisama nagu karu küttide ette ajada; ei ole aga nii palju inimesi saadaval, siis võetakse teatavad „jahilapid“ appi. Need lapid on punasest ehk sinisest riidest tehtud ja pikkade nõõride külge kinnitatud. Need nõõrid seotakse pikuti mõlemale poole padriku servadele puust puusse ja kepist kepini ja hoitakse nad ühest otsast koomale, kuni nad umbes 100 sammu vahet jättes (metsa paksuse järele) lõpevad. Siia kitsa vahe peale jääb kütt hästi varjatud koha peale ette, kuna teine inimene ehk paar teist nüüd tagant otsast ajamisega peale hakkavad. Igatahes peab ka siin niipalju ajajaid olema, et rebasel mahti ei ole ajajate vahele jääda. Rebast ärgu aetagu sel viisil mitte väga suure käraga, — käte plaksutamistest on küllalt — ja ärgu mingi ajajad mitte väga ruttu ja rinnes edasi, ka pangu hoolega seda tähele, et nad üksteisest ette ei jõua ja maa nende ja lappide vahel õieti ärajaotatud oleks. Ei ole viga, kui ajajad peale käteplaksutamist üksteisele kuuldavaid häälelisi märkuseid annavad, kuid suure kisa eest hoitagu siiski. Ees mulgu peal ootaval küttil ehk küttil peab nii palju kannatust olema, et nad liig vara endid liigutama ei hakka, sest vana isarebane on hästi kaval ja ettevaatlik mees ja tuleb sagedasti nii ajajate ligidal edasi, et need teda nähagi saavad. Ei ole ka sugugi haruldane nähtus, et ühe rebase asemel kaks ehk kolm piiris on, ja kui üks neist juba oma paugu kätte sai, ei keela see veel sugugi teist ka oma paugu järele tulemast, kui varitseja kütt ennast aga ei liiguta ega rebasele ei näita.

8. Võib rebast kana kisa abil järgmisel viisil juure meelitada: võetakse elus kana kodust kaasa ja minnakse temaga sarnase koha peale, kus arvatavasti rebaseid leidub. On soovitatav, et seda õhtul enne päikese loojaminekut tehakse. Hea on, kui kütt enesele niisuguse seisukoha valib, et rebaseid temast arvatavasti allatuulele jäävad, mil korral tuul kana hääle kaugemale rebaste poole kannab. Siin asub kütt mõne suurema kännu, paksu kadakapõõsa ehk haopinu taha, nii et ta oma ette kuni 40. sammuni vabalt püssiga laskma ulatab. Nüüd

laseb ta kana umbes 5 sekundit karjuda ja jääb oma varjupai-
gas vinnas püssiga täiesti laskevalmis ilma vähemagi liigutuse-
ootama. Ei peaks rebane kolme kuni viie minuti jooksul ilmuma,
siis lasku kütt oma kodulindu veel kord sekundit paar kisen-
dada, — ja kui ka nüüd paariminutilise ootuse järele kutsutud
võõras ei ilmu, siis ei ole neid arvatavasti kana kisa kuulmise
piirkonnas seekord olemas, ja võib kütt vähemalt pool versta
edasi minna, enne kui ta oma õnne uuesti katsub.

Siin — kui ka igal teisel rebast varitsemise korral — peab
kütt ikka meeles pidama, et rebasel meile aitamata terav nä-
gemine ja kuulmine on, et rebane väga ettevaatlik loom on —
ja et kütt, niipea kui rebane nähtavale tuleb, omad silmad nii
kokku ja kissi pigistagu, et ta liginevat saaki aga veel vaevalt
näeb. Iga metsloom kardab nimelt inimese silmi ja seda oskab
rebane iseäranis meisterlikult leida ja teha.

Ka jänese hädakisa peale jookseb rebane juure, kuid ligi-
kaudugi mitte nii hästi kui kana ehk kuke kisa peale. Jänese
kisa tehakse ühe sellekohase puhkpilli abil, ja kui rebane nähta-
val (umbes 100 sammu), siis ei pea enam jänese häält, vaid
hiire piiksumist (laanepüü vilega) üks ehk kaks korda tegema.

9. Rebase püüdmine mürgi ehk „pillide“ abil. Juba mitu-
kümmed aastat püütakse ka meie maal rebaseid mürgi abil
ehk pillidega ja mõnigi vana metsaülem ehk metsavaht seletab
meile tänagi veel vaimustusest tudiseva peaga oma sellekoha-
seid noorema ea juhtumisi.

Rebase mürgitamiseks tarvitatakse ainult ühtainust mürki,
ja see on strühnin. Strühnini on kahte liiki: 1 n. n. puhast
strühnin (*strychninum purum*) ja 2. salpeterhapu strühnin (*strych-
ninum nitricum*). Õiguse pärast peaks salpeterhapu strühnin
mõjuvam olema, sest ta sulab teisest rutem, kuid seda strüh-
nini võib hõlpsamini võltsida kui esimest, sellepärast annaksin
mina nõu ikka n. n. puhast strühnini tarvitada, ja üksi neil
kordadel salpeterhapu strühnini tarvitada, kus me tõesti kindlus-
tatud oleme, et meil võltsimata ainega tegemist on. Tahame
ise kodus pillisid teha, siis peame strühnini enne peenemaks
tõukama, ehk teda apteegis jämedaks pulbriks tõugata laskma.
Tarvitaksime strühnini tõukamata, siis leiaksime peagi põhjust
oma mürgi halbtuse üle nuriseda; teeme aga oma mürgitaga-
vara tolmupeeneks pulbriks, siis oleks lugu jälle niisamuti —
mürk ei ole küllalt mõjuv. Ei tohi siis rebase mürk ei tõuka-
mata jäme, ei ka mitte üsna peenike pulber olla, vaid peab
jämeda mannajahu sarnane sõre olema, muidu läheks ta pilli
sees ühte panka. Seda sõredat peensust on selleks vaja, et
mürk pilli katkihammustamisel seda enne ja rohkem rebasele
suhu variseks, sest suur hulk rebaseid hammustab pilli nii ette-
vaatlikult katki, et sellel pärast üksainus nurkmise hamba ehk
kihva auk sees on, ja ka sellest peab küll olema. Igalt healt
rebasepilli kestalt peame õige suurt õrnust nõudma, aga nad
peavad ühtlasi nii tugevad olema, et nad üksteise külge puu-
tudes ja temperatuuri järsu muutuse tagajärjel iseenesest ei

lõhkeks. Peaks seda siiski juhtuma, siis tungiks niiskus prao läbi kuni mürgini ja muudaks selle kuiva, sõreda oleku märjaks ja pudrutaoliseks, mis hammustamisel mitte enam sõredalt ei variseks, ega ka rebast enam ei tapaks; pealegi pihkaks sulav mürk läbi pragude ja peaseks pilli välimuse külge, milkorral iga rebane niisuguse pilli ilma katkihammustamata kohe suust maha laseks, ja nüüd oleks meil üks niisugune tark ja ettevaatlik rebane rohkem, kes naljalt ühtegi pilli enam ei võtaks, ehk heal korral meie pillidega kõiksugu koerustükke teeks, neid kuhugile kivi peale kokku korjaks ja seal neile omalt poolt vedelat ja paksu peale teeks jne. Kõige kohasemaks pillikestaks pean mina apteegist saadavat puhastatud meevaha. Võtame seda vaha ja paneme nii palju mõne sügava kruusikese sisse, et kui vaha seal sulanud on, see vähemalt tolli paksuselt kruusi põhja ära katab. On parem, kui kruusil kaan peale käib; siis paneme ta kaane all vahaga poolest saadik keeva vette ja ootame kuni vaha kruusis täiesti sula on, siis võtame ühe umbes $\frac{1}{4}$ tolli jämeda, libeda ja ümarguse otsaga pulgakese (peenlane sulepea), pühime selle puhta värske võise riidelapiga nii üle, et sinna pulga külge veidi libedust jääb, siis pistame selle pulga poole tolli sügavuselt (pulgal olgu seal märk küljes) sula vaha sisse ja tõmbame ta jälle silmapilk sealt välja, siis jääb õige õhuke vahakorrake pulga otsa ümber, — nüüd pistame selle vahase pulga otsa kord külma vette ja peale seda jälle kord vaha sisse jne. kuni pulk 4—6 korda vaha sees käinud on, siis on vahast tupeke pulga otsas vist paras paks ja nüüd katsume seda tuppe pulga otsast tervelt kätte saada, mis meil teatava harjutuse varal ka viimaks üsna hästi õnnestab. Rikkiläinud tupid viskame kausi sisse uuesti sulama ja raputame iga kord pulka sula vaha seest välja tõstes, mille läbi pulga allotsas rippuv üleearune vahatilk kruusi tagasi kukub. Niisuguseid tuppesisid teeme omale vähemalt 50—150 ja veel rohkemgi. On tupid valmis, siis hakkame neid mürgiga täitma. Selleks võtame ühe terassule ja pistame ta turgpidi sulepea sisse. Nüüd tarvitame sule tagumist kühvliarnast otsa mürgi tuppede sisse tõstmiseks. Iga tupe täidame kuni natuke üle poole, siis hoiame ta pisut tule ligidal, et vaha sugu pehmemaks lööb ja pigistame siis sulepea otsaga tupeservad vastastiku maha, mis läbi kaks nurka nagu kõrvaõõ tupe külge tekivad, ka need nurgad pigistame vastastiku maha ja meie pill ongi esiotsa valmis. Oleme sel viisil omale tarvilise osa pillisid valmistanud, siis teeme omale väikese, umbes 4 tolli pika, traadist näpitsa, mille kaju umbes järgmine olgu: viilime hästi peene viiliga sellele näpitsale ette otsa peened hambad sisse, — me võime neid hambaid ka peitliga sisse lüüa. Võtame nüüd iga pilli nende näpitsatega ta ümargust tervet otsapidi kinni ja kastame ta kokkuvajutatud otsa üle poole pillini jälle sula vaha sisse, mis-

läbi ka see ots õhukindlaks muutub. Peaks mõni õhurakukena peale seda esimest kastmist pilli otsa külge tekkinud olema, ehk mõnel muul põhjusel selle pilli otsa õhu- ja veekindlus meile kahtlane paistma, siis võime seda otsa veel teine ja kolmas kord sula vaha sisse kasta. Selviisil „tinutame“ kõik pillid õhukindlaks — ja nüüd võime nad alles valmis pillideks tunnistada. Kes ilmaaegu ajaviitmisest mööda pääseda soovib, see ärgu tehku omale vähem kui 100 pilli; on ruumid laialised, siis soovitan neid kohe kuni 150 teha. Veel pean ütleva, et hoitagu ennast suurte pillide tegemise eest: iga pill olgu hästi väike, aga hästi mürki täis. Sagedasti võtab rebane pilli üht otsapidi õige ettevaatlikult kinni ja pigistab oma hambad pilli pealmise otsa sisse. Oli nüüd pill suur, siis oli ka tema pealmine ots tühi ja rebane hammustas selle tühja ruumi katki ja sai sealt heal juhtumisel niipalju mürki suhu, kui tal tulevikus ettevaatuse äratuseks just tarvis läks. Nagu näeme, õpetame suurte pillide varal juba oma loomu poolest ettevaatlikku rebast veel suuremale ettevaatusele. Mida ettevaatlikumaks ta läheb, seda vähem lootust on meil tema nahka kord silutada võida.

Pillide mahapanemine. Kõige sündsam aeg rebase püüdmiseks on siis, kui ta karv kõige toredam on. See on metsloomade juures alati nende pulmade ehk paarituse eel, — nii siis peale jõulu. Ka sellepoolest on see aeg kõige kohasem, et sel ajal lumi kõige sügavam ja rebase kõht selle tõttu kõige tühjem ja isu kõige parem on. Pealegi on surnud rebase ülesleidmine seda hõlpsam, mida täielisemalt maa lumega kaetud on. Mida sügavam lumi ja mida külmem ja vaiksem ilm on, seda hõlpsam on pillide abil rebast kätte saada. On ilma muutust (pahenemist) karta, siis jäädagu ilusti koju, sest tuisk on siin kõige vähem tarvitav asi. Ta ei mata mitte üksi pillipaneja enese jäljed kinni, vaid ka pillid, rebase jäljed ja rebased oma alla; tugev lumesadu teeb seda niisama. Kõige soovitamav koht pillide mahapanemiseks on suured lagedad põllud ja väljad, ja nimelt siis, kui väljal veel vilja rökudes on, ehk vähemalt veel hiljuti oli, ehk kui sinna sõnnikut välja on veetud. Sõnniku hunikud ja isegi kartuli kuhjad on asjad, mis rebast huvitavad. Rebase taline toit on peaaegselt põlluhiir (terava ninaga metsahiiri rebane ei söö), sellepärast tuleb ta igal öösel põllule hiiri püüdma, kusjuures ta harilikult põllupeenart ehk kraavi ja selle kallast mööda käib. On niisuguseid lagedaid heinamaid ja põldusi, kus rebased alati öösiti ja isegi päisi päeva ajal rändavad, — niisugused kohad on pillide mahapanemiseks kõige sündsamad. Harilikult seisavad niisugused lagendikud ja väljad kahe suurema metsa ehk raba vahel, kust rebased siis üle — ühest metsast teise — rändavad. Pillide panemise juures peetagu ikka rebaste rändamise sihti umbes kinni ja ärgu mingi pillide rida põigiti rebaste tee sihist üle, sest me näeme tihti, et rebane esimestest pillidest mööda läheb ja alles mõne järgmise ära niilpsab.

Enne pillide mahapanemist peame nad rebasele suupäraliseks tegema. Selleks on hea värske või, igasugune looma rasv ja veri, ja nimelt kana, hane, pardi ja jänese rasv ja veri kõige kohasemad, aga ka värsked kala maitselist väärtust oskab see mees täiesti hinnata ja võtab isegi külma vee sees suuremast soolast vabastatud silgu üsna healmeelel vastu. Nimelt soovitaksin ma pillisi tublisti üleni veriseks teha ja siis suure taldriku peal üksteisest lahus ära külmeda lasta. Taldriku pealt korjatagu pillid ühe puhta purgi ehk puhta kase- ehk lepapuust kaanega karbi sisse; siit võetagu ja pandagu nad puhta lusikaga maha. Pillid hoitagu kodu külmas ja lukutaguses kohas rippumas, kus nad ära ei sula, kaua värsked seisavad ja hiir ega kass nende ligi ei pease. Kui rasva pilli ümber pannakse, siis hoitagu hoolega selle eest, et mitte mõnda rasva kilet selleks ei tarvitata; mida pillile iganes ümber pannakse — olgu ikka rabe ja vähemalt külma käes kergesti katkiminev. Tahetakse kala (viidikad, silgud) pilli ümber panna, siis võetagu selleks silgu ehk viidiku keskkoht, lükatagu sealt sisekond seest välja ja pistetagu pill kala kõhtu. Nende kala tükkide pikkus olgu üks toll, ja on soovitav, et kalatüki otsad mõlemalt poolt kokku pigistatakse, et pill sealt kergesti kaduma ei peaseks. Tahetakse pillide mahapanemise juures midagi loha taga vedada, nagu see harilik on, siis võetagu selleks kas äranülitud pool jänest, ehk jänese sisekond, ehk ka mõni lind või linnu sisekond. Oleme omad pillid toore verega ehk rasvaga ületeinud, siis veetagu ka toorest asja loha järel; võtame aga pillide ümber pruuni võid, siis peaks ka meie järelveetav asi niivõrd küpsetatud olema, et ta küpsise ehk prae lõhna sünnitaks ja sealt lume peale mahapudenevad raasukesed ka küpsemaitsele oleksid. Pannakse pillid kala kõhtu, siis võetagu ka lohavedamiseks kala. Üsna kohane on selleks pruuni või sees panni peal õige vähe küpsetatud heeringas — milkorral ka silgutükid pruuni võised olla võiksid, kuid tingimata tarvis seda ei ole. Veel on viisiks rebast mõnesuguste lõhnadega ligi ahvatleda, ja selleks tarvitatakse nimelt kahte lõhna, mida rebane tõesti armastab, need on aniisi ja baldriani lõhn. Iseäranis meeldib rebasele eeterline aniisi õli (*Oleum aeth. anisi stellati*) ja baldriani tinktuur. Kuid ühte asja ärgu unustatagu: rebane armastab küll neid lõhnasi nuusutada, aga oma toidu juures põlgab ta neid siiski täiesti, mida sellest selgesti näeme, et rebane seda pilli, millel natuke rohkem neid lõhnasi juures, enam ei söö, aga ta mängib sellega heal meelel, kuni ta viimaks pilli kaugele ära viib ja maha matab, ehk sellele koguni mustust peale teeb. Tahetakse neid lõhnasi rebase ligidalemeelitamiseks tarvitada, siis tehtagu loha järelveetavad asjad selle lõhnaliseks ja hoitagu pillid neist vabad. Mida külmem ilm, seda tugevamini lõhnab aniis, ja väga võimalik, et rebane selle lõhna läbi ennast ligimeelitada laseb, aga pilli sööma sunnib teda üksi tühi kõht. Et asi tõesti nii on, seda näeme sellest, et iga rebane pilli umbusaldusega suhu võtab, ja niipea kui ta kõht täis on, ta

pilli sugugi ei võta (nimelt siis, kui ümbruskonnas mõni raisk maas on). Pilla pannakse kahel viisil maha: 1. ilma kõige ettevalmistuseta ja 2. teatavate ettevalmistustega. Neid võib jala ja hobusega maha panna. On rohkesti pehmet lund maas, siis pandagu pillid suusadega kõndides maha. Kui inimene sügava lume ajal vähegi selles sihis läheb, mida ka rebased käia armastavad, siis asub rebane heal meelel suusa jälgedesse, kus tal palju lahkem ja kergem käia on kui kõrval sügavas lumesis; ta käib vahest verstade viisi sel viisil inimese suusa jälgedes. Leiab ta sarnasel korral veel jälgede kõrval midagi, mis teda suhupistmisele meelitab, siis on ka kiusatus seda suurem, mida sagedamini ta kordub. Niisugustel kohtadel, kus inimesed suuskasi ei tarvita ja nende jäljed tundmatud, on nad rebastele esiotsa suureks kimbatuseks, kui nad põigiti ta tee peal ees on. Niisugusel korral pörgatakse kohe tagasi ja tehakse suur ring, et jälgede otsa tagant läbi peaseda, ja kui see — nagu harilik — ei õnnesta, siis tehakse suur hüpe üle suusa jälgedes; aga juba teisel ja kolmandamal korral harjub loom nende jälgedega ära ja ei mõtlegi pärast enam neid karta. Aga mitte üksi suusa jälje põhja mööda ei näe me rebast sügava lume ajal heal meelel käivat, vaid selleks tarvitatakse ka laia reejalase jälgi; sellest vist see arvamine on tekkinudgi, et iseäraliste võimude varal võidakse rebast enesele järele jooksmata panna. Pillide mahapanemise tagajärgede kohta on see täiesti ükskõik, kas neid suuskadega kõndides, ehk ree pealt maha pannakse. Sünnib see ilma ettevalmistuseta, siis võtame oma pillikarbi kätte, asume — kuidas kohasem — kas suuskadele ehk ree peale ja tõttame oma väljavalitud tegevusväljale. Oleme parajale kohale jõudnud, siis laseme oma loha nõõri otsas alla tuule maha ja läheme mööda kraavi kallast ehk peenart mööda üsna otse, ehk poolpõigiti, selles sihis edasi, mida rebased oma käikudel tarvitavad ja paneme iga 40—70 sammu järel ühe pilli pealepoole tuult umbes jalg maad suusa jälje kõrvale lume peale maha; on mõni kivi, rohutukk ehk mõni muu nähtav nukk lähedekonnas, siis pandagu pill selle lähedale umbes samm ehk kaks sellest eemal maha ja tehtagu sealjuures teisele poole suusaga ehk jalaga poolpõigiti jälg, mis meile pilli ülesotsimise juures märgiks on. Sel viisil läheme edasi, kuni kõik pillid otsas on. Sattume pillipanemisega mõne suurema tee lähedale, siis lõpetame oma külvi, muidu võiksime hommikul siit mõne surnud koera eest leida, ja jätkame oma tööd vähemalt 150 sammu teinepool teed. Pillisi pandagu õhtul pisut pärast päikese loojaminekut ja võetagu nad hommikul, nii vara kui valgus vähegi lubab, maast ära. Jääme õhtul hiljaks, siis on rebased juba enne meid liikvel ja meie peletame nad ainult eemale, — jääme hommikul hiljaks, siis korjavad varesed pillid ja varasemad möödaminejad meie rebased maast ära, pealegi lõhuvad ka varesed mürgitatud rebased ära, millest ometi kahju oleks. Pillid korjatagu hommikul samas korras ära, kui nad õhtul maha pandi; korjamise juures käidagu suuskadega õhtus-

tes jälgedes. Iga pill võetagu lusika ninaga lume pealt üles ja pandagu ilma lund kaasa laskmata karpri. Leiame korraga, et üks pill maast kadunud on, siis vaatame hoolega järele, mis-suguse looma jälgi me pilli aseme juurest leiame. Need jäljed võivad koera, rebase, kärbi ehk nugise, roti, hiire ja varese omad olla; on nad roti, hiire ehk varese omad, siis ei maksa meil jälgi enam uurida, kuna me teiste loomade jälgi mööda nii kaua peame järele minema, kuni me looma üles leiame; selle järgede ajamise võtame aga alles peale kõikide pillide üleskorjamist ette. Harilikult paistab surnud rebane juba kaugele kätte, kui ta just mitte mõne kivi ehk sõnniku huniku ääre ehk kraavi maha ei jäänud. Tuisuse ilmaga tuiskab rebane lagedal niivõrd lume sisse, et me altkuule vaadates teda sugugi ei näe, aga pealtkuule võime tema pealmist karvade riba ja nimelt ta musta kõrva kui väikest terava otsaga nukki ikka veel märgata. Sagedasti aitavad varesed meid surnud rebast üles otsida. Vares on juba enne päikest väljas, ja näeb ta rebast maas, siis hurjutab ta teda vähemalt mõne kareda hüüdega; peagi näeme ka teisi vareseid esimese eeskuju järele tegevast, veel paar silmapilku — ja varesed asuvad rebase kallale. Mürgitatud rebased jooksevad pilli juurest veel paarsada sammu kuni $\frac{1}{2}$ versta eemale; tuleb ka juhtumisi ette, kus ta alles versta maa taga ära suri. On selged jäljed maas, siis on tagaajamine kerge, sadas aga öösel lund, siis on raske jälgi kinni pidada. Selkorral peame püüdma vähemalt arusaada, kust küljest rebane pilli juure tuli ja kuhu külge ta siit läks. Kui seda aru muidu kätte ei saa, siis katsutagu lund rebase jälje seest järsku ja tugevasti välja puhuda ehk kergelt välja urgitseda, kuni me küüne jäljed üles leiame, siis on meil aru käes, kust ta tuli ja kuhu poole ta läks. Nüüd peame teda sealt poolt otsima, kuhu poole küüne jäljed näitavad, sest mürki maitsenud rebane ei muuda naljalt oma kurssi. Sadas öösel tasast lund, siis katab see rebase kergelt üleni kinni, et isegi kõrva ots välja ei paista; niisugusel korral peame iga kõrgema kühmu läbi katsuma. Leiame pilli aseme juurest rebase jäljed, ilma et me sealt maast pilli tükki leiaksime, siis ei ole meil ennem põhjust rebase kättesaamise peale loota, kuni me pilli tükka maast ei leia. Rebane ei neela iialgi ülemal antud juhatusel järele tehtud pilli tervelt alla, vaid sülitab alati suurema osa pillist tagasi, kuid ta võib teinekord pilli suus väga kaugele ära viia ja seda kuhugile tervelt maha matta. Sellepärast peame pilli ehk ta tükki leidmiseni niisuguseid rebase jälgi kõige suurema hoolega läbi otsima. Pilli tükki leidmise korral peame nad jalaga hoolega puruks ja lume sisse tallama, kuna terve pilli oma pillide tagavara hulka liidame.

Pillid, mille juures rebane on käinud, tulevad kõige suurema hoolega läbi vaadata, kas nad ka tõesti terved on. Iga kahtlane pill tuleb kas kohe puruks tallata, ehk paberi sees teistest eraldatud koju kanda, kus me seda hoolsa järelkatsuse alla võtame. Leiame, et ta katki on, siis teeme ta puhta

paberi ehk taldriku kohal ettevaatlikult üsna pooleks ja korjame ta sisu oma mürgi tagavara hulka, jätised aga viskame otsekohe tulle. Kui me kuidagi selgusele ei jõua, kas pill terve ehk katkine on, siis paneme ta pooleks tunniks külma vette — vaob ta seal alla, siis oli ta katki, jääb ta kui kupp vee peale, siis võime julged olla, et ta tõesti terve on. Olgu siinkohal veel kord suured lagedad põllud pillide mahapanemiseks soovitatud. Siia tulevad rebased kokku toitu otsima, siit on palju hõlpsam surnud rebast ülesleida ja ei ole siin nii palju lume peal jooksvaid hiiri (põlluhiir elab rohkem lume all) kui metsas.

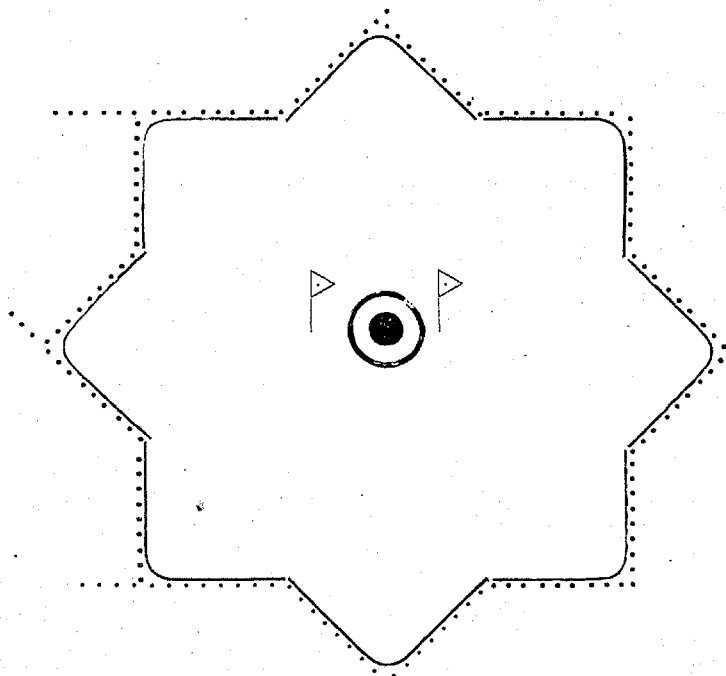
Pannakse pillisi ree pealt maha, siis pandagu pillid ikka pealepoole tuule ree jälgede kõrvale ja pistetagu iga pilli kohta allatuule ree kõrvale väike vitsaraag märgiks püsti. On lumel kooruke peal, siis tehtagu lusika otsaga enne väike pesa lume sisse ja pandagu pill niiviisi selle augu sisse, et pool pilli august välja paistab. Jäävad need pesad tegemata, siis võib väga kergesti juhtuda, et tõusev tuul pillid õige kaugele ära veeretab. Mida suurema hulga pillidega me töötame, seda pikemale ulatame oma pillidega, seda tihedamalt võime neid maha panna ja seda rohkem lootust on meil rebast kätte saada.

Tahetakse pilla õige küla ehk perede ligikonda maha panna, kus rohkesti koeri liikumas, siis pandagu need ainult kõikidest teistest lõhnadest täiesti vabade toorete kalade (silkude, viidikate) sisse. Toorest kala ei söö ükski koer; kuid pillid olgu enne kalade sissepanemist hoolega endistest (või, rasva ja vere) lõhnadest vabastatud, mida hoolsa pühkimise varal puhta piirituse sisse kastetud puhta linase lapiga kätte saame.

Teine rebaste mürgitamise viis on ettevalmistustega, milleks kahte teed tarvitatakse: 1. pannakse iga õhtu ehk iga õhtu takka väikesi värske või, vere ehk rasvaga ülevõietud pillisuurusi saiaarasukesi just niisama nagu pillisid maha. Oleme sel viisil mõne aja toimetanud, siis harjuvad rebased selle söötmisega nõnda ära, et nad iga ööse viimase kui palakese maast ära korjavad; paneme kord siis saia asemele ehk saia vaheldades pillid maha, siis võtavad rebased neid palju julgemalt vastu kui ilma harjutamata. Teine hea külg on sarnasel rebaste söötmisel veel see, et me üsna kaugel asuvaid rebaseid sel viisil ühte kohta söömaskäima harjutame ja nõnda korruga rohkem rebaseid kätte saame. Seda püüdmise viisi tarvitagu nimelt siis, kui pillisid vähe käepärast on ja kui rebaste kaugelt kokkukutsumiseks aega küllalt on. Muidugi mõista, on seda parem, mida kaugemalt me saia raasukesi maha panema hakkame. Soovitatav oleks ka niisugusel korral ikka aniisi lõhnaga loha järel vedada. Kaugemale pandagu saiaarasukesi harvemalt (sada sammu) ja ligemale tihedamalt maha (40 sammu).

Huvitavam ja mõjusam, kui selle söötmise viisi abil, on rebaseid raibe ehk raisa abil püüda. Suure looma värske (kui võimalik soe) raisk viidagu taludest kaugele suurele lagedale, lõigatagu ta lõhki ja laotatagu ta sooled-maod raisa ümber laiali lume peale. Hea on, kui see koht rebaste asupaigast mitte

kaugemal kui $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ versta on. Paari-kolme päeva pärast mindagu vaatama, kas rebased on juba raisa juures käinud; leiame siit rebase jälgi, siis tuleme õhtul siia ja paneme pillid järgmiselt toimetades maha: et rebased mitte öösel raisa kallale ei läheks, pistame kummagile poole raiska 2—3 jala pikkuse kepikesse külge õmmeldud väikese (ruut küünar) punase lipu maha, mis tuule käes sugu liiguvad ja me võime julged olla, et ükski nälg rebast enam ei suuda seda raiska sööma sundida, 50—100 sammu kaugusele jääb ta peatama ja seda kohutavat uudist vaatama, kusjuures isu muidugi kõrguse tipuni tõuseb; paneme nüüd pillid umbes selle kaugusele raisa ümber maha, siis võime kindlasti loota, et ükski rebane siit ilma pilli võtmata ei lahku. Kus rebane just mitte väga haruldane loom ei ole, seal võib kergesti juhtuda, et ühelainsamal hommikul mitu rebast maast leiame. Selkorral korjame oma pillid ja rebased ära, võtame ka oma lipud ühes ja avame rebastele jälle võimaluse paar-kolm ööd rikkalikult oma kõhtu täita, siis valmistame neile ühel õhtul samasuguse üllatuse kui esimene kordki ja kordame seda kuni raisk otsas on. Ei tee ka mingit viga, kui raisa lõpu eel paar-kolm ööd järgemööda pillisid maha paneme. Peaksid koerad hakkama raisa kallal käima, milkorral raisk peagi lõpeks, siis katsutagu neid paraja maa pealt püssiga natuke kōtistada, millest need mehed väga hästi aru saavad. Järgmine joonistus näitab meile, missuguse plaani järele pillisid raisa ümber maha panna tuleb.

Tähemoodilise kujutuse keskkohas olev ring tähendab siin raiska. Mõlemalpool sellest seisavad punased lipud rebase eemale tõrjumiseks. Nurgeline joon ümberringi näitab meile teed, midamööda käies pillid maha paneme, ja väikesed täpid selle joone kõrval tähendavad neid kohti, kuhu pillid maha paneme. Peale seda võime pillisid ka veel pikemas reas sinna poole maha panna, kustpoolt rebaseid tulema ja minema oodatakse — ehk neid võib ka niiviisi maha panna, et üksikuid täheharusid pikendatakse. Kõige lähemad pillid olgu raisast siiski veel sammu 50—80 eemal, aga üksikutele pillidele ärgu jäetagu rohkem kui 25—30 sammu vahet ja kui pillisid vähegi jätkub, ärgu pandagu alla 60 pilli maha. Kõikidest rebase mürgitamise viisidest on see kõige hõlpsam ja mõjuvam ja võin seda kõige rohkem soovitada.

Olgu veel selle peale tähepanu juhitud, et nähtavasti niisuguseid vanu kavalaid rebaseid leidub, kes ühel ehk teisel viisil valmistatud pillisid ei võta; on lugu nii, siis peetagu pillipanemises üks nädal vahet ja muudetagu selle aja jooksul pillid oma kuju, karva ja lõhna poolest täiesti. Nimelt soovitan niisugusel korral pillisid silgu keskpaikade sisse panna, pillide juurest kõik kunstlikud lõhnad ära jätta ja isegi lohavedamiseks paljast leotatud heeringast nõõri otsas taga vedada, — ja me saame näha, et rebase kavalus ühes rebasega ühel hommikul lõppenud on.

Pillisid suuremate liha tükkide sisse ära peita, ehk varblase sisse panna, on sellepärast halvad abinõud, et nende mürgitamise viiside tarvituse juures pooled rebaseid, kes mürki võtsid, siiski maha ei jää, ja sel on omad loomulikud põhjused: emb-kumb, kas rebane sai liig palju mürki, ehk ta sai seda liig vähe. Juhtub, et mõni noor rebane terve pilli suhu võtab ja üsna puruks hammustab, missugusel korral kaugelt suurem hulk pilli mürgist rebase suhu variseb. Niisugustel kordadel ei saa me harilikult seda rebast mitte kätte, sest rohke mürk paneb looma peagi oksendama ja ta vabastab ennast sel viisil niivõrd sisseneelatud mürgist, et ta ehk küll maas aaleb ja ennast rohkesti igaviisi tühendab, aga ometi mitte ei sure. Kui lugu nõnda on, siis leiame pilli aseme juures veel mõned pilli killukesed. Rebasele jälgimööda järele minnes leiame peagi suurema ehk vähema tallermaa, kus rebane on haige olnud, aga siit hästi tuurides ja vaarudes on minema läinud. Kui me siit veel ühe versta ta jälgimööda järele lähme, siis leiame ehk veel teise tallermaa, ja kui ka siin rebast maas ei ole, siis võime julged olla, et ta vähemalt seekord maha ei jäägi. Umbes niisama on lugu selle rebasega, kes liig vähe mürki sai; ka tema võib maas siperdada, aga ka tema tõuseb viimaks üles ja läheb oma teed — kuid ilma oksendamata. Selviisil mõjuvad nimelt üle aasta seisnud vigased pillid, kuhu nii palju niiskust sisse on tunginud, et mürk pilli sees panka läks. Õige on, kui igal talvel enne pillide mahapanemist me neid kuni $\frac{1}{2}$ tundi vee sees peame, ja kõik need, mis selle aja jooksul alla vao-

vad, otsekohe ära hävitame. Puuduliku pilliga ei saa rebast kätte, vaid ainult narritakse ja piinatakse teda.

Veel on mõned mürgitamise viisid: pannakse mürk kana ehk mõne muu linnu torukondi sisse ja pannakse kondi lahtine ots vahaga kinni; sarnane kondist pill ei ole tõesti mitte kõige halvem. Kui aga pillisid ehk ka lahtist mürki raisa liha sisse peidetakse, — siis võib selviisil küll vaese koera ära tappa, aga mitte ühtegi rebast kätte saada.

5. Tuhkrujaht.

Esmalt pean ära tähendama, missugust looma ma selle nimega nimetan. Meil elab, peale nirgi, kolm väikest röövloomu ja need on: 1. suurtes metsades puude otsas elav tuhkur (Mustela martes, Edelmarder ehk Baumarder), 2. hoonete lähekonnas asuv nugis ehk naarits (Mustela foina, Steinmarder) ja 3. niisama hoonete lähekonnas, aga ka metsades heina kuhjade, küünide ja kändude all asuv kärp, tõhk ehk kanaelajas (Putorius foetidus, Iltis).

Tuhkur on samanimelise hobuse karva pruunikas-hall loom. Nagu juba tähendatud, on tema asupaik suurtes metsades, kus ta peajasjaliselt puude otsas elab ja niisama, nagu orav, ühe puu otsast teise otsa hüppab. Jahti peetakse ta peale värskel lume ja härma järele. Leiab kütt sel korral tuhkru värsked jäljed (kõigi kolme looma jäljed on kaunis sarnased), siis vaatab ta järele, kust need jäljed puu otsa viivad; nüüd peab kütt hoolega puude latvasid silmas ja läheb, nii ruttu kui võimalik, nende puude all edasi, mille oksade otsast tuhkur oma hüppamisega lund ja härma maha raputas, kuni ta loomale laskmise kauguseni lähedale jõuab. Ilma koerata on see kaunis võimata asi; on aga kütil niisugune koer, kes tuhkru enam silmast ei lase ja ühtepuhku ta peale haugub, siis on kütil hulga hõlpsam laskmise kauguseni ligi peaseda. Iseäranis virgad on foxterrierid tuhkru taga ajama, kui nad kord sellega ära harjuvad. Hakkab koer tuhkru peale kilkama, siis hoidku kütt ennast ikka rohkem metsapoole ette, sest tuhkur ei lähe iialgi koera ees lagedale, vaid hoiab just sinna, kus mets kõige pikem ja paksem on. Ilma metsa tundmata on ikka õnne asi, kui tuhkrule ette saadakse. Tuhkur on kaunis suur loom, ta keha pikkus on 40 sentimeetrit ja rohkemgi.

Ta vähem sugulane nugis, naarits (Mustela foina) on juba tüki vähem. Ta kaela- ja kurgualune on valge (tuhkrul kollane) ja ta käpad on alt paljad, kuna tuhkru omad karvased on; teda ja kärpi ehk tõhku püütakse raudadega, ka võib neid kana muna sisse ära peidetud strühniiniga tappa. Meiema tõhk (paha haisuga) on ka tuhkru vähem; ta kõhualune on mustjas pruun, kuna selg valkjam on. Ta karv (nimelt selja peal) on talvel kahekordne; üksikute, harvemate ja pikemate, must-

jas-tõmmukate, kuni sinakate otsadega karvade all on tihe ja paks punakas-kollane pehme karv. Nina ja kõrva otsad on tal valged. Kõigi nende loomade nahkade väärtus on seda suurem, mida pikem ja paksem nende karv on—ja see on üksi talvel pikk ja paks. Tõhu nahalt nõutakse veel, et ta hästi mustjas ehk sinakas oleks, ja nende hind langeb nende karva heledusega.

Peale nende kolme murdja on meil veel 2 hulga vähemat, need on orav ja nirk. Nende kahjutoovus on nii väike, et neid kui röövloomi hävitada ei maksa. Viimastel aastatel hakatakse ka küll orava nahku ostma, aga nende hind on nii madal, et nahavõtmise tüli peale mõeldes, ei peaks keegi seda väikest, naljakat loomakest surmama.

6. Saarmajaht.

Meie jõgedes asub veel üks röövloom, kes aimamata võimsalt seal meie paremaid kalu ja vähjasid ära hävitab; see loom on saarmas. Täiskasvanud saarma keha pikkus ulatab kuni 80 sentimeetrini; ta elab kivist ehitatud paisudes ja teeb omale kalda sisse ka koopad, kuhu ainult veealust sissekäiku mööda peasetakse. Täiskasvanud saarmas nõuab 10—15 % kala öö ja päeva kohta oma toiduks, — sellest näeme, kui suurt kahju üks saarma perekond aasta jooksul toob; peale seda asub ta muidugi heal meelel kalade kogumise kohtadel ja hirmutab kalad neist kudumise kohtadest eemale, mislābi palju kalakudet välja audumata jääb. Saarmas on üks ettevaatlikumatest ja erksamatest loomadest, — nimelt kaitsevad teda ta ülipeenikene haistmistunne ja erk kuulmine niisama mõjusalt varitseva küti kui ka väljapandud raudade eest. Saarmas asub päeva ajal omas peidukohas ja tuleb alles peale päikse loojaminekut oma jahikäigule, kus teda vahest lasta saab. Talvised saarma nahad on kallid, kuna suvise naha väärtus tähtsuseta on. Saarmas kannatab hästi pauku ja kui ta „paugu pealt“ kohe surnud ei ole, siis teda enam naljalt kätte ei saa. Vee sees ujuvat saarmast ei saa küll iialgi kätte, — ehk olgu siis, et me teda kõrva taha ehk kõrva juurika pihta hästi ligidalt lasta saame ja vesi jões mitte üle ühe jala sügav ei ole — ja siiski võime veel enne leidmist tema otsimisest ära väsida.

Jahti peetakse saarma peale talvel, kus ta nahk ja karv suur ja ilus on, aga ka kevadel jäämineku ajal saab teda metsa suuremates kraavides ja vähemates ojades lasta, kuhu ta saagile välja rändab ja kus ta küti eest enam ei pease. Talvel, kui jõed kõik kõvasti kinni külmanud on, hoiab ta ennast viimaste lahtiste kohtade ligikonda, tuleb koskede peal suuremate kivide otsa katkimurdunud jää alt välja ja võtab isegi versta-pikused reisirid jää peal ette, — ehk ta tuleb ka ööseti vesiveski kastiaugu juures jääserva peale, et seal kaasavõetud vähki ehk

kala ära süüa. Omal rändamistel ühe jääaugu juurest teise võib kütt teda lasta, niisama ka kastiaugu allgi; kuid varitseja kütt peab hästi varjatud kohal seisma ja vakka kui surnu olema, kui ta saarmast lasta tahab, kusjuures ta ikka üksi kõrvajuurika ehk kõrvataguse peale sihtigu ja üksi jämedamate haavlittega lasku. Sügavamates jõgedes, mis talvel kõva jääkatte all seisavad, teeb saarmas ise augud jää sisse, millede kaudu ta siis sisse ja välja käib, ja kütt võib teda kahe augu vahel tabada; aga augu ligidale ärgu mindagu teda laskma, ta ronib päris purukslastult veel enne auku, kui kütt sinna ette saab.

Peale seda võib teda sööda varal katsuda august eemale küti ette meelitada. Söödaks tarvitatagu värske või ehk koore sees praetud kala, mille raasukesi augu äärel maha pandagu, kuna kala ennast pika ridva ja nõõri otsas võimalikult kaugel enese kõrval siit sinna kohta loha järel veetagu, kuhu saarmast ähvatleda tahetakse. On kala paraja kohani veetud (kuni 50 sammu august), siis tõmmatagu niivõrd järsku ridvast, et nõrk niit, millega kala nõõri otsa kinnitatud oli, katkeb ja kala sinna maha jääb. On saarmas paar ööd selle sööda sealt ära nälpasnud, siis tuleb ta ka kolmandamal ööl tingimata seda otsima ja võib teda nüüd maha lasta. Kütt, kes saarmast varitseb, hoitku ennast ikka allatuule. On rohkem lund jõe peal, siis võib teda selsamal viisil ka rebase raudade juure meelitada; kuid rauad peavad hästi lumega kinni kaetud olema ja püüdja peab oma jäljed raudade juures hästi ära segama ja kustutama, ka ei tohi ta sealjuures mitte haisevaid saapaid kanda. Ka jõkke vee alla pannakse rauad, — nimelt saarma koopa väljakäigu kõrvale; niisugusel korral olgu rauad keti abil kaldale kinni pandud, et saarmas neid ära vedada ei saaks. Saarmas asub nimelt niisugustel kohtadel jõgedes ja järvedes, kus kaldal rohkesti puid, kasvab, kaldad hästi järsud on ja puu juurikad sügavale vee sisse ulatavad.

Sellega oleksime küll õppinud röövloomade peale jahti pidama ja neid kätte saama; aga nende hävitamine on alles pool otstarvet, teine pool sisaneb alles nende nahkades, ja sellepärast õpime ka nendega õieti ümberkäima.

Nõuab juba iga nülginine teatavat oskust, siis nõuab seda metsloomade kallide nahkade nülginine seda rohkem. Noorte emaste metsloomade nahad võivad kui kiled õhukesed olla, missugusel korral nad väga kergesti katkevad; nimelt peab nuga nülginise juures suure ettevaatusega tarvitama. Ei ole sugugi tähtis, kas nahk rasvast ja liha vindudest täiesti vaba on, või jäi neid kaunis rohkesti naha külge; on neid väga paksult külge jäänud, siis võib neid sealt peale naha mahavõtmist palju hõlpsamini kätte saada kui nülginise ajal; ei ole ka miski õnnetus, kui nad naha külge jäävad, kuni parkija nad sealt ära koorib. Täiesti lubamata olgu kalli metslooma nahale nülginise juures auku sisse lõigata; nende loomade kered võetagu kõik suukaudu nahast välja. Nülginisega hakatagu siis mokaadest peale ja nimelt looma suuruse järele $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ tolli ilanaha pealt,

et suuservade palistus rikkumata terveks jääks. Nina otsa juures on esimene raske koht, siin tuleb ettevaatlikult töötada; teine sarnane koht on silmaaugud ja nim. silmade sisemised nurgad, kus nahk kõvasti kondi küljes kinni on; kolmas tülikas koht on kõrvad, ka neid püüame nii kaugelt kui võimalik (poolest lestast saadik) nahast vabastada ja siis lõikame nad nõnda läbi, et kõrvalest poolest saadik naha külge jääb, kuna keha külge üksi kõrva tüükad jäävad. Kaela nülvida ei ole raske, ehk nahk siin küll kaunis kinni on. Siit läheme nülvides selga, labaluupealseid ja rinnaalust mööda kuni esimese jala kaenlataguseni, nüüd hakkame looma ühest esimesest jalast kõvasti kinni ja vaotame selle abil ühe labaluu ja õlaliikme nii palju kui võimalik looma kaelapoole edasi, mis läbi looma selle jala käpp ta kõhu vastu ulatab; sel viisil saame peagi looma kaenlataguse ja küünarnuki nahast vabaks; nüüd läheme jalga mööda nahka võttes alaspidi kuni alumise liikmeni, siin on nahk hästi kinni ja karv nõnda paks, et käpa nahka umbselt ära võtta võimata on, sellepärast lõikame juba enne nülgimise hakatust naha siit kuni käpani tagapoolt küljest lõhki, mille abil nahk üle käpa tuleb; ainult viimased varva liikmed, millede küljes küüned on, lõikame läbi ja jätame selviisil ka küüned naha külge. Teise esimese jalaga teeme just niisama, siis tuleb keskkeha, kus meie töö hõlpsasti edeneb. Tagumine jalg teeb palju vähem takistust, aga ka siin peame naha kondi nukist kuni käpani enne nülgimist lõhki lõikama. Viimast suuremat raskust sünnitab meile looma viimane kehaosa — saba. On see hästi karvane, nagu rebasel, siis ei anna selle nahk ennast ümber pöörda ja me oleme sunnitud kas saba naha otsani lõhki lõikama, või aga saba roogu oma tupe seest välja tõmbama.

On nahk maas, siis hakkame seda — karv seespool ja liha külge väljaspool — täis toppima. Jalgade sisse topime kuivast puust kepid, reite ja keha sisse võime hästi kuiva põhku ehk isegi musta pesu toppida, ehk me teeme niisuguse laua, mis parajasti tungil naha sisse mahub, ja tõmmame naha selle laua peale, kuna me esimeste jalgade sisse jälle kepid topime ja igale niisugusele kohale, kus nahk veel lõdval on, mõne kuiva riidetüki või põhku ehk hästi kuivi heinu alla topime, kuni terve nahk hästi sile ja pingul täistopitud. Ka naha kaela ja pea topime hästi pingul täis ja õmbleme siis suu ääred ja jalanahkade lõhki lõiked tugeva niidiga kinni, niisama teeme iga teise kogemata nahasse tehtud auguga, siis võime nahka kuivatama hakata; aga ma tuletan veel kord meeles, et nahk hästi tungil täis topitud olgu, et ta suuremaks venib kui ta enne oli, muidu kuivab nahk kokku ja väikeseks. On nahk selviisil täiesti rahuldavalt täis topitud, siis võtame maarjajää ja peenesoola segu (1 osa maarjajääd ja 2 osa soola) ja hõõrume sellega naha hoolega üle ja riputame niisuguste kohtade peale, kuhu rohkem liha naha külge on jäänud, veel soola ja maarjajää segu õhukese korra peale ja paneme siis naha kuivama. Olime sabaroo umbselt naha seest välja tõmbanud, siis puhume saba

naha tuult hästi täis ja riputame ka sinna sisse rohkesti soola segu; olime aga saba naha lõhki lõiganud, siis õmbleme ka selle niihästi kui võimalik selviisil kokku, et lihapool väljapoole ja karv sissepoole tuleb. Sünnis koht naha kuivatamiseks on toas kapi otsas, kus õhk kuiv, aga mitte liig palav ei ole. Selviisil maha võetud ja kuivatatud nahk saab selsamal viisil ära pargitud ja kõlbab siis niihästi täistoppimiseks kui ka igaks muuks otstarveks. Kuivama jäätagu nahk umbes 24 tundi, kuni ta kaunis tahe on (kõige kauem kuivavad käpad), siis harutagu suu õmblus lahti ja kistagu kõik sissetopitud kraam jälle suu kaudu tagasi, kuni nahk täiesti tühi on; sealjuures tuleb ettevaadata, et nahka suu nurkadest mitte lõhki ei kista, ja kui nahk siit väga kõvaks kuivanud on, siis niisutatagu seda, et ta pehmeks ja painduvaks läheks, siis ei kärise ta enam lõhki. On nahk tühi, siis pöörame ta jälle niiviisi ümber, et karv väljapoole tuleb. Ka käpad tulevad täiesti ümber pöörda, et nahk omas täiuses ühes kõige küüntega nähtav oleks. On nahk enne ta ümberpöörmist liiga ära kuivanud, siis on ta abras ja käriseb kergesti, sellepärast peaks liiga kõvaks läinud kohtasid enne märjaks kastma ja ootama kuni nahk paenduda annab. Naha võtmise juures sisse lõigatud ehk käristatud augud õmmeldagu enne naha täistoppimist naha palja küljepoolt kinni, sest kuivanud nahk käriseb katkisest kohast väga kergesti edasi.

Viimane töö ümberpöörnud naha juures on tema karva silumine. Iga naha karv peab niisama vaomata, sirge ja kohevil olema kui elava looma seljas, seda saame hoolsa naha raputamise abil kätte.

Nüüd jääks meil veel kolm röövlooma nimetada, need on: ilves, määr ehk mäger ja siil. Ilves on meie kodumaal veel haruldasem nähtus kui hunt ja võime temast pikema jututa mööda minna; määr tuleb juba sagedamini ette, kuid ei ole ta ei kuigi kardetav röövloom, ei maksa ka ta karmikarvaline kasukas suuremat midagi. Ta on juba nii ärapeletatud loomake, kes kaugelt suurema osa omast elust oma kaevatud maaalustes koobastes mööda saadab ja veel üksi öösiti siit välja kõhutäidet otsima tuleb, — kui ta sealjuures ehk mõne tedre muna mokka paneb — ja seda juhtub vist harva küllalt — siis ei tohiks me seda surmasüüks pidada ja võiksime teda omas maaaluses lossis edasi unistada lasta. Et ta tõesti harva tedre pésa leiab, tunnistab see asjaolu, et seal, kus isegi rohkesti määrasid ette tuleb, ka küllalt veel tetri leidub. Kes sellele loomale siiski asu anda ei taha, see võib teda määrakoerte ja foksterrieride abil omast maaalusest koopast välja kaevada, mis-sugusel korral koer oma haukumisega meile kuulutab, kus kohal ta vastane seisab. Ei ole haruldane asi, et selle jahi peal määr pealetükkiva koera tugevasti ära lõhub; aga ka kütil ei tule tööst puudu, kurta kuni 7 jala sügavuseni puujuurte vahele auku kaevab. Muiste oli määr rasv imelises kuulsuses — meie ajal ei jõua ka kõige rammusam määr kedagi oma rasvaga majandusliselt aidata.

Siili kohta peame otsusele jõudma, et ta juba hulga mõjusam röövloom on kui eelmine. Kindel on, et sealt maa pealt pesitajad metslinnud hävinevad, kus palju siilid on. Muidugi ei murra siil neid loomi endid, vaid sööb üksi nende munad ära ja takistab selviisil nende siginemist; on aga lugu kord nii, siis peab juba iga kütt siilile sõda kuulutama ja ta maha laskma, kus võimalust selleks leidub,— ehk olgu siis, et metale hiirte ja nõelusside hävitamise eest seal eluõiguse anname, kus need loomad ülekäte lähevad.

7. Röövlindudejaht.

Haritud maadel loeb iga kütt söödavate ja laululindude ja kõikide söödavate metsloomade kaitse oma iseäraliseks kohuseks, ja see on üsna loomulik. Ei või igalt vähikult suurt arusaamist looduse ilust nõuda, ei ole paljudel võimalik tervet loodust ja üksikut looma tema õrnetatel ja ilusamatel silmapilkudel vaadelda,— ei või ka oodata, et iga vähik söödava metslooma ülemaalisest tähtsusest rahva toitluse mõttes täiema ulatusega aru saaks,— kuid kütilt võime seda nõuda ja kütt on juba oma huvide seisukohalt selleks kohustatud. Kui kütt sellest aru ei saa, siis ei ole ta veel ammugi õige kütt, vaid on alles ise röövloom looduses. Kaitseta söödavat metslooma ja iga ilmsüüta soojaverelist loomakest on just kütt oma elukutse tõttu kaitsma kohustatud. Seda kaitset avaldab kütt neile peasjaliselt sel teel, et ta iga nende vaenlase ka oma vaenlaseks peab ja nende ühiste vaenlaste vastu üldiste elukorraldavate mõjundite piirides oma vaenlust avaldab. Meie söödavamate metsloomade ja lindude kõige hävitavamad vaenlased on aga mõistmata kütt ja röövlinnud.

Kes mõnda suurispeakulli ehk kanakulli pesa nägi, see pidi nende jätiste ja kontide rohkuse üle ehmata, mis ta seal leidis. Siit leiame igasugu metslindude ja isegi jäneste ja hirve tallede konta; aga kui selle pesa elanikud kord laiali lendavad, siis ei söö nad sellepärast sugugi vähem, aga nad söövad nüüd üksteisest lahus, mis läbi nende hävituse jäljed meie silmade eest varjule jäävad. Ei ole sugugi liialdatud, kui me ühe kanakulli paari ühes oma poegadega 150—200 tetre ja raba- ehk sookana arvame aastas ära tarvitavat. Küll võiksid meie metsad lindudest kubiseda, kui meil neid kulla enam ei oleks! Mis suuremad kullid suurematele loomadele ja lindudele on, seda on raudkull ja harakas, kiitsharakas ehk kiitsakas ja vares vähematele lindudele,— eriti aga meie põldpüüle ehk nurmkannale. Viimased kaks tungivad isegi kodukana poegade kallale ja viivad nad poolvägisi ehk, nõnda ütelda, inimese käte vahelt ära; mis teevad need röövikud siis veel vabas looduses, kuhu inimene nende tegevust takistama ei ulata! Harakas asub külmadel sügavatel talvedel ka vana püü kallale ja ajab teda nii

kauda pekstes taga, kuni teine sulgedest paljas ja eest ära peasemiseks armetu tale saagiks langeb. Püü on kiirelt sigiv linn ja neist võiksid meie põllud ja põõsastikud kubiseda, kui neid vähegi hävitajate ja hävinemise vastu kaitsetaks. Sellepärast, kütid, tuld igale kullile, kelle ligi me iganes peaseme, ja tuld iga harakale ja varesse—ja meil saavad püüd ja jänesed sedavõrd signema. Peame veel juure lisama, et kullid, harakad ja varesed ka jänese poegi üsna suurel määral hävitavad. Kus kütt nende röövikute täie pesa juure iialgi juhtub, seal ärgu hoitagu enam laengut, vaid saadetagu igasse pesa oma paku. Ainult sihikindlalt röövlindude vastu võideldes jõuame meie nii kaugele, et meil jäneseid ja lindusid üle maa kõikide küttide tarvis küllalt saab.

On veel iseäralisi röövlindude hävitamise viisid olemas, milledest järgmised iseäranis mõjuvad on: Esiteks — mürgitamine. Iga raiska võib ära mürgitada, kuid kõige kohasem selleks on koera raisk. Muud raiskasi lähivad koerad sööma ja võivad endid sel viisil ka ära mürgitada, aga koer koera raiska ei söö. Tahetakse mürgitamiseks koera raiska tarvitada, siis lastagu koer maha, tehtagu koera sooja värskesse nahasse ja lihasse iga paari tolli peale $1\frac{1}{2}$ —2 tolli pikkune ja umbes tolli sügavune auk selviisil, et nahk enne oma loomuliku koha pealt kõrvale pingutatakse, siis auk sisse lõigatakse, mürk sinna sisse pannakse ja nahk peale seada jälle oma loomuliku koha peale tõmmatakse, nõnda et nahk iga liha sisse lõigatud augu pealt kinni katab. Peale seda pandagu mürki raisale suhu ja silmalaugude alla, lõigatagu ka raisa rinna- ja kõhukoobas lahti ja riputatagu ka sinna strühniini, peetagu raisk paar päeva toa soojuses ja pandagu siis maja lähedale, kus harakad ja varesed rohkem liiguvad, maha. Iga vares, kui seal suutäie võtab, langeb mürgi mõju alla ja kui ta ennem ei sure, siis teeb ta seda nädala pärast, — aga ta sureb. Ei taha vares ja harakas heal meelel raisa kallale asuda, siis visatagu iga päev raisa juure prügi ja pühkmeid maha, mis neid lindusi ligi meelitab. Võib nende lindude tarvis raiska ka nõnda mürgitada, et elus koerale strühniini sisse antakse. Niisugusel korral võetagu 2—3 pilli suurema koera tarvis. Surnud koera rinna- ja kõhukoopa lõikame lahti, et lindudel raibe sisekonda kerge kätte saada oleks. Ka selviisil mürgitatud raisa söömine tapab veel varesed ja harakad ära, — isegi mürgitatud rebase liha söömine toob neile surma. Kõige mõjuvam abinõu nende loomade hävitamiseks on tingimata mürgitamine, pealegi nõuab selle korraldamine üsna väikest ajakulutust.

Teine röövlindude hävitamise viis on järgmine: ehitatakse metsa väikese lagendiku peale väike murumätastega kaetud onnike, mis nii suur on, et 2 inimest seal sees istuda võivad; sellele onnikesele jäetakse iga külje sisse mitu väikest auku, mille läbi kõik ära näha võib, mis väljaspool onni sünnib. Sammu 15—20 onnist eemal lüüakse 2 tugevat haralist vaia maha, millede harude peale umbes 3 jala kõrgusele teiba-

jämedune põikpuu pannakse; selle lähedale — mõne sammu peale — lüüakse kaks okslist kuiva puud teiba viisi maha. Nüüd pandakse noorelt kinnipüütud ja taltsutatud suurispea kull ehk ka mõni suurem öökull, kellel peenike kett jala küljes, vaiade peal seisva põikpuu peale istuma; peale seda juhitakse peenike nõör kulli jala küljest onni sisse. Nüüd läheb ka kütt oma onni ja tõmbab aegajalt natuke nõõrist, et kull puu peal ennast liigutaks ja selviisil teistele lindudele rohkem nähtavaks saaks. Niipea kui vares kulli silmab, tõstab ta hirmsat kära ja tuleb otsekohe kulli kallale, selle varese karjumise peale tuleb igast ilmakaarest uusi kraaksujaid juure. Isegi harakad ja teised kullid tulevad, tuleb vahel isegi ülikaval isand Reinuvader seda nalja vaatlema, kuid harva läheneb ta sellele kohale niivõrd, et teda onnist lasta saab; selleasemel on aga kütil ilmatu suur väljavalik röövlindude laskmiseks. Suur hulk neid lindusi kogub kuivade oksliste puude otsa, mida me selleks sinna püsti lõime, kuna teine osa neist kulli ümber keerleb. Lasta võib nüüd väikese kuulipüssiga — montekristoga — mille pauk hästi nõrk on, nimelt siis üsna vähe kuuldav, kui laskmise ajal püssi otsa seinaaugust läbi ei pisteta; võib aga ka haavlipüssiga lasta ja, kui võimalik, mitut lindu korraga tabada püüda. Haavlitega laskmiseks on sel korral kergesti laetud peene rauaga püss kohane. Asjaarmastaja kui ka metsavaht võib oma vaba aega sel viisil endale lõbuks ja söödavate lindude kasuks mööda saata.

Kullide püüdmiseks tarvitatakse iseäralist linnupuuri, mis tuiga ehk kanaga puu latva hästi nähtavale kohale üles pannakse. Sellel puuril on see iseäraldus, et iga kull, kes seda puurilindu püüdma hakkab, ise ka puuri kinni jääb. Tarvitada võib seda puuri nimelt kanakullide hävitamiseks. Neid puurisi võib suurematest jahiasjade kauplustest osta. Elava linnu asemel võime puuri ka niisuguse hea tedrekuju panna, millel loomuliku tedrekuke saba ja tiivad küljes on.

XI. Jahipidamine söödavate metsloomade peale.

Meie söödavate metsloomade (imetajate) arv on üsna väike, ainult 3 looma: põder, hirm ja jänes. Kuidas meie põtradega lagu on läinud, keda meil paarikümne aasta eest veel tugev tagavara oli, oleme juba eelpool näinud; mõned üksikud, oma ümbruskonnas hästi tuntud ja tähtsad aumehed on need, kelle teenus on meie põtrade hävitamine. Metsloom on liikuv ja rändav, ta vahetab alati oma peremeest. Kogu seltskonna huvid nii linnas kui maal nõuavad, et neid loomi võimalikult palju oleks, et neist kõigile oma jagu saaks. Missuguse õiguse nimel julgeb siis üksik terve maa lootused ära hävitada, ja seda veel võõra maa peal teise kaaskodaniku omandusõigust murdes!

Mõtleme ka selle peale, et meie maal ettetulev põder suure põdra perekonna kõige suurem ja toredam liige on. Teistes ilmajagudes ei ole teist nii toredat looma, kui meie kodumaa põder seda on. Keelatud ajal laskmine, ja nimelt lehmade laskmine on see abinõu, mille varal põdrasugu ära hävitatakse.

1. Põdrajaht.

Põdrajahti peetakse väga mitmel viisil: 1) aetakse teda lappide varal ehk ilma lappide või hilpude abita küttide ette; 2) koera abil; 3) püüab kütt põdrale ligi hiilida ja 4) kutsub kütt põdra enese juure. Kuidas lappide või hilpude abil looma küttide ette aetakse, seda nägime juba rebasejahi kirjelduse juures. Põdra ajamisega on lugu peaaegu samasugune. Et lappide ülesseadmine palju aega tarvitab, siis võib neid üksi neil kordadel tarvitada, kui kindel oldakse, et põdrad tõesti lappidega ümberpiiratavas rabas ehk metsasalgas alles on; ei ole me selle peale kindlad, siis on otstarbekohasem etteajamist ilma lappideta toimetada, kuid niisugusel korral peame teadma, kuhu külge me põtrasi välja ajame ehk kuhu poole kütid ette seame. Meie peame ümbruskonda ja olusid sedavõrd tundma, et me kütid sinnapoole ette seame, kuhupoole põdrad ise vabatahtliselt välja läheksid. Selles asjas peetakse seaduseks, põtra mitte lageda poole ega lagedale välja ajada ja, kui võimalik, mitte alla ega vastu tuult ajada, — alla tuule ei taha põder hästi minna ja kipub põiklema, vastu tuult minnes tunneb ta küttide haisu ja ei julge ennast nende ligidale anda. Iseäranis julgesti läheb ta oma tulemise jälgi mööda tagasi ja kui need teada on, siis aetagu põtra ikka tema tuldud teed tagasi ja sinnapoole seatagu ka kütid ette. Liginevad põdrad küttidele, siis sünnib see harilikult pikkamisi ja ettevaatlikult, kusjuures sõnn ennast hästi lehma kõrvale hoiab (seda teeb ta hädaohu aimamise kordadel alati) ja lehma sammu paar enda ees käia laseb, nõnda sammuvad mõlemad kütist mööda, ilma et see sõnni laskmiseks võimalust leiaks. Kui sõnn otse küti poole tuleb, siis oodaku viimane laskmisega niikaua, kuni ta kütile paarikümne sammuni ligineb ja lasku tale siis otsekohe eest kesk rindu; ei lange loom selle paugu peale kohe maha ja pöörab kõrvale, siis juhtigu kütt oma teine pauk looma südame kohta. Tühjakslastud püss laetagu kohe uuesti ja liginetagu laengus püssiga maas lamavale põdrale, ja kui see õige pea oma elu ei lõpeta, siis liginegu kütt põdrale selle selja poolt küljest ja saatku surma kiirenduseks tale veel üks kuul otsekohe kõrva juurika taha, mispeale surm silmapilkne on. Selle viimase paugu asemele võib ka suure noaga loomale kuklast sisse pista, nii et nuga põigiti pealuu ja esimese kaelalüli vahele tungiks ja kaelaüdi sel kohal põigiti pooleks lõikaks, ka siis on surm niisama silmapilkne. Maha langenud põdraga olgu kütt ikka niikaua ettevaatlik, kuni sellel veel elu sees on,

ja liginegu tale alati takka ehk seljapoolt. On kütt küllalt külmavereline sihtija ja teeb ta püss karvapealset tööd, siis võib kütt kohe püüda kuuli põdrale kõrva taha saata. On põder mahalastud ja on ta juba täitsa surnud, siis asutagu kohe ta naha võtmisele, — ei ole see kohe võimalik, siis lõigatagu vähemalt looma kõht eest lahti, et peale surma maos ja sooltes tekkivad gaasid lihasse ei tungiks, mis lihale sõnniku haisu ja halva maitse annab.

Põdrad asuvad sagedasti ja enamasti raba servadel kitsastes tihnikutes, kus paarist ajajast ja ühest ehk paarist kütist küll on. Põder on suure elujõuga loom ja kannatab hirmsaid haavu ära. Peaks juhtuma, et põder raskelt haavatud saab, siis ärgu mingi kütt milgi tingimisel kohe haavatud looma tagaajama, vaid lasku vähemalt 1 tundi rahuliselt mööda minna, alles siis asugu ta lastud looma tagaajamisele. Raskelt haavatud loom ei lähe esimese joonega laskmise kohalt ei tea kui kaugele ja jääb oma värske valu ja järsu verekaotuse mõjul varsti peatama, just selleks ongi tale tingimata vaja aega ja mahti anda. Niiviisi seisatama jäänud loom langeb siin nähtavasti ahastavasse olekusse, milleks ta vähemalt tunni aega ära arvitab. Tuleb pimedus enne seda aega peale, siis jäetagu tagaajamine järgmiseks hommikuks. Sagedasti leiame siis õigel ajal järele minnes, et loom on maha heitnud ehk on ennast puu najale toetanud; nüüd laseb ta inimese esimesel korral õige ligidale tulla, enne kui ta siit põgeneb, ja seda nimelt siis, kui inimene mitte otsekohe tema peale ei lähe, vaid nõnda tale ligineb, nagu läheks ta loomast mõnekümne sammu kauguselt mööda. Ei anna me lastud loomale aega „haigeks jääda“, siis ei lase ta meid ligi tulla, — ehk kuigi me seda teeme ja tale ka küllalt ligi peaseme, aga jätame teda mingisugustel põhjustel siin mahalaskmata, haavame ehk küll teda uuesti, aga mitte surmavalt, siis hakkab loom uuesti minema. On harilik nähtus, et me seda põtra seekord enam näha ei saa, kui me ka 3 päeva teda taga ajaksime. Sellepärast veel kord: anname lastud ehk haavatud põdrale, kui iganes võimalik, paar tundi aega „haigeks jääda“, läheme siis tale järele, ja kui me paraja maa peale ligi peaseme — sarnastel kordadel peasetakse sagedasti kuni 10-ne sammuni lähedale — siis sihime ja laseme hästi, et pauk korraka surmav oleks.

Niisugused koerad, kes veiste peale hästi hauguvad ja sealjuures ennast looma nina ette hoiavad, harjuvad väga hõlpsasti ka põdra peale haukuma. Lastakse niisuguse koera eest põder maha ja antakse sellest koerale peale rohke kiituse ka ainelist tasu, siis kasvab koera tung põdra peale haukuda kuni vaimustuseni. Jahi peale minnes võetakse niisugune koer nõõri otsas kaasa ja lastakse alles põdrasõnni värskede jälgede peal lahti ja vaimustatakse koera nende jälgede ajamisele. Seal, kus põdrad sarnase jahiga veel harjumata on, hakkavad isegi vanemad sõnnid koerale vastu, ajavad teda isegi taga, ehk vahivad ähvardavalt tale otsa jne., kuna koer ta nina ees siia-sinna

kargledes ta peale haugub. Sel ajal peab kütt võimalikult kiiresti alt tuule neile ligineda püüdma, et parajalt kauguselt oma saaki tabada. On kütt põdrale liginemises ettevaatamata, siis pühib ta siit minema ja kihutab hirmsa kiirusega isegi kümned verstad edasi, enne kui ta uuesti koera ette seisatama jääb. Niisugune jahipidamine on kindluseta; seda tarvitavad peasjalikult rändajad põdravargad, kellele see ükskõik on, kas ta siin või 30 versta eemal põdra maha laseb. Peale seda on niisuguse jahi halb külg veel see, et vanemad, tähtsamad sõnnid koerale naljalt vastu ei hakkagi, vaid harilikult ainult mullikad ja lehmased seda teevad.

Põtradele ligi hiilimine on iseenesest huvitav jaht, kuid ta nõuab kütilt indiaanlist ettevaatust ja täielist metsa tundmist. Peab teadma, kus kohal vana sõnn asub (üksi tema peab kindlasti oma kohta kinni) ja kus kohal ta hommiku vara ja õhtu hilja oma kõhtu täitmas käib. Neil käikudel võib teda lasta saada, — võib seda aga ka tema söödamaal (harilik raiesmaa) teha. Märkab põder, et teda taga aetakse, siis võib kütt viis imet ära teha, enne kui ta laskmise kaugusele põdra ligi peaseb, kui seda üldse sünnib. Põder otsib sarnasel korral kõik niisuguse pinnaga maakohad üles, kus tast vähe jälgi järele jääb: läheb kraavi vette ja rändab terve versta mööda kraavi põhja edasi, astub mustalepa metsas, kus maapind pehme ja kamarata, võimatu pikkade sammudega ühe sammeldanud mäta pealt teise peale, et mitte jälgi järele jätta. Oma elu hädaohu eest varjamises ja oma laste eest hoolitsemises avaldab ka mõistusetu metsloomgi suurepäralist ja üllatavat annet. Metsa üksildust armastajatele inimestele on see jahiviis kohane ja juhtub kütile sarnasel vaikselt käigul mõndagi metsloomade elust silmapuutuma, mis tale uus ja huvitav on. Sarnase jahiviisi tarvituseks on sajune ilm iseäranis kohane. Tundsin ühte kütti, kes harilikult igal sügisel sel hiilival viisil ühe noore põdrasõnni lasi. Ta oleks võinud neid oma oskusega ei tea kui palju tappa, aga selleks oli ta liiga arusaaja kütt.

Põdra juurekutsumist oleme kütid kõik rohkem ehk vähem kuulnud, kuid tegelikult seda läbielanud on mõned üksikud. Üle ilma on tuttav, et Poolamaal niisuguseid inimesi leidub, kes põtrasi nende paarimise ajal juure kutsuvad. Seda juurekutsumist toimetatakse seal ühe kasetohust keeratud karjase pasuna sarnase toru abil. Selle toru läbi on inimesel tarvilise harjutuse varal võimalik niisugust pahvatavat häält teha, nagu seda üksik isapõder oma paarimise ajal teeb. Metsloomade häälte järeloomamist õpime kõige kindlamini nende eneste käest. Harjunud kõrv pidagu hääle kõrgust, kestvust, jõudu ja selgust ehk tumedust hoolega meeles ja kodu harjutatagu seda häält järeloomama, aga ikka vabas looduses ja mitte toas. Arvab järeloomaja ennast juba kunstikõrgusel olevat, siis mingi ta uuesti metsa ja pangu seal kõiki hääle iseärsusi veel hoolega tähele, nimelt aga, kui sagedasti metsloom oma hüüet kordab, ja siis vahest katsutagu õnne. Peaks põder vastu häälitseks

ligemale tulema, siis ärgu vastatagu tale enam iga hüüdmise peale, vaid jäetagu mõned hüüded vastamata ja lepitagu sellega, kui „pill“ täielist põdra hääle jõudu välja ei anna. Kutsu-
mise kohaks valitagu niisugune koht, kus alla tuule lagedam on, kuna kutsuja ise väikese paksu tihniku sisse mingu, kuhu põder teda kusagilt küljest ei näe. Põder tuleb ainult teatava kauguseni (200—300 sammu) ühest küljest, siis jääb ta harilikult vakka, teeb selle aja sees veerand ehk poole ringi inimese ümber ja tuleb siis üsna teisest küljest juure. Kutsuda võib üksil sel ajal, kui ka põder ise seda teeb, see on alati päikese loojaminekust kuni pimeduseni ja hommikul kuni päikese tõusuni. Kus põtrasi vähe, seal on nad ka arad ja ettevaatlikud ja ei tule naljalt inimese kutse peale välja, on neid aga rohkesti, siis tulevad nad ka kutse peale palju julgemalt. Tarvis on veel teada, et see hüüde põdra võitlusele kutse on ja sedamööda on ka tarvis iga silmapilk võitlusvalmis olla.

Meie kodumaal on mitmed kutsumisviisid tarvitusel: minnakse ettevaatlikult niisugusesse kohta, kus põtru leidub, seal valitakse omale niisugune seisukoht, kus põdrad arvatavasti peale tuule jäävad. Puhub, näit., tuul raba pealt lagedama heinamaa poole, siis hoitagu ennast sammu 60—70 tihniku serva sees, jäedagu siin varjatud koha peale — nagu allarippuvate oksadega kuuse alla — veerand tunniks seisma ja löödagu siis puust nuiaga igas minutis 1—2 korda otseti vastu kuuse juurt, peale seda löödagu iga paari minuti järele kord kahte kuiva peenlast ($\frac{1}{2}$ —1 toll) pulka vastamisi. Sel viisil tehtagu $\frac{1}{2}$ tundi ühe koha peal, — ei tule selle aja jooksul põder juure, siis mindagu kassilise vaikusega kuni 100 sammu metsa serva mööda edasi ja korratagu seal jälle neid katseid samal viisil nagu esimene kord. Põder ligineb selle kutse peale väga ettevaatlikult, mis kütilt veel seda suuremat ettevaatust nõuab. Paistab juba läheneja põder, siis ärgu enam pulkasi tarvitatagu, ainult kord löödagu veel sel silmapilgul, kui põder parajasti seisatab, nuiaga vastu kuuse juurikat.

Teine kodumaal tarvitusel olev kutsumisviis on juba kunstlikum ja nõuab kutsujalt põdrasõnni hääleliste armastusavalduste tundmist ja järelaimamist. On põdrasõnn ja lehm kokku puutunud, siis teeb sõnn umbes iga 2—5 minuti järele umbes samasugust mõkitavat häält, nagu jääb seda paarimise ajal vahest teeb. Neid hääli peab kütt põdra enese käest kõige täpiseusega ära õppima, kui ta nendega pärast põtra oma juure meelitada tahab. Ühel ajal selle mõkitamisega võib ka nuiat tarvitada, aga juba hulga sagedamini tampides kui ülemal kirjeldatud esimese juurekutsumise viisi tarvitusel. Neile, kes ei tea, mis niisugune nuiaga tampimine ja pulkadega klõbitamine tähendab, olgu seletatud, et iga seisja põder sel ajal aegajalt jalaga vastu maad lööb, mida siin nuiaga järelainname, kuna pulga häält tema pealiigutus sünnitab, kui ta sarved vastu kuivi oksid puutuvad.

Peale selle on veel üks üsna iseäraline põdra juurekutsu-
mise viis olemas. Igal põdral on suur hulk n.n. põdra kärpseid
peal, kes teda tublisti tülitama näivad; on ka üks väike öölinn
olemas, kes suurt isu nende kärbeste järele tunneb ja neid
põdra pealt ära nokib. Kuuleb põder selle linnu häält, siis tõt-
tab ta varsti linnu juure. Võib koguni olla, et põdrad seda
linnu häält kui omavahelist märguandmist tarvitavad. See lind
vilistab iga häälitsemise ajal 5—6 korda õige lühidalt, kusjuu-
res iga üksik vilistus oma kestvuse ajal hääleliselt tõuseb. 6
üksteisele järgnevat vilistust kestavad kõik kokku umbes 2 se-
kundi. Iga üksiku vilistuse ajal tõuseb, nagu öeldud, hääl kõr-
gemale, kuid iga uus vile algab siiski natuke madalamalt kui
endine lõppes. See lind hakkab päikese loojamineku ajal vilis-
tama ja vilistab kuni päikese tõusuni. Ta vaikimine kestab
harilikult 3—4 minutit. Selle linnu vile peale tuleb põder pea-
aegu ilma kõige ettevaatusega juure. Ilus vaikne ilm on sarna-
seks jahiks kohane. Kütt vilistagu ühel kohal 3—5 korda, — ei
ilmu põder selle aja jooksul, siis hiiligu kütt tasahiljakesi
70—100 sammu vastu tuult edasi ja korraku seal oma kutsu-
mist. On põdral juba ennem sarnane vilistaja kaasas, siis vastab
see meile iga vilistuse peale, siis võime juba vähemalt 100
sammu kauguselt põdra liginemist kuulda, — vastasel korral ei
kuule me midagi vilesarnast ja peame iga vähema krabina
peale oma täit tähelepanu juhtima ja silmaga ämarusest läbi
tungima.

2. Hirvejaht.

Meil on uuemal ajal selle looma nimetusega segadus sün-
dinud; seda looma on metskitseks nimetama hakatud ja seda vist
küll endiste venekeelsete jahipiletite ja kooli lugemisraamatute
tõttu, kus seda looma „дикая коза“ nimetatakse. Seda nimetust
pandi siis sõnasõnalt eestikeelde ümber ja saadi selviisil meie
hirvest metskits. Meie kodumaa metsades ei ole iialgi (vähemalt
mitusada aastat) teisa põdrasugu liikmeid elanud, kui meie
praegune põder ja teine väike, ilus ja kergejalgne loomake,
keda veel kaunis hiljuti ülemaaliselt hirveks hüüti ja keda tea-
duses *cervus capreolus* kutsutakse. Hirve sugule vahet tehes
kõneldi küll sokust ja kitsest, ehk metssokust ja metskitsest,
aga nende üldiseks nimetuseks oli ikka sõna „hirm“, sellest
ilusast ja omapärasest nimest ei tohiks me mitte lahkuda.

Hirve kohta tähendame lühidalt, et teda niisama, nagu iga
teist metslooma, küttide ette ajada võib; peale seda võib teda
ka hagija varal ajada, kus mets selleks paks ja suur küllalt on.
Pealegi tuleb hirm sügisel ja talvel metsas ja metsa ligidal ole-
vate oraste põldudele, kus teda lasta saab; aga ka heinakuhjade
kallale asub hirm ja sattub siin varitseja saagiks. Heinakuhjade
hulgast valib hirm omale just need välja, milledes hästi vara
niidetud ja haljalt kokkupandud hein on. Peale nimetatud jahi-
viiside kutsutakse ka paarimise ajal sokkusi juure, milleks

emahirve ehk kitse häält järelaimatakse, — kuid see on kunstlik töö. Viimase ajal müüakse suuremates jahiasjade kauplustes niisuguseid gummist tehtud kutsevilesid, kuid nende õiget tarvitamist peame alles kitse käest õppima. Üksikute hüüete sagedus ja arv, hääle kõrgus ja jõud, üksiku hüüde muusika ja hüüetevahelise vaikimise kestvus on siin kõik mõõduandvalt tähtsad ja kütil peavad need asjad täiesti selged olema, kui ta mitte ilmaaegu oma pilli metsas piikсутada ei taha.

Ka isahirv kannab oma kehaehituse kohaseid sarvi, kuna ema, nagu põdergi, oma eluaeg muuk on. Hirvede paarimise aeg on heinakuu lõpp ja lõikusekuu, nii ilmuvad siis talled — harilikult üks vennake ja õeke — lehekuul.

3. Jänesejaht.

Jännes toob aastas mitmed pojad ja sellepärast on ta laskmise aeg nii lühikeseks määratud, nagu ta seda muidu ära ei teeni. Jahti peetakse jänese peale väga mitmel viisil: teda lastakse oraselt ja sööda kallalt, aetakse eel küttide ette, lastakse kõrres ja küntud põldudel, heinamaal, metsas ja igal pool, kus ta iganes küti ette juhtub; aga kõige laialisemalt on kõige lõbusam jänesejahi viis tarvitusel, kus hagijad teda küti ette ajavad. Meiemaal on kaks jänese tõugu olemas; üks neist elab rohkem põllul ja põldude ligikonnas, see on meie hall ehk n. n. Leedu jännes. Ta on vahest punakas- ja vahest jälle sinikashall. Kivistel maadel muutub ta karv rohkem kivikarva sinakaks, kuna ta kivivaestel mulla-, savi- ja liivamaadel harilikult palju punakam on. Niisama nagu jänese karv ta karjamaa järele muutub, nii muutub ka tema raskus. On terveid maanurki, kus jännes harva üle 12 ½ raskeks läheb, — on aga ka niisuguseid kohti, kus täiskasvanud jänese harilik raskus 12—14 ja 16, isegi kuni 18 ½ ulatab.

Kõikidest jäneselaskmise viisidest peetakse nimelt kahte jahimehelisteks, need on: 1) jänese ülesotsimine, pesast väljaajamine ja siis mahalaskmine, ehk n. n. enese eest laskmine, ja 2) täiesti jahimeheline jäneselaskmine viis — jänesejaht hagijatega. Enese eest laskmiseks on niisugused ajad ja ilmad hästi kohased, kus jännes teatavatel kohtadel asub, nagu sügisel lehelangemise ajal tuulise ilmaga; siis võib tõesti julge olla, et ükski jännes lehtpuu metsas ega võsastikus ei asu. On ligikonnas okaspuu metsa, kanarpikku ehk kadastikku, siis leiame sel ajal terve ümbruskonna jännesed seal koos. Ei ole nii häid asukohti ligikonnas saadaval, siis asub ta põllule künni sisse, kraavi kelvastele ja kallastele rohutukkade alla, kivide äärde ehk heidab ka kõrrepõllu peale puhkama, nimelt kui kõrs pikk on. Neid kohti läbiotsides peab kütt harjuma peitus olevat jänest vähemalt 20—30 sammu kaugusele ära nägema. Näeb kütt jänest enne, kui see omast pesast välja kargab, siis ligi-

negu ta jänesele sedavõrd, et ta peab jooksu minema; pesast jänest maha lasta ei ole küti viis. Kargab jänes kaugelt eest üles, siis ärgu mindagu õnnepauku ta peale tegema, sest saja õnnepaugu hulgast (60 ja rohkem sammu) tapab vaevalt üks jänese; pealegi on see ikka arg emane jänes, kes kaugelt üles kargab, kuna isane jänes inimese hästi ligi tulla laseb ja ennast tihedalt maa ligi lõmutamise abil inimese eest varjata püüab. Küti juurest otse (kodarjones) eemale jooksvale jänesele sihtigu kütt kõrvade pihta, kuna enam põigiti eest läbi jooksvale jänesele just ta nina ette lastagu. On kütil terav silm ja arenenud vormidest ja värvidest arusaamine, siis näeb ta jänese küntud põllul kuni 100 sammu peale ära; sarnane jahikäik võib kõige saagirikkamaks saada, — töötab aga silm nõrgalt, nähakse jänest ikka alles siis, kui ta juba pesast välja kargas. Eest ärapõgenejat jänest ärgu lastagu iialgi väga ligidalt. Kui jänes just mitte paksus põõsastikus üles ei karga, siis lastagu ta umbes 25 sammu eemale jooksta jasiis antagu tale esimene pauk; on näha, et see mööda läks, siis saadetagu teine pauk 30—40 sammu pealt järele, ja ärgu seda iial unustatagu, et ligidale kiirelt liikuvat looma väga raske tabada on; — pealegi jookseb laeng ligidal veel niivõrd koos, et ta kui ork jänesele mööda läheb. Kütt, kellel hea kindla seisuga linnukoer on, võib selleks jahiks omale linnukoera appi võtta, kuid sel korral peab kütt vähemalt põigiti, kui mitte just vastu tuult, oma jahikohad läbi otsima, ka peab ta koeral sedavõrd hea nina olema, et juba paarikümne sammu peale jänese ette seisma jääb ja sealt enne ei liigu, kui kütt kohale on jõudnud ja teda edasi astuma sunnib. Ka siis peab koer kindlalt seisma jääma, kui jänes ta eest üles kargab; ta tohib üksi siis jänesele järele minna, kui peremees teda seda teha käsib, kui jänes vigaseks lastud. Muidugi mõista, et niisuguse jahi tarvis noort koera tarvitada ei või ega ka tarvitama pea. Tuulised, sumpus ja pehmed ilmad on sarnase jahi tarvis parajad, kuna jänes kõleda ilmaga ja palja külma ajal harilikult juba kaugelt üles kargab.

Jänesejaht hagijate abil. Hagijatega võib üksi metsas jänest ajada; mida paksem mets on, seda vähema ringi jänest teeb ja seda enim tuleb ta jälle oma pesa aseme juure tagasi. Hagijatega ajamiseks on orasepõllu tagused metsad ja karjamaa tihnikud kõige kohasemad, sest harilikult ei lähe jänes oma söödamaalt kaugele puhkama. Laiad, vesised ja harva metsaga kaetud heinamaad ei ole selle jahi viisi tarvis kohased, — niisama ka laialine paljas jää, ses veẽ sees ja jää peal peab koer halvasti jälgi, kuna harvas metsas jänes niipea tagasi ei tule. On maa paljas ehk on alles vähe lund ja maapind kõvaks külmanud, siis jookseb jänes heameelega üle suurte lagedate põldude, kus kare ja vali jalgealus koera käpad hellaks teeb, jookseb mitme versta kaugusele teinepoole neid lagedaid, hakkab seal metsades ringi jooksuma ja ei lase ennast enne õhtu tagasi ajada. Niisama takistab ka raske sadu ja tuisk, jänese jälgi ära uhtudes ehk kinni kattes, hagijat jänese

ajamises, aga ka kangema külmaga (üle 10° R) ei jaksa hagijas enam jänese jälgi pidada. Tahab kütt hagijaga jänest ajada, siis peab ta kõiki neid aja, maakoha, metsa, kliima ja ilma tingimusi arvesse võtma, ehk muidu teeb ta asjata tööd.

Varane hommik — niipea kui valge väljas — on hagijaga jahile minemiseks õige aeg, siis leiab koer jänese veel värskede jälgede kaudu pesast ruttu kätte. On see pesa metsas, siis jäägu kütid selle pesa ligidale paarikümne sammuga peale niikauaks seisma, kuni koer jäneseaga uuesti siia tagasi tuleb, sest iga jänes tuleb oma aseme juure tagasi, kui koer tema tagaajamist ennem ei lõpeta. Kargab jänes lagedalt üles, siis jäägu kütid jänese tagasitulekut sinna kohta metsa sisse ootama, kust jänes metsa jooksis. Siia tuleb ta tingimata tagasi, kui koer aga oma kohust täidab ja ajamist enneaegu ei lõpeta. Healt hagijalt võime nõuda, et ta headel tingimustel vähemalt mõne tunni ühte jänest ajab; sealjuures võib juhtuda, et koer mõneks minutiks ehk ka veerand tunniks jäljed käest kaotab, aga ta peab nad uuesti üles otsima ja uuesti ajamist jätkama. Kõige paremad hagijad ajavad 10 tundi ja rohkemgi ühte jänest taga. Juhtub jänese pesakoht nii vähe kaetud kohal olema, kuhu liginedes teda kaugele näha võib, siis ei taha ta päeva ajal sinna pesa juure tagasi tulla ja jookseb siis enamasti tihnikut mööda sealt läbi, sel korral ei maksa küttidel pesa juure seistama jääda, nad valigu endale selleks niisugune koht, kust jänes juba kord läbi läks, ehk kust ta arvatavasti läbi jooksmata peab ja pangu siin tale tee eest kinni. Igal tingimisel on täiesti võõriti ja otstarbetu tegu, kui kütid mööda metsa koerale ja jänesele järele ja üksteisele ette jooksevad: niisugusel korral võib juhtuda, et üks kütt teist laseb, — nimelt kui tal aimu ei ole, kus küljes ta seltsiline asub.

Sügava lume ajal püüab jänes teede peale välja peaseda ja vehib siis kas versta paar teed mööda edasi, pöörab siis kord teed mööda tagasi ja kargab varsti suure hüppega teelt kõrvale — teeb ühe haagi; järeljooksja koer läheb nüüd kuni jälgede lõpuni ja seal on tal kiri käest kadunud, sel viisil tekiavadgi need vabandatavad lühikesed vaheajad kilkamises. Kus palju niisuguseid teesid leidub, seal on igal hagijal raske jänest ajada. Teine tähtjas takistus tuleb hagijale taludest, kust koerad tale kallale tulevad; sellepärast on alati hea, kui hagijas suur ja tugev on, kes niisugused takistajad läbi saab ja ennast oma töös eksitada ei lase. Kõige rohkem segavad ja takistavad võõrad koerad emaseid hagijaid. Koertega jänest ajades antagu iga mahalastud jänese sisekond koertele, mis neile väsimuse peale suureks kosutuseks on ja neid seda visamale ajamisele elustab; isegi jänese pea ja jalad võivad koerte osaks jääda.

Jänese laskmise kohta jääb veel ütelda, et kütile otse vastu jooksvat jänest väga raske maha lasta on, mispärast õigem on teda enesest mööda jooksta lasta ja alles takka tale pauk järele saata; ei ole see enam võimalik, näituseks, kui jänes kitsa metsatee peal vastu tuleb, siis lasku kütt ennast

kohe põlvili, lõmutagu laskmise ajal nii maha kui võimalik ja sihtigu siiski veel jänesele käppade pihta. On jänes maha lastud ja siperdab veel, siis karaku kütt kohe ta juure, tõstku ta pahema käega tagumisi jalgupidi üles ja antku tale serviti parema käega võimalikult tugev hoop kõrvade taha kaela jätku pihta, siis on ta ka silmapilk surnud. Tuleb hagijas jänesega juba tagasi, mida kilkamise liginemisest tunneme, siis seisku kütt võimalikult vakkha oma koha peal põõsa ehk puu taga, sest iga tema liigutust ja iga häälitsemist võib jänes märgata ja ei tule siis enam naljalt küti peale välja.

On lumi maas ja kaotab koer jänese ära, siis mingu kütt koerale appi jälgi uuesti ülesotsima, misläbi koer hoolsamale tööle harjub; palja maa ajal aga ärgu jätku kütt tühjalt tagasi, tulevat koera manitsemata ja kutsugu koer jälle sinna tagasi kuhu ta jäljed kaotas. Mitte üksi kütt ei tarvita hoolast harjutamist, vaid seda läheb koerale niisama tarvis; mida hoolsamini me noort koera aitame jänese jälgi kinni pidada, seda rohkem harjub koer ja ei vaheta pärast ajades enam jäneseid, — ja mida sagedamini me koeraga jahil käime, seda rohkem areneb ka koera haistmistunne ehk nina, seda hõlpsam on koeral jälgi leida ja neid kinni pidada. Juhtub kütt jänese üles ajama, ilma et koer seda näeb, siis on küttidel viisiks valjusti „halet, halet, halet“ hüüda ja seda hüüdmist nii kaua korrata, kuni koer selle hüüde peale juure tuleb, mil korral kütt jänese jälgi mööda edasi jooksku, sõrmega jälgede peale näidaku ja ikka veel „halet, halet“ hüüdku kuni koer jälgede peale tuleb ja ajamist algab. Seda „halet“ ehk „vai, vai, vai“ hüüet ei pea aga iialgi muil juhtumistel tarvitama, kui üksi koera värskede jälgede peale kutsumiseks, muidu harjub koer selle hüüde kui petuse peale vaatama ja ei mõtlegi tulevikus ennast enam selle hüüde läbi vaimustada lasta.

Märguandmiseks koertele kui ka teistele küttidele tarvita- takse ka pasunaid; kuid koeri nii ära harjutada, et nad kindlasti pasuna hääle ja muusika järele töötavad (otsivad, juure tulevad, koju lähevad jne.), ei ole kerge ülesanne; kuid pasun on hagija jahil siiski väga tarviline tööriist, mille abil koerale teada anname, et me ikka alles metsas oleme, mis koerale suureks julgustuseks on ja nagu uut hoogu tale ajamiseks annab. Leidub nimelt üsna argasi hagijaid, kes kütist maha- jäämist ja äraeksimist kardavad; just niisugustele läheb pasuna kaugelekõlavat häält tarvis. Vähemalt paar tükki peaks iga hagijaga jahikäija puhuda oskama; ühte neist tarvitagu ta koera elustuseks ja julgustuseks, teist koera koju kutsumiseks.

Minnakse, nagu kord ja kohus, juba hommikul jahile, siis tehku kütid omal käigul päris põrgu müra, et jänest pesast välja hirmutada ja ärgu kardetagu, et ta hommikul juba kau- gelt üles kargab, ei — ta laseb vilest, käteplaksutamisest ja hüüetest hoolimata inimese mõne sammu peale ligneda ja ei lähe koera eest enne jooksku, kui see tale peaaegu peale astu- mas ehk kraest kinni võtmas on. Öhtupoole hüppab aga jänes

juba kaugel pesast välja; hommikupoole tuleb jänes ka rutem oma pesa juure tagasi kui pärast lõunat, õhtul hilja ei tulegi ta enam tagasi.

Kõik see maksab peajasjalikult halli jänese kohta, kuna valge (ainult talvel) jänes oma hallist sugulasest mõnes asjas lahku läheb: 1) ei jää ta peaaegu ialgi väljale või põllu peale korterisse, vaid poeb hommikuks ikka sügavale metsa põhja puhkama; 2) on ta hulga ergum kui hall ja ei lase siis ka küttil ialgi nii ligi tulla kui see; ta oskab oma erkuse varal kütist üsna hästi eemal hoida, kui see omale ka üsna väikseid ettevaatuse vigasid lubab ja 3) ei armasta ta isegi sügava lume ajal teede peale välja tulla, vaid hoiab ennast hoolega tihnikus ja rägastikus — seda võib ta enesele oma suurte ja hästi karvaste käppade tõttu lubada, mis teda isegi kaunis pehme lume peal kannavad.

Peale kirjeldatud jahiviiside lastakse jäneseid veel värske lume ajal, millal neile jälgimööda nii kaua järele minnakse, kuni jänese pesa ehk aseme juure jõutakse. Ühel inimesel on selviisil raske jänest kätte saada, sest sagedasti tuleb jänes haakisid tehes üsna oma esimeste jälgede juure tagasi ja jääb siia puhkama. Niisugusel korral laseb ta küttil ilusasti enesest mööda minna ja kargab alles siis üles. Jälgi ajaja küttil näeb hulga vaeva kõiki jänese haakisid arutades ja leiab viimaks ometi tühja pesa eest. Sellest peasetakse kaunis kindlasti mööda, kui kaks ehk kolm inimest korraga ühti jälgi ajavad, milkorral mõlemad küttil jäljed sammu 10–20 oma vahele jätavad (kolmas küttil võib üsna jälgi mööda käia) ja selviisil jälgi mööda edasi kuni jänese asemeni lähevad. Hall jänes jääb harilikult kolmanda haagi järele puhkama, teeb seda aga vahel ka juba teise ja mõnikord neljanda haagi järel, kuna valge enamasti 3–5 haaki teeb. On lumi hästi sügav, siis kraabib hall jänes enesele vahest mitu sammu pika koopa lume sisse ja puhkab siis harilikult selle koopa viimases sopis. Krabiseb jalgealune inimese sammude all kuuldavalt, ehk on ilm hästi kõle, siis ei maksa sel viisil jänest püüdma minna, — ta kargab juba väga kaugelt üles; üksi pehme ilm on sarnaseks jahiks kohane. Tuleb ka seda ette, et jänes oma söödmaalt ära ei lähegi, vaid orasele puhkama jääb, kuid see on haruldane juhtumine; — üksi siis, kui lumi hästi sügav ja öösel paksu lund sadama hakkab, jääb iga jänes orasele puhkama. Läheb küttil sarnase orasevälja ligikonda ja vilistab korra hästi valjusti, siis pistavad kõik jäneseid kohkudes pead korraga koost välja ja vaatavad, kas hädaoht juba liginemas. Küttil nägi nüüd ära, kuskohal iga jänes puhkab ja võib neid jälgimööda kõiki ära noppida. Niisugusel korral ei pea küttil mitte otsekohe jänese poole minema, vaid tale nõnda liginema, nagu läheks ta jänesele sammu 30 mööda; alles siis kui jänesele sel kaugusel oldakse, võib küttil oma kursi otse jänese juure juhtida. Jänesele ligineja küttil ärgu vaadaku jänese peale, vaid tehku

nii nagu vaataks ta teisale ja pidagu teda aga kõrvalt vaadates silmas, sest iga lind ja metsloom kardab inimese silma.

Lõpuks olgu veel jänese nahavõtmise kohta öeldud, et nahk tuleb umbselt maha võtta; sellega peab kaela juurest peale hakkama, muidu saab tagumiste reite tarvitav liha karvaseks ja neid peeneid karvu ei jaksa ega näe sealt ära noppida, kuna nad liha söömise juures nähtavale tulles isu ära ajavad. Nahavõtmiseks riputatagu jänes peadpidi varna, lõigatagu kaela ümbert ja rinna eest nahk läbi ja hakatagu siit nahka tahapoole umbselt maha kiskuma. Käpad löödagu kirvega peenest säärest saadik maha ja kuivatatagu kaunis järsu sooja käes ära, et nende karv lahti ei läheks; nendega on hea saapaid määrada. Nahk, karv sissepoole, topitagu kuiva põhku tungil täis.

4. Kevadine jaht.

Kevadise jahi alla langeb luige-, metshane- ja pardijaht. Luike (wilder Schwan, Singschwan, лебедь, *cygnus musicus*) lastakse niihästi juhusliselt lennust, kui ka ligi hiilides ehk juure pettes, veest ja jää ääre pealt. Hakkab kevadel meri lahti minema, siis hoiavad luiged alati ennast kindla jää ääre ligikonnas, ronivad ka sagedasti veest välja jää ääre peale, kuhu neid vahest lugemata karjad kokku koguvad. Iseäranis armsad on neile kevadel madalad merelahed, nagu neid Hiiumaa ja Saaremaa ümbruses, nimelt Saare- ja Muhumaa vahel leidub; aga ka Kloostri ja Riude vaheline suur luhapealne on oma kevadise linnurikkuse poolest kuulus. Kütid valmistavad omale puust luige kujud ja ahvatlevad luikesi nende kujude varal sinna asuma, kuhu see kütül soovitav on, ja lasevad siis kujude juurest luikesid. Ka ehitavad luigekütid enestele valgeksvärvitud jääpanga moodi paadid, milledes nad kurjaaimamata luigele liginevad ja neid maha lasevad. Harilikult lastakse luikesid hästi jämedate haavlitega ja sihitakse sel korral oma saagile pähe. Oldakse nimelt arvamisel, et kuul luike ei tapa ja kui kuul tiivaluid ei purustanud, ta läbilastult veel mitu versta edasi lendab, kuna tugev haavel ta peast, tiivast ja kaelaluust küllalt läbi lööb. Varasel kevadel on luige lihal hülgerasva lõhn ja maik juures, mis hapu piima sees seistes mõne päeva jooksul ära kaob. Luike ei kitkuta, nagu teisi lindusid, sulgedest puhtaks, vaid luigel võetakse nahk ära (alt lahti lõigates). Luige nahkasid (muidugi kõige sulgedega ära võetud) ostavad linnas köösnerid ja maksavad vana valge luige naha eest head hinda (noor luik on esimestel aastatel hall).

Metshanejaht. Harilikult lastakse metshaned (Wildgans, Graugans, дикий гусь, *anser ferus*) lennust, aga ka kõrre põllult, kus nad söömas käivad, võib neid lasta. On suuri,

lagedaid põldusi ligikonnas, siis lendavad haned iga hommikul sinna sööma. Ei ole siit mõni madal, lage ja laukane soo kaugel, siis käivad nad öösel seal magamas. On asi nii, siis võime kolmes kohas hane lasta: 1) põllul, kus nad söömas käivad; 2) soos lauka aukude juures, kus nad magamas käivad ja 3) nende kahe koha vahepeal lennust. Rahnamaadel käivad haned ööseks väikeste tühjade saarekete peal; neid võib öhtul siin oodata, ehk ka siia ja siit tulles lennust lasta. Tahetakse hane põllult lasta, siis tehtagu sinna juba enne hanede väljatulemist harkide peale tugenevad õlgedest onnikesed, kuhu kütt alla mahub ja tal veel ümber pöörmiseks ja püssi seadmiseks ruumi jääb. Pealt olgu need onnid sedavõrd hästi kinni kaetud, et ülelendaja hani kütti onnis ei näeks. Neid onnikesi tehtagu 3–4 tükki. Kütt pugegu juba väikese valge ajal ühte onni ja oodaku siin hanede tulekut. Hommiku vara tulevad üks ehk paar hästi suurt hane siia ja uurivad selle koha risti ja põigiti üle lennates hoolega läbi. Ei leia nad siit midagi kahtlast, lähevad nad jälle minema, et peagi suure salgaga — kelle maakuulajad nad olid — tagasi tulla. Esimesi hanesid ei pea iial lastama: esiteks on nad väga vanad ja kõva lihaga loomad, — teiseks jääb siis küti ümbrus terveks päevaks hanedest tühjaks. Saavad haned aru, et neid ühest onnist lastakse, siis hakkavad nad sellest eemale hoidma. Märkab kütt seda, siis asugu ta teinekord teise onni valvama. Leotatud kaerte abil võib kütt metshanesid ka teatava koha peale kokku koguda, et siis seda võimsamalt neid korraga tabada. Harukordadel peaseb kütt ka kraavi põhjasi ja kiviaia taguseid mööda roomates hanedele laskmise kauguseni, kuid see ei ole naline töö.

Tahab kütt sohu laukade juure valvama minna, siis jõudku ta juba pool pärastlõunat sinna, valmistagu omale sugu varju ja jäägu hanede tulekut ootama. On laukasid vähe, siis kogub sinna öhtuks palju hanesid kokku. On kütil teada, kust küljest suurem hulk sinna tuleb ja on kütt hea lennust laskja, siis võib ta seda siin julgesti teha, — siia ei saada haned maakuulajaid ette ja ühele lastud parvele järgneb jälle uus. Viimaks võib veel oodata kuni haned lauka auku maha laskuvad ja siis neid seal vee pealt lasta katsuda. Siin on lastud hanede kättesaamisega sagedasti täbar lugu ja nõuab öhtuses ämaruses suurt ettevaatust ja kohtade täielist tundmist, kui kütt kogemata jääkülma vee ja soo muda sees siperdamise ja isegi uppumise eest peaseda tahab.

Viimaks võib hanesid lennust lasta. Selleks hoidku kütt ennast jälle kas lauka aukude ligidale, kust haned hommikul üles tõustes madalalt põldude poole lendavad, — ehk mingu põldude poole ette ja katsugu ennast aja, kivi, kraavi ehk põõsa abil nii hästi kui võimalik varjata. Ühe asja peale pean veel tähelepanu juhtima: hanel on väga terav silm, sellepärast peab varitseja kütt ennast liigutuste eest hoidma ja millgi tingimisel liginevatele hanedele otsa vahtima. Mustjashallid riided ja samakarva peakate on selleks jahiks kohased. Hane lask-

miseks võetagu jämedamaid haavleid, aga mitte just kahte viimast numbrit.

Peale kirjeldatud jahiviiside võib luigele jääd mööda ja metshanele maad mööda hobusega juure minna. Juure sõites ärgu vahitagu lindudele otsa ja laskja karaku laskmise silmapilguks ree ehk vankri (häda korral) pealt maha.

Metspart (Stockente, Wildente, дикая утка, *anas boschas*). Kevadine pardijaht on nii lihtne, et siin iseäralisest jahist peaaegu juttugi ei või olla; ehk olgu siis, et me ka partised kujudega ligi meelitame, ehk laskja ette ajame. Kujusid tarvitatakse jõgedes, järve- ja merekallastel, ojades ja loikudes. Kuju pandakse nähtavasse kohta vette (kiviga ankrusse, et tuul ja vesi seda ära ei viiks). Kütt ise asub parajasse kaugusesse varjulisse kohta ja ootab siin kannatlikult partide tulekut. Partide küti ette ajamine on jõgedes väga hõlbus asi. Kütt peidab ennast jõe kaldale kuhugile ära, aga ajaja läheb suures ringis partidest mööda, jätab need küti ja enese vahele ja hakkab ennast partidele nii kaugelt näitama, et nad veel lendu ei lähe, aga siiski ei taha part ennast inimesele näidata ja hakkab nüüd sellest ligikonnast eemale sõudma, tuleb aga sealjuures kütile ikka ligemale, kuni ta küti ette jõuab.

5. Mängujaht.

See on üks kõige huvitavamatest ja suurepäralisematest jahtidest. Kevadise mängujahi aineks on peaasjalikult metsise- ehk mõtuse- ja tedremäng.

Metsis (Auerhuhn, глухарь, *tetrao urogallus*) on meie maa kõige suurem metskana; vana metsise kukk kaalub kuni 16 ja isegi rohkem naela, ta on meie lindude hulgas sedasama, mis põder metsloomade hulgas. Suured männimetsad ehk laaned on ta alaliseks asupaigaks. Mänd on see puu, mis teda talve läbi oma okastega toidab ja mille oksa peal ta ka oma kosjajuttu vestab. Vana Eesti kütt ütles: metsis laulab Maarjapäeva hommikul esimest ja Jüripäeva hommikul viimast korda. Umbkaudu on see ka õige. Läheb ilm vara soojaks, siis on ka linnul peagi Maarjapäev käes, kestab külm talvine ilm kõikumata edasi, siis tuleb linnule ka Maarjapäev nädalat 2—3 hiljem. Kõige varem olen mina 10. märtsil metsist mängu pealt lasknud, aga kõige hilisem mängult laskmise päev on minu teada 10. mai olnud. Metsis tuleb küll juba veebruarikuul ilusatel hommikutel mängupaika, kõnnib siin mööda lund ja veab tiivu sedavõrd taga, et need suured kriipsud lume sisse teevad, milkorral ta ka laulu laseb. Aga kütti see mäng veel ei huvita, sest nüüd laulab ta harilikult peale päikese tõusu, kus valgus ja lume ragin ligipeasemise võimatuks teevad. Sel varajasel ajal tulevad üksi kuked mängule, et peaasjalikult pikkade ja ägedate võitluste järele otsusele jõuda, kellel siin metsise tõule

tähtsal kohal viibimise õigus on ja kes siit välja kolima ja kaugemale asuma peab. Oma mängu ehk laulu tarvis valib metsis omale mõne sooserva, künka ehk mäeselja välja, kus männik veel mitte väga pikk ei ole ja männiku all noort metsa ega muud rägastikku ei kasva. Seda väljavalitud mängukohta peab metsis nii kaua kinni kui vähegi võimalik; ainult alaline tülitus ja metsa maharaiumine sunnivad teda uue laulukoha otsimisele. Tuleb aga ka seda ette, et metsised üsna lageda soo ehk raba servas viimaste harvade ja üsna lühikeste mändide otsas laulavad. Niisugusel korral alustab metsis vara hommikul männakese otsas oma laulu, lendab siit õige pea maha ja laulab siis peasjaliselt ainult maas. Sagedasti tuleb ette, et terve ümbruskonna metsised isegi kuni 10 versta kauguselt ühel mängukohal käivad ja selviisil niisuguseid suuri mängusid sünnitavad, kus heal hommikul mitukümmend, kuni sada metsist mängivad. Leidub aga ümbruskonna metsades rohkesti mängukohaks sündsaid kohtasid, siis leiame iga paari versta pealt jälle väikse mängu, kus 1—5 metsist mängivad. Metsise suuruse kohta paistab ta asupaigal suur tähtsus olevat ja on harilik nähtus, et soomaade metsis ja ka teder arumaade omadest hulga kergemad on. Ladusaks mänguks nõuab metsis vaikset ja pehmet ilma, siis asub ta ülesse männi latva ja laulab seal peaaegu vahetpidamata kuni päikese tõusuni; on ilm aga liig vilu ja tuuline, siis laulab metsis pooles puus, teeb pikki vahesid ja jätab oma mõjuvamad toonid laulmata. Niipea kui ilmad selleks kohased, asub metsis puu otsa laulma ja siis hakkavad ka emad juba paari päeva pärast mänguplatsile tulema. Mänguplatsile tuleb metsis juba õhtul paar tundi enne päikese loojaminekut ja kui ilm hea, siis laulab mõnigi metsis juba õhtul niivõrd tavaliselt, et kütt tale ligi peaseb. Ei ole kütt metsise mängu peensustega veel täiesti tuttav, ehk ei tunne ta mängukohta, ta ulatust ja iseärsusi hästi, siis peaks ta juba kell 4 p. l. mängukoha arvatavasse keskk kohta asuma ja siin hästi varjatud kohal viibima, kuni ilm üsna pimedaks läheb; alles siis võib ta siit hästi tasa eemale hiilida. Siin varjatud kohal viibides kuuleb kütt vähemalt poole versta kaugusele iga metsise mängule tulemist, sest mängukohale tulles teeb metsis puu otsa asudes hirmust praginat, mis umbes niiviisi kõlab, nagu oleks mõni suur oksaline puu maha langenud. Niipea kui see puu otsa lendamise pragin lõpeb, teeb metsis rõhitsevat ehk kõhitavat häält, mida kuni paarisaja sammuni kuuleb; peale seda teeb ta veel paar korda heledat häält, mis nagu „tõkat“, „klõkat“ ehk „krõkat“ kõlab, ja siis hakkab ta väikse viivituse ja ümbervaatomise järele peagi männi okkaid nokkima ja sööma. See tegevus kestab tal ligikaudu päikese loojaminekuni, siis jääb okaste nokkimine ikka aeglasemaks, ja meie kanade kuningas laseb aegajalt oma „tõkat“ kuulda. On õhtu iseäranis vaikne ja soe, siis lähevad need „tõkat“ hüüded ikka sagedamaks, kuni neid viimaks ühtesoodu vahetpidamata 4—8 meile ette lauldakse: sealjuures lühenevad iga hüüde järele

nende vahed sedavõrd, et viimased 3—5 hüüet ilma vaheta ühes jorus kuuldavale tulevad. Kuid see ei ole veel metsise täieline laul. Senise häälitsemise ajal paneb metsis oma ümbruskonda iseäranis hoolega tähele ja kütt peab sel ajal igapidi surmavaikust pidama. Alles siis, kui sellele „laulule“ vahetpidamata teine salm järgneb, mis umbes nagu õige kärke saagimine kõlab, on kütil luba ennast liigutada ja linnule läheneda. Öhtul laulavad ainult mõned üksikud metsised ja ei kesta nende öhtune laul harilikult kuigi kaua, sellepärast soovitaksin ma neile küttidele, kes selles asjas veel täied meistrid ei ole, mitte püüdagi öhtul metsise alla minna, vaid seda hommikuks jätta, kus metsis tingimata paremini ja elavamalt laulab kui öhtul. Kuulasid kütid juba öhtul mänguplatsi üle, siis hiiligu nad alles pimeduse kaitse sealt ära kokkuräägitud kohale, mis paarsada sammu mänguplatsist eemal olgu, tehku seal tuli üles, võtku öhtuleiba ja viitku aega kuni ligi poole koiduni; nüüd hakaku nad hoolega kuulama, kas mõni väike metslind juba ei vilista, sest niipea kui esimesed linnu hääled kuulduvad, algab ka metsis oma laulu ja selleks ajaks peab kohale jõudma. Veel õigem on juba koidu hakatusel tulelõkke juurest lahkuda ja mänguplatsile minna. On mängukoht kütile hästi tuttav, siis hoitagu esiteks nende metsiste ligemale, kes kõige harvemasse metsa asusid; neile on siin pimeduse katte all mängu hakatusel kergem ligineda kui pärastpoole, kus ilm valgemaks läheb. Peale seda valitagu omale sarnane seisukoht, kus metsis koidupoole külge jääb, — pimedas paistab lind meile vastu koiduvalget taevast paremini kätte. Linnust peab kütt vähemalt 100 sammu kaugel seisma ja ta laulu hakatust ootama jääma. Siia tulema peab kütt ilma mingit häält sünnitamata ja peab siin oodates vakka kui vaim viibima. Peaks sel ajal kütile kõha peale tulema, mis ennast kuidagi alla kugistada ei lase, siis heitku ta ruttu puu taha otseti maha, vaotagu oma müts ehk kübar kausimoodi samblasse, nagu kübara sisse ja alles siis kõhigu. On metsis juba paar korda oma täie laulu ühes saagivate häältega ettekannud, siis võib kütt tale lignema hakata, aga võimalik on see ainult saagiva hääle vältusel, sellepärast ei tohi kütt enne neid hääli vähematki liigutust teha. Kuuleb ta aga nende hakatust, siis astugu ta võimalikult kiirelt 1—3 sammu (nõnda kuidas jalgealune seda lubab) edasi metsise poole ja jäägu alati mõlemad jalad kõrvu seisma. Saagiva laulu hakatuse kuulmist enne edasi astumist on sellepärast vaja, et metsis vahest oma „klõkat“ laulu küll täie hooga ära laulab, aga saagiva osa laulmata jätab. Astuks nüüd kütt sammu edasi, siis järgneks sellele linnu vait jäämine ehk koguni ära lendamine. Samasugune lugu oleks ka, kui kütt peale saagiva hääle lõppu veel astuks ehk ennast liigutaks. Sellest järgneb siis, et kütt ainult saagivate häälte vältusel liikuda võib, ei põrmugi enne ega pärast. Metsis ei näe ega kuule ainult niikaua, kuni ta saagivad hääled kestavad, enne ja pärast seda on ta tähelepanemine viimase võimaluseni ergul. Et lugu

tõesti nii on, näeme sellest selgesti, et metsis harilikult iga kord, kui kütt sunnitud on üle lagedama koha minema, millest ta ühe saagimise vältusel üle ei jõua ja siin seisatama peab, kohe oma ümbruskonnas muutust märkab ja omas laulus lühema ehk pikema vahe teeb. Hakkab metsis uuesti laulma ja läheb kütt nüüd lagedalt jälle puu taha varjule, siis järgneb kindlasti uus ja hulga kauem kestev vahe metsise laulus. Seda nähtust võime üksi sel viisil seletada, et linnul tema ümbruskonna pilt isegi nii täiesti meeles on, et ta mitte ainult inimese kuju vaatepiirile ilmumist ei märka, vaid ka selle kadumist tähele paneb. Sellest kõigest järgneb, et kütt metsise poole tõtates alati ennast varjata püüdku, muidu märkab metsis teda hämarusest hoolimata ja lõpetab oma laulu. Metsis mängib ainult siis hästi, kui ta erutatud ei ole, ja üksainus kõngust ärapeletamine võib metsise nii araks teha, et teda sel kevadel enam lasta ei saa. Iga vilunud kütt saab juba metsiste mängust aru, kas mängul harjumata kütid on käinud või mitte. Erutatud mängul ei laula metsis enam julgelt, teeb laulus pikki vahesid ja lendab puu otsast tihti nähtavasti ilma põhjuseta minema. Olen isegi seda näinud, et niisugune mäng, kus kõik puud metsiseid kui vareseid täis olid, noore asjatundmata metsavahi ja ta veel asjatundmatuma abilise läbi paari nädalaga nii ära lõhuti, et seal enam ükski metsis laulda ei julgenud. Ühte metsist mängust maha lasta ei ole miski kunst, aga kunst on juba see, kui me ühest mängust neid mitu maha laseme ja sealjuures ühtegi neist mängust ära ei peleta ega mängu ei riku. Metsise ligidale tulles peame hoolega vaatama ja ta hääle järele püüdma aru saada, kas ta puu otsas või maas laulab. Laulab ta maas, siis sünnib see ainult kas lume ehk mõne teise puhta (sookaertest vaba) koha peal; sel korral kõnnib ta lauldes edasi—tagasi. Laulab ta puu otsas, siis sünnib see alati männi otsas (väga harva haava otsas); on tal tugev ja sile oks jalgade all, siis keerutab ta ka seal natuke ringi, vastasel korral seisab ta täiesti vakka ja on teda hämaruses paksu männi ladva otsast sagedasti väga raske leida. On linnu jalgealune oks nõrgem, siis liigub see enamasti laulu ajal, ja mõnigi kütt on seda oksa linnuks pidanud; sellepärast oldagu laskmisega kannatlik ja ärgu ennem lastagu, kui lind oma kuju järele kindlasti äratuntud on. Laulmise ajal hoiab metsis oma toreda saba natuke kõrgemal ja poolringis lahti, tiivad hoiab ta pisut lohakil ja ripakil, kaela sirutab ta õieli ette ehk hoiab ka teinekord kaunis püsti. Näeb kütt seda kuju, siis alles olgu ta julge, et see tõesti otsitav lind ise on. Mida kaugemalt kütt metsist näeb, seda kergem on tal ennast linnu eest varjata ja tale tarvilise kauguseni ilma nägemata ligineda. Mida ligemale linnule jõutakse, seda suurem peab ettevaatus olema. Pikkade hüppesammudega metsisele ligineda on kore kirvetöö, selviisil hüpates juhtub jalg täie hooga maasoleva kuiva oksa peale, mis praksudes jala all murdub, mille kaja peale metsis seda- maid laulu lõpetab. Kütt aga on sunnitud üks jalg kaugel ees

ja teine pool sülda taga hinge kinni pidades taaruma ja vaaruma, kuni ta oma loomuvastase seisaku pärast väsib ja istukile või põlvili vette vajub ja oma liigutusega metsise ometi minema peletab. Sellepärast liginetagu metsisele ainult eelpool kirjeldatud võimalikult kergel ja kärmel sammul ja jäädagu ikka kõrvutiseisvate jalgadega seisma. On maapind puhas ja kõva — nagu talvine tee mõne seljandiku peal — siis võib vilunud kergejalgne inimene korraga 4—6 sammu edasi jooksta, — ärgu aga seda harjumata mees järeltegema mingi, — kuna pehme soo sees mõnikord terve laulu aeg selleks ära kulub, et oma tagumist jalga soost välja saada.

Harilikult asuvad metsised sel viisil paarikaupa lauluplatsile, et nad üksteise häält kuulevad; niisugused võistlejad vennad laulavad siis ka alati elavamalt, kuna üksik lind ikka ettevaatlikumalt häälitseb ja omas laulus pikemaid vahesid teeb. Kõige elavamalt ja vahetpidamata laulab siiski iga metsis siis, kui ta võistleja võimalikult ligidal on; aga ka emametsise hääl elustab isalinnu laulu märksa. On silm ämaras valguses metsise kindlasti ära tunnud, siis ärgu tötatagu kohe laskmisega. Esiteks kaalutagu hoolega kaugus ära ja ärgu lastagu kaugeemale kui 30 sammu peale, teiseks pandagu hoolega tähele, midapidi lind meil ees seisab; mõnigi hädaline pauk on linnul tema suure saba toredust rikkunud, kuna lind tervelt aga poole sabaga minema peasis. Sagedasti juhtub, et metsist enne ei nähta, kui tale juba 10 sammu peal ligi oldakse; niisugusel korral ei pea tale enam keha pihta sihtima, vaid pähe ehk kaela pihta, muidu laseksime terve linnu puruks. Soovitav on metsise mängule kahesuguseid padruneid kaasa võtta: ühes rauas olgu ligidalt laskmise tarvis tugevate noorelinnu haavlitega laetud padrun, teine raud, mis kaugemalt linnu keha pihta sihtimiseks määratud, olgu kaunis jämedate haavlitega laetud. Olgu veel tähendatud, et ükski õige kütt metsise peale õnnepauku tegema ei lähe.

Metsise mängule minnes pangu kütt endale lühikesed*), maapinna ja puutüvide karva riided selga ja samakarva kübar pähe. Mida valgemaks ilm läheb, seda ettevaatlikum peab kütt olema; ta peab nüüd metsisele koidupoolt küljest ligineda püüdma, ehk liginedes metsa paksemat kohta varjamiseks tarvitama. Rikkumata ehk erutamata mängul võib kütt ühe hommikuga — kui jalgealune mitte suuri takistusi ei tee — 3—5 metsist lasta. Mänguplatsilt läbimines hoidku kütt ennast ikka rohkem allatuule, et tuul tale metsise laulu häält ennem kätte kannaks. Kõndimine sündigu nii vaikselt, et sealjuures mingisuguseid häält ei sünni. Mänguplatsil kõndija kütt lugegu ikka oma samme ja seisatagu iga 60—80 sammu järele paar minutit, mida ta kõige teravamaks kuulamiseks äratarvitagu. Kuuleb kütt kaugelt metsise mängu, siis mingi ta kaunis kergesti ja kärmesti ilma mingisugust häält sünnitamata nii kaua met-

*) Pikkade riiete hõlmad paneb tuul kergesti lehvima ja see liikumine paneb kuke laulu vaikima.

siis poole, kuni ta linnust veel 150—100 sammu eemal on; siis alles hakaku kütt metsise laulu tähelepannes edasi hiilima, kusjuures, nagu juba nägime, ainult saagivate häälte vältustel liikuda tohib. Õige metsisekütt laseb metsist ainult märtsikuul ehk mängu hakatusel ja ei lähe neid mängu lõpupoole enam tülitama. Mängu hakatusel laulavad peajasjalikult vanad kuked, kes üksteisega kangesti võistlevad ja iga noorema kuke mängu-platsilt minema peksavad. Need vanad kuked ei ole aga kuigi head kanade hoidjad, pealegi ei anna nad üksteisele selleks mahti, mille tagajärjel kanad „leseks“ (ilma poegadeta) jäävad; sellepärast loetakse küttide ringkondades nende kõigeesemalt mängima hakkavate kukkede mahalaskmist otse tarviliseks ja soovitavaks, mislābi siis noorematele kukkedele mängule peasimine võimalikuks tehtakse. Juhtub kütt mänguplatsilt suurt, sagedasti korduvat parinat kuulma, siis teadku, et seal kaks kukke tülitsevad. Ei ole see kütist üle 200 sammu kaugel, siis katsugu kütt nii ruttu kui võimalik sinna peaseda, sest need vaenulised vennad ei kuule ega näe nüüd enam muud, kui oma vastast, ja kütt võib siin kui *tertius gaudens**) nende tüli lõpetada. Peaks aga riiumürin enne küti sinnajõudmist lõppema, siis ärgu kütt enam edasi tormaku, vaid tehku seda jälle targu ja hoolega ettevõadates ja kuulates, sest sagedasti laheneb tüli sellega, et üks tülitsejatest puu otsa len-dab, kuna teine maha laulma jääb. Selkorral laulavad küll mõlemad kuked hästi ja ladusasti edasi, aga ammugi mitte nii, et neile teisiti kui nende laulu kohaselt ligineda võiks. On kindlaid juhtumisi teada, kus riidlejad metsisekuked palja käega kinni võeti.

Kui metsistel terves ümbruskonnas mänguplatsiks sündsät männikut saadaval ei ole, aga kõva ja sileda pinnaga kõrge raba neil käepärast on, siis asuvad nad vahest sinna üsna la-geda raba peale mängima. Niisugusel korral on neile ligi-peasimine hariliste küti kavaluste varal võimata ja peab uusi abinõusid leidma. Üks abinõu ongi olemas, mis meid ka sel kriitilisel korral sihile viib. See abinõu ei ole midagi muud, kui üks soo- ehk rabamänni paks latv. Niisugune tihe ja paks männi latv lõigatagu kolme jala pikkuselt maha, võetagu kätte ja mindagu seda latva oma ees hoides võimalikult otse laulvale metsisele 150—100 sammu peale ligi, alles siis hakaku kütt linnu laulu tähelepannes ainult saagivate häälte kestvusel edasi minema, kuni ta linnule 30 sammuni läheneb, siis üheainsa saagiva laulu ajal laskevalmis püss korraga palge ja lind mahal Mida pikemalt männi ladval pakse oksa küljes on, seda pare-mini varjab ta meid ja seda vähem on meil tarvis ennast kumardada; tarvis ainult teda käega tugevasti kinni hoida, et ta võimalikult vähe kõiguks ja vanguks.

Ei peaks vist tarvis olema meelde tuletada, et metsise-emade laskmine niisama ilge ja toores tegu on kui tiine pödralehma ja hirvekitse laskmine.

*) Rõõmu tundja kolmas.

Tedremäng. Tedre- (Birkhuhn, тетерька, *tetrao tetrrix*) ja metsisemängul on suur hulk sarnadust; mõlemad linnud hakkavad umbes ühel ajal kevadel ja ka hommikul mängima, kuid vahe on selles, et teder kuni päikese tõusuni maast laulab ja peale seda alles puule lendab, aga metsis seda ümberpöörduvalt teeb ja peale päikese tõusu emaga seltsis mänguplatsilt ära lageda soo peale maha lendab, et seal paarimist ette võtta. Tedrekukk valib oma mängukohaks metsaäärsse lageda põllu, mõne suurema lageda heinamaa või kõrgema lageda raba. Ka tedrekukk tuleb enamasti õhtul mängule, aga laulab niisama nagu metsiski õhtul halvasti ja läheb pimedal algul harilikult lähedale metsa magama, kus ta poolkojude ajal juba „sihkulaskma“ hakkab. See „sihkulaskmine“ läheb ikka elavamaks, peagi tulevad ka „kudrutamise“ hääled kuuldavale ja varsti ilmuvad esimesed kuked suurele mänguplatsile. Mängu algul ei tule veel emad mänguplatsile, siis müravad alles kuked seal isekeskis. Ka siin lüüakse mänguplatsile jäämise õiguse eest veriseid võitlusi, kuna noored kuked eslotsa sellega leppima peavad, et neile luba antakse mänguplatsi ligikonnas vaiksete pealtvaatajate osa etendada. Märtsikuus ja aprilli algul kudrutavad tedred vähem ja lasevad rohkem sihku, lendavad ühest kohast teise, ajavaad üksteist taga ja riidlevad rohkem; emade mänguplatsile ilmutamisega muutub lugu: ehk ka nüüdki veel tülitsetakse ja sihku lastakse, kuid kudrutatakse juba siiski rohkem ja kudrutavad nimelt vanemad ja tugevamad kuked, et sellega õrnemat sugu ligidale meelitada, — ja niipea kui see ligikutsumine on õnnestanud, siis kudrutatakse alles vahetpidamata. Kudrutamise juures sirutab kukk oma kaela pikali ettepoole välja, ajab suled kohevile, laseb tiivad ripakile ja lööb oma liira (kandli) moodi toreda saba poolringis laiali. Isegi väike kudrutav tedrekukk oma punetava harjaga on nüüd paarimise eel ilus küllalt, et päris rõõm teda vaadelda. Lendab üks tedrekana kukkede hulka mänguplatsile, siis kuulutab ta seda oma meesterahvastele valju naagutamise läbi, mille peale kõik ligikonna kuked sihkulaskmisega ja lühikese üleslendamisega vastavad. Kui me nüüd neid mitmesuguseid tedremängu häälesid hoolega kuulame, siis leiame, et ka siin omad suured vahed on: kudrutamises kuuleme, et üks kukk seda vahetpidamata edasi ketrab, kuna mõni teine selles lühemaid ja pikemaid vahesid teeb ja sagedasti ka veel sihkulaseb. Sellest otsustab kütt üsna õieti, et esimesel kukel kana üsna ligi on, kuna teine ilma kanata on. Peale seda kuuleme, et üks kukk jämedama ehk madalama häälega kudrutab kui teine, ja et esimese kuke üksik laulusalm pisut pikem on kui teisel; selle järele otsustame siis, et esimene laulja vana ja teine noor kukk on. Sihkulaskmises kuuleme veel suuremaid lahku minekuid: üks kukk teeb seda nagu raputades, kurja kähiseva ja isegi krääksuva häälega, kuna teine seda pehme susinhäälega teeb; ka siin võime julgesti ütelda, et esimene neist vana, julge riiukukk on, kuna teine on noor ja arg. Ka emateder

teeb kahesugust häält: üks neist on vali naagutamine, kuna teine, mida harukordadel kuulda saame, nimelt kui kana ja kuke vahe kuni 100 sammu ja vähem on, mida kana siis kuke juurekutsumiseks tarvitab, — hästi nõrk soiguva hüüde ja tasase naagutamise segu on. Neid üksikute kanade hääli üks-teisega võrreldes leiame, et siin vahed peajaslikult hääle kõrguses ehk madaluses seisavad; selle järele võime otsustada — ja otsustab ka kukk — kas meil vana või noore kanaga tegemist on, sest vana kana hääli on alati jämedam kui noorel.

Tahab kütt oma ahesande kõrgusel seista, siis ei pea ta neid häälte vahesid mitte üksnes hästi tundma, vaid peab isegi igat üksikut häält kõige karvapealsusega järelteha võima. Ei oska kütt tedre hääli järelteha, siis ei maksa tal tedremängule minnagi, ehk ta peaks siin ootama kuni mõnele kukele meelde tuleb tale laskmise kauguseni ligineda; see kütt vaid, kes kutsuda oskab, just oma kutsumise osavuses kõige suuremat löbu leiab. Ainuke võimalus tedre hääle õigeks järeldamiseks on meil just tedremängul, kuna teise inimese hääle järele tedre hääle äraõppimine ikka puudulikuks jääb ja kirjelduse varal neid õieti omandada täiesti võimata asi on. Iseäralist rõhku pangu kütt noore kuke ja noore kana järeldamiseks peale. Mängu esimesel poolel, kus veel emad mängul ei käi, on kõige lihtsam ja mõjuvam tetre noore kuke sihkulaskmisega juure kutsuda. Kuid seda sihkulaskmist ei pea kütt sugugi igakord kuke sihkumise peale kordama. Kukki lastagu enne 2—3 korda sihkuda, kui tale üks kord vastatakse. Mida kauem tedremäng kestab, seda keerulisemaks läheb asi kütile. Hakkavad juba kanad mänguplatsil käima, siis ei aita noore kuke viisil sihkumine enam hästi, peab oskama ka noore kuke viisil kudrutada, ja nimelt nõnda kudrutada, nagu noor kukk seda siis teeb, kui tal kana juures on; ühtlasi peab oskama ka noore kana kutsumise hääli järelteha; alles siis võib kütt mõjusalt tedremängul käia. Kuke kudrutamise hääli ei olegi nii raske järelteha, kui see esialgselt paistab, ka avaldab tedrekukk nende häälte asjus suurt sallivust ja lepib juba sellega, kui hääle kõrgus ja viis õiged on. Kudrutamiseks soovitatakse järgmiste sõnade võtmist: kudrukudrurrrrut, kudrukudrurrrrut, kudrukudrutkudrut. Ei ole ka vaja, kui kudrukudrurrrrut kolm korda korratakse — isegi teist järku võib ühe kudrut varal veel pikendada, mis-sugusel korral salmi teise poole sõnad kudrukudrut, kudrutkudrut oleksid. Kudrutamise ajal hoitagu mõlemad käed õnelt suu ees, et seeläbi hääli tedre hääle sarnasemaks muuta. Hoolsa harjutuse järel peab inimesel kordaminema ka tedre kuke lauluviisi kätteõppida, kuid seda laulu ei tohi kuigi valjusti laulda, ja nimelt siis mitte, kui kukk alla 150 sammu kaugel on — kõlab ju ka tedrekuke laul ligidalt nõrgalt ja tumedalt. On ligikutsutav kukki veel paarsada ja rohkem sammu kaugel, siis võib teda noore kuke mõlemate häälitsemise viisidega ja kana valju hüüdega ligemale ahvatleda — on ta aga juba saja sammu kaugel ehk veel ligemal, siis tehku kütt

ainult veel ematedre tasaseid hääli. Ematedre hääle kohta olgu niipalju veel tähendada, et kütt valju naagutamise eeskujuks kõige kõrgemaid ja heledamaid hääli valigu, ka ei ole see miski viga, kui küti hääli tedre häälest veel sugu heledam ja kõrgemgi on. Peaaegu sedasama peab ka ematedre tasaste ja nõrkade kutsumishääle kohta ütleva. Võiks veel juure lisada, et täiskasvanud meesterahva hääleelundid neid hääli üleliig tase ja üleliig kõrgelt sünnitada ei saagi.

Nõuab kudrutamine juba suure hulga harjutust, aga ematedre hääle järeltegemine nõuab seda veel kümme korda rohkem, ja ärge ükski kütt veel ahastagu, kui paariaastase harjutamise järele veel pooled tedrekuked tema hääle ehtsuses nähtavasti kahtlevad. Madala ehk jämeda häälega mehed ja kõik need, kelle hääli sugu kõriseb ja kes sagedaseks kõhatuseks tarvidust tunnevad (suitsu allatõmbajad), ei saagi ematedre hääli ka kõige hoolsama harjutuse varal hästi järelteha. Ükski inimene ei tunne niisuguste kõrgete ehk peente — ja siiski tumedate, nagu maa alt tulevate — ninahääle tegemiseks igapäevases elus vajadust. On siis ka täiesti arusaadav, et selle hääle sünnitamise elundid igal inimesel täiesti väljaarenemata on, — ei või siis ka teisiti ollagi, kui et aastad nende tarviliseks arendamiseks ära kuluvad. Sihku võib tedrele veel puuduliselt ette teha, kudrutamine jääb ikka puuduliseks, kuid tedrekukk lepib siiski sellega; aga ema hääle tundmises avaldab ta niisuur peensust, et ta ühtegi viga siin andeks ei anna. Nagu kõigest sellest selgub, ei ole ematedre hääle järelaimamise pearaskus selles, et nende muusikalisest kokkuseadest aru ei saada ehk neid ei suudeta meeles pidada, vaid just selles, et kurk neid hääli järelteha ehk sünnitada ei suuda. Sellepärast siis peame just kurgu peale pearõhku panema ja alati kurku nende hääle sünnitamises harjutama, teatavaid kurgumuskleid väsimuseni ja tüdimuseni pingutama, enne kui sihile jõuame.

Tähendatud olgu veel, et ka tedrekukk samati nagu metsiki oma mängu ajal ei kuule ega näe; nagu metsis oma mängu vaheaegadel ja „tõkat“ laulu ajal teraselt ümbervaatab, nõnda võtab tedrekukk omale ümbruskonna pildi sihkulaskmise ajal. Sellel asjaolul on juurekutsuja küti kohta suur tähtsus: kutsub kütt kukke ematedre tasaste hüüetega ligi, siis tuleb ta vahetpidamata kudrutades lähemale, siis võib kütt omale ka kõiksugu vabadusi lubada, — kutsutakse teda aga isa ehk kuke häälega, siis ligineb ta sagedasti üleskarates ja sealjuures tiivalõökide kohaselt sihkulaskmise hääli väristades ehk tremoleerides. Sarnastel kordadel on tale ühest ainsast silmapilgust küllalt, et kogu silmaringis kõik korraga ära näha; sellest järgneb, et kuke häälega juure kutsuja kütt hoolega ennast varjama ja iga liigutuse eest hoidma peab, et kukk teda enne aegu ei silmaks. Peaasi, mida kütt kõige suurema hoolega ligineva tedrekuke eest varjama peab, on nägu ja nimelt silmad. Otseti maas lamavast kutsujast võib kudrutaja tedrekukk põigiti üle ronida, ilma et tal oma jalgealuse iseloomu kohta

vähematki aimdust oleks, aga kõige lühemaajaline vaade inimese silma sunnib teda sedamaid ära lendama. Kesk mängu ajal tulevad niisugused kuked hõlpsasti ema hääle peale ligi, kellel ema juures ei ole, aga kes siiski hästi kudrutavad. Sel ajal tuleb kukk veel kell 7, kus päike ammu kõrgel, päris hästi õige kutsumise peale ligi; kuid ärgu kutsutagu tedrekukke pikka rohtu ja paksu võsastikku ja rägastikku, sinna ta iialgi healmeel tulla ei taha, kuna üksikud põõsad teda ligitulemast sugugi ei keela.

Üksipäini jahil käia on üldse õudne ja igav, tedremängus seda enam peaks ikka kahekesi käima, kus üks kütt tetri juure kutsuks ja teine neid mahalaseks; neil kordadel peaks mõlema küti vahe umbes 20 sammu olema. Ka tedremängul peksavad vanad kuked noored mänguplatsilt minema, mispärast soovitav on, et juba mängu hakatusel nende vanade kurjade ja kadedate isandate arvu vähendatakse.

On kütt endale tedre mänguplatsile onni teinud, mis teda tedre terava pilgu eest varjab, ja on onn niivõrd avar, et seal istuda ja ümberpöörda võib, või isegi 2 inimest sinna ära mahuvad, siis võivad tedremängul äraviidetud varased hommikutunnid jahilõbu ja looduseilu ühenduse abil terveks eluajaks unustamata mälestusse jääda.

Tedre laskmiseks tarvitagu keskmiste numbrite haavleid, liig peened haavlid ainult vigastaksid ilusat lindu, ilma teda surmamata ja väga jämedate haavlite vahelt võiks kukk puutumata läbi peaseda. Kütid, kellel kolmeraudne püss on, võiksid tedrekukkesid kuuliga lasta.

Kordame veel: mängu hakatusel kutsutagu rohkem noore isa häälega, mängu keskel kutsutagu rohkem ema häälega, kuna mängu lõpupoole, kus emad juba haudumas, üksi ema häält kutsumiseks tarvitagu. Peetagu meeles, et iga üksik kukk ennem kutsumise peale ligi tuleb kui hulgan. On üksikul kukel ema juures, siis tehtagu tale võimalikult ligidalt noore kuke häält, on ta aga üksi, siis avatletagu teda noore kana häälega. Kelle kutsumine puudulik, see võib ligiavatluseks tedre kuju kaasa võtta, mida ta mõne tolli pikuse pulga otsa sammu 20 oma ette künka ehk mätta otsa maha pangu. Mängu hakatusel, kus rohkem kuke häälega kutsutakse, tarvitagu kuke kuju, kuna pärastpoole ema kuju selleks kohane on.

Korppiitsakajaht. Ka seda jahti peame kevadiste linnu mänguaja jahtide hulka lugema. Korppiitsakas (*Waldschnepe*, *вальдшнеп*, *кулик*, *scolopax rusticola*) on üks suure pikknokkade perekonna liigetest nagu koovit ehk koovitaja, hallika pikknokk, möhitaja ja teisedki on. Meie maale ilmub korppiitsakas niipea kui lompide ja lohu kohtadelt jää kaob ja sarnaste kohtade maapind juba pealt paar tolli sula on. Päeva ajal elab korppiitsakas kevadel suure paksu metsa all rabades ja pilliroo rägastikkudes, kust ta märtsist kuni juunikuu alguni ilusatel vaikesel õhtutel lendu läheb ja heinamaa ja raba servasid mööda metsalatvade kõrguselt ümberlendab, sealjuures

sagedasti oma laulu kuulda lastes, mis vähemalt 300 sammu peale kuulda on ja järgmiselt kõlab: korr, korr, — korr, korr, korr — piits, piits. „Korr“ häält teeb lind vaikselt soojal õhtul õige sagedasti ehk minekümne sekundiliste vaheaegadega, kuna „piits“ ehk „piits, piits“ hüüet aiva harva kordab. Harilikult lendavad korripiitsakad õhtuti oma väljavalitud kohtasid mööda ümber; on kütil need kohad teada, siis asub ta sinna mõne noore kuuse või madala paksu pöõsa varju varitsema ja püüab siit iga möödalendajat korripiitsakat oma surmariistaga tabada. Loetakse juba heaks korripiitsakajahi kohaks, kus kütt ühel ilusal õhtul 3—5 pauku teha saab; on aga ka niisuguseid kohti, kus üheõhtune paukude arv kuni paarikümneni ulatab. Korripiitsakas on väike lind, kes oma pikkade tiivade tõttu lennates palju suurem paistab, kui ta tõepoolest on, sellepärast lastagu teda õige peente haavlitega, muidu peaseb ta haavlite vahelt tervelt läbi. Kellel võimalik, võtku omale linnukoer korripiitsakajahile kaasa, kes tal hämaruses risu ja prahi sekka mahalastud lindu ülesotsida avitab; koer peab aga siin vagusalt pöõsas ehk pöõsa all puhkama, muidu peletab ta linnud eemale.

6. Tetre kujudelt laskmine ja vankrijaht.

Need on kaks iseäralist jahiviisi, mis oma osa huvitust pakuvad, aga ka oskust nõuavad. Tedrekuju on järelehtnud teder, mida teistele lindudele nähtavale kohale üles seatakse, et teised tedred ta juure lendaksid, kus kütt neid parajasti ootab. Need kujud tehtakse harilikult riidest ja topitakse hooliga takku ehk puuvillu täis. Kui marjad metsast lõpevad, siis hakkavad tedred ennast kaseurvadega toitma ja asuvad siis, kui ilm ja külm seda lubab, juba vara hommikul kaskede otsa urbi sööma. Näib, et linnud mõne kasesalga iseäranis oma karjamaaks välja valivad ja peaaegu igal hommikul siia sööma tulevad. Teab kütt kõike seda, siis paneb ta omad kujud just nende kaskede otsa ja jääb ise kaskede alla parajasse kaugusesse tetrede tulekut ootama.

Lähemalt vaadeldes ei ole kogu see asi mitte nii lihtne. Ei ole kujudel õige tedre suurus, karv ja seisak, siis võime tetrede ilmumist kaua ja ilmaaegu oodata. Kui keegi omale kujusid teeb, siis tehku ta neid vähemalt 2—3, nendest olgu suurem osa ehk isegi kõik kuke kujud. On harilik nähtus, et talvel kõik ühe metsa kuded ühte karja koguvad, — sellest näeme, et talvel kukk kuke juure hoiab; sellepärast lähenevad ka meie kuke kujudele ennem kuded. Nii ei ole kütil vaja emalindu lasta, mida ka ükski korralik kütt isegi lubatud ajal healmeel ei tee.

Tedrekuke kuju tarvis võetagu sinakasmusta villast riiet, sellest lõigatagu mõlemad kuju pooled välja, õmmeldagu mõlemad pooled seljapoolt kokku, siis järgnegu nokast peale alu-

mise külje kokkuajamine kuni kõhualuseni; sellele järgneku kuju ümber pööramine ja täistoppimine, millega jälle nokast peale hakkame. Noka, pea ja kaela täistoppimise juures oldagu ettevaatlik, ärgu venitatagu riiet palju (mitte väga tungil täis toppida), mislâbi need kehaosad liig pikaks ja peeneks läheks. Sellele riidest kujule paneme ühe varem mahalastud tedrekuke saba taha, mida kuivas ja palavas kohas hästi ära kuivatasime, õmbleme tale veel samuti ettevalmistatud tedrekuke tiivad mõlemale poole külge, harja õmbleme punasest villasest lõngast ja silmadeks paneme hästi tõmmukad klaasist pärlid, ja meie tedrekuju ongi valmis. Ei peaks meil tedre tiibasid käepärast olema, siis võime ka tiivanukkide kohad ja kesk tiivapealse valge villase lõngaga väljaõmmelda, et meie kujul kõik kaugemalt silmapaistvad tedre tundemärgid oleksid. Kuju kõhualuse jätame keskkohast umbes 1½ tolli pikuselt kokku õmb-lemata ja puurime sellest avausest kuju täite sisse otse ülespoole mineva augu, ilma milleta me kuju ülespanna ei saa.

On vähemalt 2 kuju valmis, siis võime nendega juba jahile minna. Kujud peavad alati võimalikult kõrgel seisma, et nad isegi tüki maa peale üle madalama metsa paistaksid. Selleks kõrgeleseedmiseks on kaks abinõu olemas: meie viime kujud ise võimalikult kõrgele puu latva, ehk me upitame kujud hästi pikkade ritvade otsas sinna kõrgele. Kase latva urvarikaste oksade vahele seatakse kujud nõnda seisma, nagu oleksid nad siin usina urvanokkimisega töös (mitte eest väga püsti, nagu vahiksid nad erutatult ja äralendamiseks valmis). Siis tulgu kütt puuotsast maha ja kohendagu enesele kuhugile paksemasse põõsasse asukoht, mida ta pea kõrguselt ja kõrgemalt võimalikult tihedaks tehku, et üleval lendav ja kaselatva asuv lind teda ei silmaks. On onn valmis, siis asugu kütt sinna sisse ja oodaku siin liigutamata ja vaikselt tetrede kujule tulemist. Veel parem on, kui onn juba eelmistel päevadel valmis tehti. Selgel ja päiksepaistelisel hommikul võib kütt iga 10 minuti järel kord sihku lasta. On aga tedred juba ümbruskonnas nähtaval, siis seisku kütt vait kui mutt omas koopas. Üks üllatav juhtumine võib siin küttele osaks saada, — et oodatud tetrede asemel korraga kanakull ta kujude kallale tuleb, sellepärast pidagu kütt kujusid alati silmas, et selle kutsumata külalisele silmapilk oma tinast palka anda.

Peab tunnistama, et see õige igav jahiviis on, sest see ei ole sugugi härmuldane asi, et tedred üldse tulemata jäävad ja kütt terve hommiku asjata ootab. Sellepärast ühendatakse seda jahiviisi mõne teisega: mõni teine kütt läheb ühe teise inimese saatel hobusega ja reega tetri ülesotsima. Kui ta nad leiab, siis ligineb ta neile alati nii, et tedred tema ja ülespandud kujude vahele jäävad. Ümbersõitja kütt katsugu tetretele ikka nagu möödaminnes ligineda ja ärgu sõitku iialgi otse tetrede peale, sest siis lendavad nad harilikult juba niikaugelt üles, et ta neid laskma ei ulata, kuna see poolringis liginedes aiva sagedasti korda läheb. Lendavad tedred eest ära, siis sõidab kütt neile

järele ja katsub neile jälle samal viisil ligineda, et ka ise laskma ulataks ja et nad üleslennates ikka kujudele ligineksid. On tedred viimaks veel ehk paarsada sammu kujudest kaugel, siis ärgu ajagu sõitja kütt neid sealt enam üles, vaid jäägu neist umbes sama kaugele seisatama ja seisku siin tetredele nähtaval kohal nii kaua, kuni nad siit aegajalt kujude juure lendavad. Kujude all valvaja kütt ärgu liiga rutaku ja üle 40 sammu laskma hakaku, sest teder kannatab talvel laengut palju rohkem ära kui suvel, ja mida külmem ilm, seda lähemalt peame tetre laskma. Kõige rohkem saab selviisil ühe kuni paari ruutversta suuruses metsas tetri kätte, kus nad endid eest ära peita et saa. Hobusega tetredele liginedes lendavad nad esimestel kordadel enamasti nii kaugelt üles, et ajaja neid laskma ei ulata, aga kui ülesajamine juba mitu korda kordub, siis harjuvad linnud sellega ära ja lasevad pärast paraja maa peale ligi. Pealegi on hobusega kujuleajamine sellepoolest jalgsi ajamisest kaugelt parem, et tedred hobuse eest üleslennates kaugemale ei lähe ja silmist ei kao, kuna nad inimese eest üleslennates alla poolt versta seisatama ei jää, enamasti aga veel kaugemale ja isegi kujudest üle lendavad. Tulevad tedred kujudele ja laseb siin kütt tetre, siis jäägu ta peale pauku võimalikult liikumata oma paigale, et ükski teder teda ei näeks, siis võib ta ühel joonel siit veel teise ja kolmanda tetre lasta, sest teder ei pane pauku kuigi palju tähele. Peaks siiski kõik tedred esimese paugu peale ära lendama, siis jäägu valvaja kütt ikkagi liikumata oma pesasse, aga ajaja kohus on nüüd jälle tetredele ette piirata ja nad uuesti kujudele tagasi ajada. Nägid aga tedred, ehk ka üksainuke nendest, esimesel kujudelkäigul siin kütti, siis lendab terve parv kujudest üle ja mööda, mõni kukk hüüab veel lennates „kuk-kirr“, aga siia kujudele ei asu need tedred niipea enam. Kui hobune pauku ei karda ja kutsar osav on, et ta põõsastesse kinni ei aja, järske pöörded ei tee jne., ja mõlemad kütid oma asja hästi tunnevad, siis võib sarnane jaht üsna saagirikkaks saada.

Teine üsna iseäralik jaht on n. n. vankrijaht. Kui sügisel esimesed külmad ööd linnud nii araks tegid, et nad juba koera enam välja ei kannata (ligi ei lase), siis võib kütt veel ainult hobusega ja vankriga mööda metsi sõites linde lasta. Vankrijahile minnakse päikese tõusu ajal, kus linnud oma toitu otsima lähevad. Sellel jahil võib nimelt tetri, metsiseid ja jäneseid lasta. Tunneb kütt metsa hästi ja teab ta, missugustel kohtadel linnud sel ajal elutsevad, siis võib see jaht üsna huvitavaks saada. On üsna uskumata, kui lähedale lind sel ajal laseb. Tuleb ette, et mõni kana üsna hobuse jalgu jääb, siis ajab ta kõik oma suled kohevile ja ronib pikkamisi nagu siil hobuse eest kõrvale, et kuhugile jäljeauku maha lõmutada, ja lasebki seal vankri samm ehk paar enese kõrvalt läbi sõita. Kukk on harilikult ettevaatlikum ja ei jää selviisil üsna jalgu; tema katsub juba kaugemalt põõsa taha peaseda, kuhu ta enast hoolega ärapeidab, ja kui kütt ka mitu korda ümber selle

põõsa sõidab, tetre ta siiski enam näha ei saa, sest ka see jookseb nüüd ümber põõsa ja hoiab hoolega põõsa enese ja kütü vahel. Niisugust ringijooksjat tetre võib ainult selviisil lasta, et kütt tasa vankri otsast maha libiseb ja hobusemees pikkamisi oma ringsõitu jätkab, selkorral ei pane lind vankrilt mahalibisenud kütti tähele ja hoiab ennast üksi vankri eest kõrvale ja tuleb selviisil laskmiseks valmisolevale kütile ette. See jahiviis nõuab silmalt suurt harjumist, sest harilik harjumata silm ei näe rohus ronivat kana, ei põõsa taha ärapeitvat kukke.

7. Põldpüüde juurekutsumine.

Kellel linnukoera ei ole, ehk kui püüd peale esimesi öökülmi koeraga enam ligi ei lase, siis võib neid veel juurekutsuda ja lasta. Põldpüü juurekutsumiseks tehku kütt endale järgmisel viisil ahvatis: võetakse tükk märga põit ja tõmmatakse see võimalikult ühetasaselt pinguli mõlemast otsast lahtise sõrmkübara jämedama otsa peale ja seotakse sinna peene ja tugeva nõoriga tugevasti kinni; siis pistetakse põie keskkoha nõelaga auk sisse, keerutatakse tugevast rullniidist kolmekordne nõör, tehtakse sellele hästi tugev sõlm otsa, pannakse see nõör nõela taha, pistetakse nõelaga ühest õhukesest aga kõvast $\frac{1}{4}$ ruuttolli suurusest papitükikesest selviisil läbi, et sõlm papist killu taha kinni jääb; siis pistetakse nõela abil see nõör põieaugust selviisil läbi, et papikild ühes sõlmega väljapoole põit jääb kuna nõör sõrmkübarast pikuti läbi ulatab ja siin künnapikkuselt ripub. Kui me selle nõõri hästi äravahatame ja siis näppude (pöidla ja sõrme) vahelt läbi tõmbame, siis sünnitab see samasugust sirisevat häält, nagu seda põldpüügi teeb. Mida kiiremalt me nõõri sõrmede vahelt läbilaseme ja mida kõvemini me tast sealjuures kinni peame, seda heledamaks ja peenemaks muutub sirin ja üsna lühikese harjutuse järele võime sellega päris õigeid põldpüü hääli järele teha. Kui me sügise õhtul (ka enne päikese loodet) ehk vara hommikul oraste ääres selle ahvatisega häält teeme, siis vastab püü meile peagi ja tõttab kiirel jooksul avatleja juure. On püü juba alla saja sammu liginenud, siis tehtagu harvemini häält, et püü rohkem otsides ligineks, mis läbi kütile laskmiseks rohkem aega jääb. On iseenesest mõistetav, et avatleja kütt ennast varjama peab, milleks iga põõsast kui ka iga viljarõuku jne. tarvitada võib.

8. Laanepüü avatlemine.

Sellega oleme niisama kunstlise kui huvitava jahi juure jõudnud. Ei ole naljalt teist looma, kelle jaht kütilt rohkem teadmist ja muusikalist kuulmist nõuab, kui laanepüü avatlemine. Aga see on ka põhjatu huvitav.

Nagu linnu nimi juba näitab, on ta suure metsa ehk laane elanik; iseäranis armastab ta paksu ja mitmepölist segametsa, ja nimelt niisugust, kus pika okaspuu metsa all noorkuuse-, kase- või lepatihnik kasvab, elab aga niisuguse metsa puudusel ka noores paksus segametsas üsna priskelt. Igatahes nõuab ta oma eluasemeks hästi paksu metsa; ainult septembrikuu ilusatel päevadel rändab vana isapüü vahel omast padrikust välja; siis leiame teda mõnikord karjamaa põõsastikkudest ja isegi põllult sarapuu ja lepa salkudest. Laanepüü elab harilikult paarikaupa ja see ongi meie maal kevadise laanepüü laskmise keelu põhjuseks; kuid katsed tõendavad vankumatalt, et isade puudusel mitmele emapüüle ühest isast jätkub ja ema üksigi suudab oma perekonda üleskasvatada. Kasvav laanepüü perekond hoiab õige kaua kokku, aga septembri alguks on see kokkuhoidmine kaunis lõdvenenud ja üksikud perekonnaliikmed elavad veel sedavõrd koos, et nad üksteise häält kuulda võivad. Sel ajal hoolitseb juba iga noor püü ise oma ülespidamise eest. Viimaks tuleb täieline lahkuminek, mil ajal ka vanad isapüüd oma perekondadest eemale rändavad (nagu ülemal nägime). Peale seda koguvad kõik ümbruskonna püüd, noored ja vanad, ühel ilusal hommikul paksu metsa ühe vähema lagendiku ümber kokku ja ilutsevad, vilistavad ja vuristavad siin ennekuulmata kombel. On see lustipidu, mis harilikult mõne tunni kestab, möödab, siis lendavad kõik püüd siit jälle minema, aga mitte enam ükshaaval, vaid igaüks oma tulevaastase kaasakese seltsis. Iga paar valib omale nüüd uue elukohta, peab seda elukohta kaunis kindlasti kinni ja kaitseb seda teiste naabruses elavate suguvendade ja õdede sissetungimise vastu suure südidusega.

Ehk küll püü keha ehituslaad (nokk ja küüned) nagu igaveseks rahupidamiseks loodud on, ei leia me looduses naljalt teist nii võitlusvalmis looma kui meie mets- ja kodukanad, nimelt aga meie laanetibuke, seda on (ka laanepüü langeb loodusteaduslikult kanade liiki). Kui see linnuke vähem võitlushimuline oleks, siis võiksid meie tühjad metsad nende hoogsast ja toredast lendamisest aiva vastu põrseda, aga just tema talt-sutamata võitlushimu on see nõrk külg, mis teda hukatusse viib. See igavene padrikuelanik ei ole aga päikese elustava paiste vastu sugugi tuim ja oskab ilma headusest kõigesuuremat lugu pidada; sellepärast leiame teda ka hilja sügisel ja vara kevadel päiksepoolt tihnikute servadest. Väga võimsalt mõjub ilma headus ja halbdus laanepüü elu ja kombe peale ja annab selleks seletust, miks me kord ühtegi püüd metsas ei näe ega kuule, kuna nad teinekord siin päris sagedaseks nähtuseks on.

Harva leiame teisi linde, kelle isase ja emase hääl ehk laul nii ühtemoodi oleks kui põld- ja laanepüül, kuid siiski on viimaste hääles ja lauluviisis hästi arusaadavad lahkuminekud. Isa hääl on alati hõbeselge ja terav „i“ ja alustab isapüü iga oma üksikut häält järsult, nagu algaks see hästi kõva

„t“ga peale, misläbi see hääl ikka nagu pikem ehk lühem „tii“ kõlab, kuna emapüü hääl mitte nii selge ei ole — vahest isegi sugu kähiseb — ja alati lamedamalt nagu „i“ ja „e“ segu kõlab; peale seda algab emapüü oma häält alati pehmemalt, misläbi tema hüüe nagu „bje“ kõlab.

Niikaua kui püüperekond koos elab, ei tule püü naljalt vilele, aga kohase ilmaga vastavad nad küll küti vile peale; juba perekonna lahkumise ajal hakkab noor püü (harukordadel) vile peale tulema, aga kõigeparemini tulevad püüd sel ilusal septembri lõpupoolsel päeval vilele, millal nad endale kaasat valivad. Kui kütt niisugusel korral meelt ei pea, siis võib jaht püüdele hävitavaks saada. Tuleb püüdele otse õnneks pidada, et seda väga harva juhtub, kus kütt neid pulmapidult leiab.

Juba veebruarikuul kuuleme püüsid ilusa ilmaga üsna rõõmsalt vilistavat; see vilistamine kestab vahetpidamata kuni poegade ilmumiseni, — ehk see haudumise ajal küll juba haruldaseks jääb. Aga ka sügisel tuleb püü soodsatel tingimistel niisama hästi kui kevadelgi vilele. Aja järele tuleb püü hommikul kõige paremini vile peale, sellele järgneb õhtupoolne aeg, siis lõuna ja viimaks öö, kus ükski püü vile peale ei vasta. Hommikul tuleb püü veel enne päikese tõusu vilele — peale päikese loojaminekut aga iialgi. Viie kraadi külmaga tuleb püü veel hädapärast vilele, kui teised tingimised kõik sellele päri on, kuna 10 kraadi sooja juba ta vileletulemiseks laisaks teeb. Olgu ilm ka kõigeilusam, on aga sealjuures põhja- ehk hommikutuul, siis on täiesti lootusetu ja mõttetu püüsid vilistada. Iseäranis armastab laanepüü lõunatuult ja lepib ka veel sellega, kui see natuke kõrvale, kuid ennem õhtu- kui hommikupoole kaldub. On lõunatuul hästi tugev, siis tuleb püü veel väga hästi vilele, kuid teeb seda siis harilikult sõnalausumata, milkorral kütt iseäralise hoolega ta lendamise vürinat tähele pangu. Ülihästi ja sagedasti ilma vastu vilistamata tuleb püü vilele, kui lõunatuulega vihm tulemas on. Võib isegi juba vihma sadada, aga püü tuleb siiski veel nii kaua vilele, kui mets alt veel üsna märg ei ole; — niipea aga kui mets alt märg on, ei tule ükski püü enam vilele. Niisama ei tule püü ka enam vilele, kui metsas väga palju vett on.

Peale nimetatud püü vileletulemise peale mõjuavaldavate olukordade on kütil veel mõndagi tähelepanna: ei pea sundima püüd üle lageda koha lendama — ta ei armasta seda teha, — ei pea teda ka harva ega alt lageda metsaaluse poole kutsuma, ega otse vastu päikest lendama avatlema; ka ei lenda ta healmeel allatuult. Need on olud, mis laanepüü avatlemise juures väga otsustavalt kaasa mõjuvad, kuid kõik need seisavad siiski väljaspool küti isikut, kuna aga nende nõuete hulk, mida kütt isikliselt täitma peab, sugugi vähem ei ole.

Et kütt laanepüüd üldse juureavatlema võiks, selleks on kõigepealt sellekohast avatist vaja, mida selle linnu vilistava hääle kohaselt harikult laanepüü vileks kutsutaksegi. Neid püü-

vilesid võib jahiasjade kauplustest osta, kuid seal on nende hääle puhtus enamasti puudulik; ka ei ole nende hääle kõrgus ehk peensus sagedasti õige, pealegi ei ole kaupluses võimalik neid vabas looduses proovida; selviisil võib hõlpsasti juhtuda, et see vile, mis kaupluse ruumides üsna õieti kõlas, metsas ometigi õiget laanepüü häält välja ei anna. Õigem ja soovitavam on siis, et kütt need viled ise omale valmistaks. Vile õieti hääldeseadmisega harjub kütt ka rohkem püü hääli järeltegema, ühes sellega harjub ka ta kõrv kõige vähemate hääle muudatuste vahel vahet tegema — milledeta püüvatlemine ikka puudulikuks jääb. Igal laanepüü kütil olgu alati mitu vileta kaasas; nendest viledest olgu mõned nõrgema ja veidi (1—2 häält) peenema häälega, teised tugevama ja samavõrd jämedama häälega. On ilm vaikne ja kõle, siis tarvitagu kütt nõrgema häälega vileta, kuna tuulise ilmaga tugevama häälega vileta; pealegi ei seisa üks vile kuigi kaua hääles ja hakkab seda ennem lubamata hääli tegema, mida vilum ilm on. Vilesid tehtakse kahesugusest materjalist: metallist — tinast ja hõbedast — ja kondist ehk elevandiluust. Kõigil metallist viledel on see halb omadus, et nad vilu ilmaga kergelt vett sisse koguvad, mislõbi nende hääli lirisema hakkab ja nad selleks koraks avatlemiseks kõlbmataks lähevad, — ehk neid kantagu alati kinnises soojas peos; pealegi ei saa hõbedast ilma kullasepa abita vileta valmis, kuna elevandiluust vile valmistamine treialil abi nõuab. Kõigest sellest järgneb, et harilikud kondist viled oma hõlpsama kättesaadavuse tõttu kõige kohasemad on. Parajat materjali kondist viled valmistamiseks pakuvad meile lindude sääre ja tiiva torukondid. Niisugusel kondil lõigatakse ehk saetakse ta umbsed otsad maha ja puhastatakse kont seest ja väljastpoolt kõige suurema hoolega täiesti puhtaks, et vile sisse ka ainukestki pinnanarmakest ripendama ei jääks. Kohased tööriistad selleks on peenike ümargune viilike ja tugev linase riide serv, mida esiteks smürgeliga märjalt sisse määrime ja sellega vileta seest tublisti nõhime. Peale smürgeliga nõhkimist võime veel niisamasuguse riideriba ja peene kriidi abil oma tulevase vile seest hästi puhtaks ja libedaks nõhkida. Sellele nõhkimisele järgnegu veel puhta linase riidega nõhkimine, et meil ei kriiditolmu ega riidehelbeid toru sisse ei jääks, millel meie vile hääle kohta halb mõju oleks. Nüüd lõigatagu torule rohkesti toll maad ühest otsast eemal niisugune ühelt-poolt jãrsk ja teiselt poolt laug auk sisse, nagu seda iga vile juures näha võime. Augu sisemised ääred ja servad tulevad hoolega siledaks teha, sest iga killuke ja kiuke, mis siia külge jääb, rikub hääle selgust. Peale seda lükkame toru sisse väikese vahast punni, kuni see sisselõigatud augu jãrsu servani ulatab ja pigistame kahelt poolt toru seest peenikeste jãrsu otsadega pulgakestega korraga tugevasti vaotades sinna kinni. Punni täielisemaks kinnituseks võime toru veel lühike aeg nii soojas kohas (lambi peal) hoida, et vaha sugu sulama lõõb ja selviisil toru seintega hästi ühineb. Kui oma vile pealmiseks kül-

jeks tema auguga külge nimetame, siis peame nüüd selle vaha tropi ehk punni pealmisest servast väikese laia ja madala augu läbi torkima, milleks me veidi kõveraks paenutatud, eestotsast hästi õhukeseks ja ühest küljest poolümarguseks viilitud, esiteks kõvasi ja pärast noaselja peal hästi libedaks lihvitud kinganaela tarvitame. Et vaha mitte naela külge ei hakkaks, selleks pühime naela enne vaha sisse torkamist igakord õlise lapiga üle, ka pühime igakord naela külge hakanud vaha sealt hoolega ära. Et augu läbipistmise juures kogu vahatropp omalt kohalt edasi ei nihkuks, peame seda toru teisest otsast sisse pistetud hästi libeda ja järsu otsaga pulgakese vastu toetama. Oleme vahast augu läbi saanud, siis peame augu servad samase naelaga murdunud vaharaasukestest hoolega puhastama, siis võime juba kord sisse puhuda. Vahasse pistetud augu laiendamise ja võimaliku silumise, augu servade puhastamise ja kantimise, tarbe korral ka kogu vahapunni edasi ja tagasi nihutamise varal peaseme viimaks nii kaugele, et vile hääl selge on ja virvendamata ühesuguse puhumise ja välimise augu kinnihoidmise vältusel ka täiesti ühesugust selget häält annab. Võib juba ette arvata, et see hääl siiski veel liig jäme on, mispärast vile alumist otsa vähehaaval viltu lühemaks lõigatagu, kuni vile hääl soovitud kõrguseni ehk peensuseni ulatab. Mida pikem vile alumine ots, seda jämedam on ka vile hääl. Iga vile viimane korraldamine ja hääldepanemine sündigu alati vabas looduses ja kui võimalik metsas, sest vile kõlab igal pool ise viisi ja õige vile peab alles metsas õieti kõlama.

Oleme omale mõned head viled valmis teinud, siis võime neid linnukutsumises proovida. Kui aeg ja ilm selleks kohased, siis on paras aeg laanepüüsid avatlema minna. Jõuab kütt juba püüde asupaika, siis vaadaku ta iga sammu juures ette, et ta ühegi oksa peale ei astu ega tema riided oksti vastu mingisugust krabinat ei sünnitaks. Kui võimalik, siis valigu kütt kõndimiseks väike jalgtee, ehk sihikoht ja mingu, kui võimalik, vastu päikest, et talle vastulendav laanepüü sunnitud ei oleks ise päikese poole hoidma, mida — nagu nägime — need linnud ei armasta. Leiab kütt siin mõne kännu, siis istugu ta kännu taha niiviisi maha, et ta üle kännu veel nägema ulatab, pangu püss võimalikult käepäraliselt kännu peale, istugu siin paar minutit üsna vagusasti, siis võtku oma vile, mida iialgi teisiiti kui puhtas puu- ehk metallkarbis kaasas kantagu, ja vilistagu kord selle aastaaja kohaselt, mille järele vile kohe sooja pihku pigistatagu ja hoolega kuulama jäädagu, aga ikka ilma pea ehk ühegi teise liikme liigutamata. On umbes 3—5 minutit möödas, ilma et püü kas vilistamisega ehk lendamisega vastanud oleks, siis korratagu vilistamist samal viisil veel paar korda; ei anna ka nüüd püü enesest mingit märki, siis tõus-tagu üles ja mindagu hea ja vaikse ilmaga 80—100, tuulise ilmaga aga 60—80 sammu edasi ja korratagu seal jälle vilistamist samal viisil kui esimene kord jne., kuni küti himu ehk aeg otsas.

Aastaaja kohane kutsumine ehk avatlemine. On kindel, et püü lauluviis tema vanaduse kohaselt muutub. Sel ajal, kui püüd sügisel paari heidavad, hüüab isapüü ainult „tii“ ehk teeb ka juba kaks hüüet, milledest esimene pikem ja heledam, teine aga lühem ja põrmuke madalam on. See hüüe kõlab umbes: „tii ti“. See hüüe ei kesta kaua ja peagi hüüab noor isapüü kahe ühesuguse pika „tii’ga“, milledest teine siiski natuke jämedamalt kõlab. Sellele hüüdele järgneb veel samal sügisel kolmejärguline hüüe, mis kahest pikast ja ühest lühikesest ehk ka ühest pikast ja kahest lühikesest hüüdest koosneb; viimasel korral kõlavad kaks lõpuhüüet mõlemad ühekõrgused, kuid esimesest hüüdest siiski pisut madalamalt. Järgmisel kevadel kordab noor püü veel oma kolmejärgulist hüüet, aga lisab sellele peagi veel ühe lühikese järgu juure, siis kõlab ta vile juba järgmiselt: „tiitiiti titi“, kus mõlemad esimesed „tii’d“ ühekõrguselt ja järgnevad lühikesed jälle ühekõrguselt, kuid esimestest sugu madalamalt kõlavad. Kogu kevade laulab noor püü sedaviisi oma kolme- ja neljärgulist hüüet, kusjuures mõni püü teistest rõhu tarvitamises lahku läheb ja näituseks, sarnase rõhuga hüüe ei ole sugugi haruldane: „tiitiiti ti ti“. Aga juba maikuus harjutab noor püü oma hüüetele uusi lühikesi järke juure; siis tulevad juba niisugused hüüded kuuldavale nagu: „tiitiiti tititi“ ehk „titiiti“, kus paarõhk jälle esimese lühikese „ti“ peale käib. Mida vanemaks püü läheb, seda keerulisemaks läheb ta viis ja lõpeb sagedasti järeloomamata trilleritega, — kuid neid järeloomamata ei ole ka ühelgi kütil tarvis, aga mida iga laanepüü avatleja täiesti ja puhtalt oskama peab, see on püü hüüe liht „tii’t“ kuni neljärgulise „tiitiiti titi’ni. Iga kütt tarvitagu püü juureavatlemiseks ainult selle aja kohast noore isapüü hüüet; vana isa kunstlauluga ärgu ükski kütt kutsugu ja ema häält tarvitagu ta ainult harukordadel — ja seda nimelt järgmistel põhjustel: terve kanasugu kõigerõhkem väljaarenenud omadus on riiu- ehk võitlushimu, mis neis kuni kirgluseni ulatab. Arvatavasti põhjeb see omadus nende loomakeste elavas kadeduse tundes, mis mitte ainult paarimise ajal, vaid alati ja ilma erandita neid valitseb ja iga emapüüd ligineva võõra ema ja isapüüd ligineva võõra isa kallale minema sunnib. Sellepärast kutsugu kütt alati isapüü hüüdega, et siis ka ennem isapüü tema hüüde peale juure tuleks, kuna ema hüüe ennem teise ema ligi avatleb; kuid emasid hävitada ei pea ometi ükski kütt püüdma. Ainult neil kordadel, kui püü juba korda 10—15 meile vastu vilistab, aga siiski veel juure ei tule, võib kütt pikema vaheaja järele paar korda ema häälega ja viisiga kutsuda. Iseäralist vilet ema hääle tegemiseks tarvis ei ole, selleks on iga vähe susisev ja häälest ärälainud vile hea küll, millega kaks pikka ja pehmet „bjee, bjee“ vilistatagu. Vana ema vilistab sagedasti hästi keeruliselt, kuid muudab sealjuures oma laulu viisi peaaegu iga kord laialise omavoliga, kusjuures sagedasti suured üksikute hüüete kõrguse vahed kuuldavale tulevad. Et kutsumiseks just

noore isapüü hüüet tarvis teha, põhjened sellega, et noor püü ei julge hästi vana kallale minna, ja kui nüüd kütt vana püü häält teeks, siis ei julgeks nooremad püüd tale ligineda. Et noor püü ikka enam ehk vähem arglikult ligineb, näeme juba sellest, et ta peaaegu ialgi kohe küti juure ei tule, vaid esimene kord ikka sammu 15—30 kütist eemale asub, kuna vana püü harilikult üheainsama lennuga ja suure põrinaga otse küti juure lendab. On isegi niisuguseid juhtumisi, kus püü kütile püssiraua peale ehk pähe lendas. Sellest näeme, kui imeosavasti püü hääle kaugust hindab ja ühes ka suure karvapealsusega juurelendamisega õiget sihti oskab kinni pidada. Arvab püü, et ta juba oma vastase ligi on, siis ei vilista ta enam naljalt, vaid teeb veel üksi tasaseid häälekesi, mis umbes nagu „tütütütütü“ või „tütitititi“ kuni 15 sammu peale kuuldavad on. Need salajased hääled on püüvilega kerged järel teha, aga nende tegemiseks ei ole enam põhjust ega mõtet, sest need tooksid püü kütile üleliiga lähedale, nõnda ütelda — otse kallale, või juhiksid nad püü tähelpanu liig selgesti küti peale, millele õige asjaloo äratundmine ja silmapilkne ärarendamine järgneks. On püü juba laskmise kaugusel, aga niivõrd varjatud, et teda lasta ei saa, siis oodaku kütt lihtsalt natuke, püü ei malda kuigi kaua oma esimesel seisukohal püsida, vaid hakkab isegi pea mööda oksa kõndima ja tuleb selviisil kütile nähtavale, — ehk ta lendab siit üles ja asub siinsamas ligikonnas mõne teise puu otsa.

Olgu siin iga küti tähelpanu veel laanepüü aimamata terava nägemise, kuulmise ja ettevaatuse peale juhitud, mis kütil saagi sagedasti nagu suust veel ära napsavad ja kütti igal ajal kõigesuuremale ettevaatusele kihutagu, mis avaldagu iseäranis riie väljavalikus, õiges avatlemises ehk vilistamises, kõndimises vaikususes ja hääletuses, kutsumise koha valikus, absoluutses liikumatuses kutsumise ajal ja nimelt oma silmade varjamises linnu eest. Küti riided olgu maapinna ja puude karva, olgu kõigest läikivast ja kiirgavast (nööbid, valged kraed, mansetid, mütsisirmid jne.) vabad.

Kuidas üldiselt kutsutakse, sellega oleme juba eelpool tutvunenud, siin tähendame ainult niipalju, et selkorral, kui püü meie kutsele vilistades vastab, kütt omaltpoolt mitte iga püü vilistamisele ärgu vastaku, vaid püüd vähemalt paar korda hüüda lasku, enne kui ta ühe korra vastab — ja siiski ärgu vastaku kütt viibimata püü hüüdele, vaid $\frac{1}{2}$ —1 minuti pärast. Peale seda teadku kütt, et püü sugugi igakord vilistades ei vasta, vaid sagedasti oma lendamise põrinaga seda teeb. Vastab püü lendamisega ja ei ole lendamise vurrin mitte väga lühike vurr, siis tuleb see püü hõlpsasti vilele, kuid kütt ärgu kutsugu ka sel korral sagedamini kui iga kolme minuti pärast kord. Sel korral, kui püü küti vile peale üheainsa lühikese tiivavurrinaga vastab, on arvata, et see püü puuotsast maha lendas ja nüüd maadmööda kütile läheneb; see on kütile kõige halvem juhtumine, sest sarnane maadmööda liginev püü viidab

sagedasti terve tunni ligitulemiseks ära; jookseb kiirelt ehk õige ettevaatlikult astudes ühe puu ehk mätta tagant teise varju, pistab seal ainult oma pea nähtavale ja uurib ja vaatleb siit kas või pool tundi seda kohta, kustpoolt küti kutsumine kostab. Vahest hakkab ta ka siin veel vastu vilistama ja võib selviisil kütti kannatuse kaotusele ajada; täidab aga kütt täielise täpipealsusega oma ülesannet, siis ei ole tal vaja oma võidu sisse kahelda. See maadmööda liginemine on kõige raskem proov küttele, mida üks väike metskukeke tale ette veeretada jaksab. Saab kütt sellest proovist üle, siis võib ta juba oma vilede headuse ja oma laanepüüküti oskusesse uskuma hakata.

Laanepüüd lastagu ikka peente noorelinnu haavlitega ja peetagu kukkuvat püüd hoolega silmas; ükski loom, peale nõelussi, ei ole nii osav ennast päris käte vahelt samblasse ja kännu alla ärapeitma kui vigaseks lastud püü. Ei ole kutsumise kohal varjavat kändu, siis võib kütt ka mõne suurema puu kõrvale ehk kõrgema mätta taha istuda või põlvitada. Kuid koht olgu ikka nõnda väljavalitud, et kütt enese ette ja mõlemale poole kõrvale kuni 30 sammuni kõik ära näeb, mis siin iganes sünnib. On jääd ja kõva lund metsas, mille peale astumine kaugele kuuldu, siis hoidku kütt ennast nendest eemale, kui ta juba iseenesest kavalat ja ettevaatlikku lindu veel rohkem väljakoolitada ei taha, sest laanepüü, kelle umbusaldus kord äratavad, võib meile küll ei tea kui palju ettevilistada, aga mitte kordagi ette lennata. Lendab püü parajale kaugusele puule, siis ärgu kütt enam laskmisega viivitagu. Maad mööda jooksvale püüle sihtigu kütt natuke maad ette ja lasku alles siis, kui püü sihtimise joone peale välja tuleb. Niipea kui püü küti silmaringi ilmub, pigistagu kütt oma silmad nii pilukili, et aga hädavaevalt veel püüd näha võib. See käsi, mis vilet hoiab, seisku kogu kutsumise ajal lõua all, et siit tarbekorral pikkamisi ja ettevaatlikult vile otsa võiks hõlpsasti suhu pista ja seal niisama hõlpsasti tagasi pihku ära kaduda lasta. Viimaks olgu veel tähendatud, et püü ainult siis maad mööda tuleb ehk maha lendab, kui maa täiesti kuiv ja paljas on; kasvab seal nii pikk rohi või kanarbik, millest ta lähedasti üle vaatama ei ulata, siis ei lenda püü kutsumise peale pea ialgi maha.

Püüvile alalhoidmise kohta olgu veel kord meeletuletatud, et ainuski vilesse sattunud tolmukübemeke selleks suur küllalt on, et vilet häälest ära ajada. Suured püüvile rikkiajajad on ämbliku võrgud, milledest kusagil metsas puudust ei ole; sellepärast hoitagu vile kõndimise ajal alati puhtas karbis. Peos hoides võib vile komistamise ja kukkumise korral hõlpsasti samblasse libiseda.

Meie kodumaa laanepüüküttidel on oma küttidest esivanematelt päritud viisiks peaaegu üksipäini emapüü viisil metsas häälitseada. Selle tagajärjel on siis ka vähemalt pooled lastud püüdest emad, mis jälle metsade tühjenemisele viib ja siiski ligigi niipalju saaki ei anna, kui noore isa häälega kutsumine. Pealegi on kaugelt suurem osa lastud püüdest ligihilimise teel

lastud. Kuuldi ema häälega kutsudes, et püü ligikonnas on — ema tuleb nimelt üsna halvasti vilele — ja ei maldatud püü ilmumist äraoodata, siis mindi suure hoolega iga puud läbiotsides kuni püü ülesleiti ja mahalasti. Ei lähe see mahalaskmine esimesel korral õnneks ja lendab püü minema, siis on ta harilikult ikkagi surmalaps, sest püü, kui teda esimene kord ülesaetakse, ei lenda kuigi kaugele; kütt märgib selle koha, hiilib uuesti juure ja laseb püü maha; aga see püü on harilikult ema. Sarnane jaht ei ole miski kunst ja õigele kütile ammugi mitte kohane. Isapüüd tunneme juba kaugelt tema mustast kurgualusest ära.

9. Noorelinnujaht.

Selle nimega nimetatakse peajasjalikult suvist kanadejahti. Nende kanade hulka arvatakse metsist, tetre, soo- ehk rabakana ja põldpüüd. Neid lindusid lastakse selleks lubatud ajal ilma selle peale vaatamata, kas lastav lind noor või vana on, kuid õige ja mõistlik kütt teeb siin siiski vahet ja ei lase millgil tingimisel nende lindude vanu kanu, vaid ainult nende noori poegi. Sellest on saadudki nimetus — noorelinnujaht. Peaseb kütt noorelinnujahi ajal vanale kukele ligi, siis loeb isegi kõige õigeusklikum kütt seda endale iseäraliseks õnneks, ja sel ajal lastud vana kukk on kütile alati uhkuse, aga vana ema — häbi-asjaks. On kevadisel kanade munemise ja haudumise ajal ilmad ilusad ja mitte niivõrd vihmased, et vesi metsas pesade alla ulatab, siis on küttidel viisiks ka vanu leskesid (üksikuid) kanu noorelinnujahi ajal maha kõmmutada, sest siis võib neid kanu sigimatuseni vanadeks lugeda. Just need üsna vanad sigimata kanad on linnukasvatamisele suureks takistuseks. Nad ajavad ja peksavad noored sigitajad kanad kukkedest ja manguplatsilt eemale, lasevad kukkesid endid ilmaaegu hoida ja jäävad siiski ilma perekonnata, kuna noortel kanadel vaevalt 2—3 vargsel viisil korjatud poega on. Et niisugusel korral ka mõni noor kana, kelle pesa mõne rööviku ohvriks langes, mahalastakse, sinna ei ole midagi parata.

Noorelinnujahile minnes võtku kütt omale mitmesuguseid padruneid kaasa: ühed, ja nimelt suurem hulk neist, olgu peente noorelinnu haavlitega laetud, kuna mõned padrunid paar nummert jämedamaid haavleid sisaldagu. Neid jämedamaid haavleid tarvitavad vanade tedrekukkede ja metsiste laskmiseks. Vilunud kütt saab oma hästiõpetatud ja vilunud koera ajamisest ja jälgede pealt otsimisest peagi aru, kas siin ühe ehk mitme linnu jälgedega tegemist; on koer ühe linnu jälgede peal, siis on see kas mõni vana kukk ehk lesk kana, kellele jämedamad haavlid üsna kohased on. Teine suur vahe, mida koera tegevuseviis meile ilmutab ja millest arusaame, kas koeral üks lind ehk perekond ees on, seisab selles, et üksik

lind — ja nimelt vana kukk — koera ees palju kaugemale ja kauem jookseb kui perekond; üksi rabakana perekond saab ka sellega valmis, et ta koera ees ja ligi enne seismajäämist ehk üleslendmist veel paarsada sammu edasi jookseb. Kõige suuremad koera ees jooksjad on rabakana ja metsisekuked, kes kuni lähema paksu metsani jooksevad, kui see ka üle poole versta kaugel on. Asumisekoha järele peame metsiseid suurtest metsadest otsima, kus nad harilikult hästi varjatud kohtadel padrikutes pika rohu ja paksude marjavarte kaitse all elutsevad. Tetrede harilikuvine asukoht on heinamaad ja kõrgemad nõmmeseljandikud. On suurematel heinamaadel suurem osa heina juba niidetud ja ainult mõned üksikud tükid veel niitmata, siis leidub selles tegemata heinas harilikult rohkesti tetri. Juhtuvad paar niisugust tegemata heinamaad ligistikku olema, ehk on üksainus suurem niisugune tükk kasvavat heina seal, siis ei lähe linnud siit ka laskmise järele kaugemale, vaid lendavad ühest tükist teise ehk ka ühest tüki servast teisele. Niisugusel korral leiab kütt vähemalt sagedat laskmise võimalust, mis noorele kütile seda huvitavam ja noore koera õpetamiseks seda kohasem on. Niipea kui hein niidetud, asub teder padrikutesse, rabadesse ja rabaservadele, leiab ka põllul kasvavas viljas rohkesti head toitu ja varjavat kaitset.

Raba- ehk sookanal tähendab ta nimi juba ta asukoha ära, aga sellest hoolimata leiame teda suvel ka raba ligidal pajustikkudest ja madalatelt heinamaadelt. Selle linnuga on lugu just niisama täbar kui meieaia põllumehega: mõlematele toob kliimamuutus uusi eluküsimusi ette. Endistel aegadel tuli talv meieaial juba oktoobrikuul maha, siis muutis ka rabakana oma karva ja pani suvise kirju ülikonna asemele selleaja ümbruskonna kohase lumivalge rüü selga; meie kliima on aga nüüd sedavõrd muutunud, et meil lumi alles jõuluks ehk veel peale jõulusid maha tuleb, — rabakana on aga vana harjunud viisi järele juba ammu enne seda valge, ja see ongi ta õnnetus ja uus eluküsimus. Omas valges ülikonnas paistab vaene lind igale röövikule juba kaugelt kui valge täpp muukarvalises ümbruses silma ja muud ei ole vajaagi, kui otse selle täpi peale välja tüürida, et ülimatevat kõhutäit eest leida. Sel põhjusel on ka meie rabad rabakanadest tühjaks jäänud ja harva kuuleb veel kütt metsisemängul hommikusi rabakana veidraid hüüdeid ja väga harva leiame noorelinnujahil veel mõne rabakana perekonna, kuna neid 40. aasta eest veel tüütuseni leidsid. Jõuab loodus rabakanas muutunud oludele järele tulla, siis võime ka rabakana edasikestvuse peale kindlasti loota; vastasel korral ei ole meie kodumaal peagi seda lindu enam. Seda silmaspidades peaks iga kütt omale esiotsa seaduseks tegema, rabakana mitte enam lasta — ehk olgu siis, et nende rohkenemist kindlasti märgata on.

Põldpüüd ehk nurmkanad elutsevad harilikult oma nimekohtadel; aga niisama sagedasti leiame neid ka põldudevahelistest koplitest, niitudelt ja padrikutest.

Mis noorte lindude laskmise luba algusesse puutub, siis peaks soovima, et metsisejaht meil 5. juulist ja tedre- ja rabakanajaht 25. juulist algaks, sest 15. juuliks on kaugelt suurem hulk metsise perekondi juba nii suureks kasvanud, et neile enam harilikudel tingimistel ligi ei pease, kuna teder ja rabakana sel ajal laskmiseks veel liig väikesed on. Seda kõike tähelepanes ei lähe siis õige kütt ka enne noorelinnujahile, kui noor kukk oma karva muutma ja mustama hakkab.

Linnud muudavad oma asukohti ka ilma järele: neil kõigil paistab reeglits olevat vihmase ilmaga lagedamale ja kuiva, palava päiksepaistelise ilmaga rohkem paksu metsa ja padrikusse peituda, aga ka igal hommikul ja iga õhtu eel rändavad linnud sinna toitu otsima, kus neil ladus kõndida on. Vihmase ja palava päiksepaistelise ilmaga laseb iga lind küti ja koera kõige lähemale tulla, aga mõlemate ilmadega on koeral ka raske haisu kätte saada ja mõlematel raske ja väsitav töötada. Suurema osa noorelinnujahisse puutuvatest juhatustest leiame juba linnukoeraõpetuse järgust. Siin võime veel mõnda tähtsamat korrata ja täiendada. Mida vähem ja noorem lind on, seda lähemale peame tale pealetungima, et teda lendu ajada. Sellega harjub nimelt noor koer hõlpsasti ja kipub juba siis linnu ligi minema, kui kütt alles kaugel on; seda ei tohi aga ühelegi koerale lubada, vaid peab koerale, tarbekorral karistust appivõttes, selgestegema, et ta milgil tingimisel lindu enne ülesajada ei tohi, kui kütt teda selleks volitas ja käskis. Üldse on ikka õige, jälgijat koera tasasele ja ettevaatlikule samm-sammult lähemale nihkumisele sundida; ainult väga hea ninaga ja kindla seisuga vilunud otsijale võib kütt omavoli anda. On lind üleslennanud, siis peab koer oma koha peale liikumata paigale jääma, kuni uus käsk tale uue ülesande annab. Iga kütt, kes oma koeralt seda ei nõua, jõuab peagi niikaugemale, et koer kõik linnud ta eest üles ajab, ilma et ühtegi lasta saaks. Leiab kütt ühe linnuperekonna, ajab selle laiali ja läheb siit edasi uusi perekondi otsima, siis on ta täie õigusega ärateeninud, kui ta nüüd poole päeva ilma ühtegi sulge leidmata ümber rändab. Õige ja vilunud kütt seda ei tee, vaid ta püüab vähemalt kõik perekonna noored isad kätte saada ja jätab ema paari tütrega ikka järele.

Noorelinnu jahi algul otsitagu vana tedrekukke nõmme-küngastelt, suuremate metsakraavide kallastelt jne. Heinamaadel elutseb kukk sel ajal harva, ehk olgu siis, et see hästi kuiv ja kõrge heinamaa on, kus isegi kadakapõõsad ei puudu.

Tahab kütt omanurga metslindudele suurt head teha ja neid rohkem ühe koha külge koondada, siis viigu ta talvel kuhugile rabaservale ehk sookraaavi kaldale paar koormat liiva ehk peenikest kruusa; lindudel on seda väga vaja ja nad tasuvad seda heategu kütile sellega, et nad hästi kosuvad ja ühes ka selle liiva ehk kruusa ligikonda asuvad.

Peale heinaaja otsitagu lindu nimelt sealt, kus rohkesti marju kasvab; sinna koguvad nad suurest metsisest kuni väi-

kese laanepüüni kõik kokku, kuna tedred sel ajal heameelega ka kaeras ja segaviljas viibivad. On vesine aeg ja maa madal, marjamaa ja põld liig kaugel, siis hoiavad linnud endid üksikute kõrgemate kohtade ja küngaste ümber. Milgil tingimisel aga ei maksa kütil sealt noort lindu otsida, kus maapind sedavõrd paljas, et lind endale varju ei leia. Vihmase ilmaga lendavad ülesaetud linnud (nim. metsised) sagedasti puude otsa. Sel korral peab kütt oma abilise jalakõrvale kutsuma ja suure ettevaatusega ja kulli teravusega nad sealt üksikhaaval leidma ja mahalaskma. Vahest poevad nad aga (ja jälle nimelt noor metsis) kändude ja hagude alla ja lasevad endid selviisil käega kinni võtta. Mida ettevaatlikumalt ja vaiksemalt kütt ja koer ühel nõul oma asju ajavad, seda kõrgemalt hinnatakse nende oskust ja seda suurem on nende saagilootus. Harva lendab terve perekond korraga üles, ja kui ka suurem hulk seda teeks, mõned üksikud jäävad siiski veel ka peale pauku maha, ja nimelt nende pärast on tingimata vaja, et koer peale pauku ennast paigalt ei liiguta, muidu ajab ta nad enne üles, kui küti püss uuesti laaditud on. Üleslendajat lindu ärgu lastagu enne, kui ta umbes 20 sammu välja lendas. On kütt harjunud sihtides laskma, siis lasku ta sel silmapilgul, kui püssiraud linnu peaaegu täiesti ärakatab, — näeb ta lindu üle püssiraua juba täiesti, siis lendab tema lastud laeng linnu alt läbi. Laanepüüd ja nimelt fasaani on sellepärast väga raske lasta ja tarvitab sellekohast harjumist, et need linnud hästi ülespoole tõusvalt lendavad, kuna teder seda palju vähem, rabakana ja põldpüü seda veel vähem kui tedred teevad. On koeral hea nina ja tarviline oskus, kuulab püss vähegi sõna, siis on noorelinnujaht üks huvitavamatest jahtidest; tuleb aga neis asjus suuremaid puuduseid ette, siis peab raudne tahtmine appi tulema, kui tüdimus huvi asemele ei pea asuma. Ei ole sugugi kerge asi maast üleskargavat ja suure kiirusega — mitte sirges joones — edasilendavat lindu mahalasta; ja seda nimelt veel siis, kui see linnuke mitte rusikasuurunegi ei ole. Peab juba ülihea kütt olema, kes saja pauguga 50 lindu mahalaseb ja on veel päris tubli kütt, kellel iga kolmas pauk linnu tapab. Tuleb küll ka seda ette, et 10 lindu järgimööda kukuvad, aga siis tuleb jällegi niisuguseid juhtumisi, kus korraga „kiri käest kadunud“ on ja tükk aega enne ära kulub, kui rea jälle ülesleiaime. Erandiks jäävad üksi need kütid, kes kaua sihivad ja siis pauku ei teegi; kui ta 40—50 sammu pealt lasta ei saa; aga need mehed läsevad metsas ka kolm lindu ilma paugu tegemata mööda ja umbes iga neljas lind saab alles paugu osaliseks. Osavale ja vilunud noorelinnu kütile peab aga juba veerand sekundist linnu nägemiseks küllalt olema, et teda mahalasta, ehk vähemast ta peale pauku teha. Niisugusele kütile kuulub ka siis veel esimene auhind, kui terve noorelinnujahi vältusel pooled ta paukudest tühja läksid. Harjutab kütt ennast kiirelt laskma, siis võib ta ka veel sel korral, kui terve perekond korraga üleslendab, iga rauaga linnu lasta, kuna

pikaline laskja sel ajal hädapärast ühe paugu välja upitab. Need linnu perekonnad, kelle kallal kütid juba oma õnne kat- sunud, on pärast palju aramad, kui need, kes rahus üles kas- vasid. Näeb kütt noorelinnujahi ajal kulli, kas puu otsas varit- sevad ehk ka õhus piirlevat, siis on siin harilikult mõni linnu perekond, kelle peale ta jahti peab. See perekond on juba oma vaenlast näinud ja ei julge nüüd naljalt enam lendu minna; lendab ükshaaval üles ja laseb ruttu jälle maha; nõnda on kütil kõige kergem neid lindusid tabada. Ülesaetud lindu- dest lendab rabakana perekond kõige kaugemale, kuna laane- püü perekond 30—60 sammu peale puudele asub. Kui ülesaetud metsise perekond ka mitte puudele ei asu, siis lendab ta kau- nis kaugele. Noorelinnujahi kohta peab tunnistama, et see vähe- mates metsades hulga hõlpsam on kui ääreta laialistes metsa- des, kus need mitte ainult raske otsida ja leida ei ole, vaid kus nad ka küti käest sagedasti kui tinatuhka kaovad; peale seda on linnud seal alati arad, kus neid vähe leidub, on neid aga metsas palju, siis on nad ka sedavõrd julgemad. Noore- linnujaht kestab igal sügisel niikaua, kuni esimesed öökülmad tulevad ja metsades juba 1—2 kraadi külma oli; peale seda ei lase lind enam koera ega kütti naljalt oma le laskmise kaugu- sele ligineda — ehk olgu siis sel üksikul juhtumisel, kus lind kõrges rohus viibides hästi tuulise ilmaga nende liginemist ei märka. Üksi põldpüü armastab sellest reeglist vahest hilisel sügisel soojade ilmadega erandit teha.

10. Noorelinnuaeagne pardijahht.

Loomulik suvine pardijahi aeg on siis käes, kui noor part juba hästi täiskasvanud on, vettmööda küll juba edasi lendab, aga üles õhku veel tõusta ei jaksa. Jõgede ja järvede ääres pilliroo- ja kõrkjapadrikutes ja pika rohukasvuga lohuheina- maadel leidub mõnel aastal hästi rohkesti pardiperekondi, kuid ilma koera abita varitsedes peaseb kütt ainult harukordadel neid laskma, kui nad juhtumisi üle lagedama koha ujuvad. Võtab aga kütt enesele koera appi, kes nad kaitsvast paksust padrikust välja lageda vee peale kihutab, siis on lugu juba üsna teine. Selleks pardiiajamiseks on pikakarvaga linnukoerad (setterid) kõige kohasemad; aga ka hagijas harjub pardiiajami- sega hästi ära ja on siis päris eeskujulik pardikoer. Ei nõuta ju pardijahhil koeralt muud, kui et ta hästi pardi kannal oleks ja tale ärapugemiseks aega ei annaks, ja see ülesanne on üsna hagija omaduste kohane; tuleb ka sedagi ette, et hagijas vette mahalastud pardi loomusunnil sealt kaldale toob, — kuid seda ärgu nõudku talt keegi, et ta jões kallaste vahel vahet peab tegema ja teadma, kumbale kaldale part viia tuleb; peab juba sellega leppima, et ta seda üldse teeb. Teine lugu on setteriga; sellele tuleb nimelt siis, kui teda pardijahhil tarvitada mõeldakse,

apporteerimine tingimata kätteõpetada. Terve pardijaht on nii lihtne, et siin midagi iseäralist õppida ei olegi — ehk olgu siis, et kütti hoiatame parti paksu pilliroosse ehk kõrkjatesse laskmast. Part võib kütile päris hästi kätte paista, aga maha teda sinna lasta siiski ei saa; need mõned kümmekond kõrt seal ees segavad pauku ometi sedavõrd, et see neil kordadel alati ilmaaegseks jääb. Teine nähtus mis kütile tähtis on, seisab selles, et padrikust väljaaetud noor part heameelega juba lageda serval vee alla läheb ja selviisil küti ja koera käest ära kaob. Niisugust vee alla minevat parti otsigu kütt jooksvas vees alati allavoolu, vastuvett ei taha part vee all olles naljalt ujuda; kõik mis ta siin veel teha võib, on see, et ta põigiti üle lageda vee teinepoole ujub, kui lage mitte väga lai ei ole ja vesi seal väga kiiresti ei voola. Metsa noorelinnu haavlid on noore pardi tarvis liig peened ja kütt peab nende jaoks juba keskmisi tedre- ehk jänesehaavleid tarvitama. Ka pardijahil ei pea vana ema mahalastama.

Veel on üks jaht olemas, mis metsanurga meestele peale noorelinnujahi omaosa huvitust pakub, see on metsiste õhtune laskmine haabadelt. Metsised toidavad endid üksvahe sügisel haavalehtedega; sellega hakkavad nad ammu enne marjade metsast lõppemist peale. Nähtavasti ei kõlba kõikide haabade lehed metsise toiduks, muidu ei oleks tal mõtet sadadest haabadest mööda teatava puu ehk salga juure lennata ja seda igal õhtul korrata. On kütil juba varemalt teada, kus kohal ja missuguste haabade otsas linnud söömas käivad, siis vaadaku ta ainult sellejärele, millal nad haabade otsas käimist algavad; ei tea ega tunne aga kütt neid söödavaid haabu, siis on lugu sugu raskem ja peab enne need kohad ülesotsima. Selles otsimises avitavad meid metsised ise üsna suurepäraliselt: kui me paar tundi enne päikese loojaminekut kuni ämaruse hakatuseni mõne sihi ehk kõrgema koha peal hoolega tähelepaneme, mis sihis metsised sel ajal lendavad, siis võime juba teinekord selles sihis otsides nende söömaskäimise koha palju hõlpsamalt ülesleida. Teine abinõu, mida nad ise meile pakuvad, on nende puuleasumise juures sündiv mürin ehk pragin; kolmandaks kuuleb kuulaja kõrv nende üksikuid tiivalööke, mille abil nad lehtede järele sirutades vaaruma sattunud keha tasakaalu korraldavad, ja neljandaks kuuleb terav kõrv vaikselt õhtul juba 100 sammu peale nende lehtinoppimise häält. Haavaleht on nimelt paks ja tugev, ei tule kergesti varre küljest lahti ega kärise ka kergesti linnunoka vahel; see sünnib siin suurema jõu tarvitusel, mis läbi siis ka see kaunis kaugele kuulduv krap-sav noppimise hääl sünnib. Viimaks annavad maas leiduvad haavalehed sellest tunnistust, kas metsised nende haavade lehti sõid või mitte: iga niisuguse haava alt, mille lehti metsised on nokkinud, leiame niisuguseid üksikuid lehti, millede servadest metsised oma nokkadega kolmenurgelised tükid on väljakiskunud. Haabadel käivad metsised augusti lõpust kuni poole septembrini; aga muidugi ei ole see aeg täpne, sest lind muu-

dab neid looduse ja ilmade muutuse sunnil nädalivõrra ja rohkemgi. On kütil nüüd see puu ehk puudesalk teada, mille otsas metsised söömas käivad, siis asugu ta kella viieks p. l. sinna, vaadaku omale hästi varjatud koht, kust ta igalepoole näeb ja ka laskma ulatab. Väga kohased küti asupaigaks on nooremate rippuvate okstega kuuskedealused, kui neid veel sugu korraldada ja kohendada, siis varjavad nad kütti täiesti; aga oma jalgealune puhastagu kütt oksadest ja raagudest ära, et siin liigutuse korral midagi ei krõpsuks ega krabiseks. On ase korras siis asugu kütt sinna ja jäägu ootama, kuni linnud tulevad. Laskmisega kütt ärgu rutaku; igatahes ei maksa kütil enne pauku teha, kui linnud juba täiesti söövad. Kõige esmalt sihtigu kütt — kui tal väljavalikut on — ühe äärmise, teistest rohkem eraldatud ja madalamal asuva linnu peale; muidugi mõista, peab see kukk olema. Kui see lind kukkudes suurt müra ega praginat ei tee, siis võib kütt siin veel loota uusi pauke teha; ei ole isegi haruldane asi, et haava otsas asuvad metsised mitu pauku väljakannatavad. Haabade all varitseja kütt pangu kahesugused padrunid püssi: ühes rauas olgu keskmised tedre- ehk jänesehaavlid nooremate lindude tarvis, kuna teine raud vanade kukkede jaoks paar numbrit tugevamate haavlitega laetud olgu. Läheb kütil korda alumisi ja servmisi lindusid nõnda mahalasta, et need kohe puu oksa peal surevad ja sealt kui tombud vaikselt ilma teisi tülitamata maha langevad, siis võib, — nagu juba tähendasime — selle peale loota, et teised linnud seekord veel ära ei lenda ja neid veel lasta saab. Sarnast surmavat pauku võib aga ainult lähedalt ja peenemate haavlitega lastes saavutada, kui linnule pähe ehk kaelakondi pihta lastakse. Laskmise kordamine on ainult siis võimalik, kui lindudel küti lähedusest aimugi ei ole, sellepärast varjaku ta ennast hästi ja hoidku ennast iga nähtava ja kuuldava liigutuse eest; nimelt jäägu kütt peale pauku kõige püssiga kui kivistult seisma, alles siis hakaku ta selle otsa uue märgi poole pöörama, kui neil esimene pauk juba unustatud ja söömine jälle täies hoos on. Vist peab lind siin püssipauku ja tuld looduse vägede avaldusteks (kõueks ja pikseks), mille eest põgeneda ei maksa, kuna ta muidu iga vähema kui varju ja krabina peale kohe minema lendab.

S i s u.

	Lehekülg
Sissejuhatus	3
Eessõna	5
I. Missugust mõju avaldab jahipidamine jahimehe peale	7
II. Kes on jahimeheks kohane	8
III. Missuguseid nõudeid peab iga jahimees täitma	8
IV. Püss	9
V. Püssi hoidmine ja hoolitsemine	11
VI. Püssi tapmisvõime	12
VII. Püssi ja padrunite laadimine	14
VIII. Laskmise harjutused	15
IX. Jahikoer	18
X. Linnukoera õpetamine	21
XI. Jahipidamine:	32
1. Karujaht	32
2. Hundijaht	34
3. Ilvesejahht	36
4. Rebasejahht	36
5. Tuhkrujahht	49
6. Saarmajahht	50
7. Rõõvlindudejahht	54
XII. Jahipidamine söödavate metsloomade peale:	56
1. Põdrajahht	57
2. Hirvejahht	61
3. Jänesejahht	62
4. Kevadine jahht	67
5. Mängujahht	69
6. Tetre kujudelt laskmine ja vankrijahht	79
7. Põldpüü juurekutsumine	82
8. Laanepüü avatlemine	82
9. Noorelinnujahht	90
10. Noorelinnaeagne pardijahht	94